

Marin ZANINOVIC, Zagreb

ANTIČKA ARHEOLOGIJA U HRVATSKOJ

MARIN ZANINOVIC

Pregledni članak
Antička arheologija

Review article
Ancient archaeology
UDK 930.2 (497.13) »65«

Marin Zaninović
41001 ZAGREB, YU
Arheološki zavod
Filozofski fakultet

Primljeno: 1987. 04. 20.

Ove 1987. i slijedeće 1988. godine sjećamo se nekih ključnih obljetnica u razvitku naše arheologije. 21. studenoga 1877. Izidor Kršnjavi bio je imenovan »izvanrednim profesorom povjesti i klasične umjetničke arheologije«, kako je to navedeno u rješenju o imenovanju. Prvo predavanje »O znamenovanju poviesti i arheologije umjetnosti« održao je 11. ožujka 1878. Time je započela nastava arheologije i povjesti umjetnosti na Mudroslovnom, danas Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Arheološki zavod kao samostalnu nastavno-organizacionu jedinicu osnovao je Kršnjavi 1893, a 1896. izabran je Josip Brunšmid za prvoga profesora arheologije u Hrvatskoj, koja se kao posebna znanstvena disciplina i danas studira u istome Zavodu, eto već 90 godina, a sa Kršnjavim i puno stoljeće i deset godina.

3. srpnja 1887. osnovano je Kninsko starinarsko društvo na čelu sa fra Lujom Marunom, od 1893. preimenovano u Hrvatsko starinarsko društvo.

13. lipnja 1878. osnovano je u Zagrebu Hrvatsko arheologičko društvo s prvim predsjednikom Šimom Ljubićem. Devedesetoj obljetnici nastave arheologije u Hrvatskoj i obljetnicama naših prvih arheoloških društava posvećujemo ovu raspravu.

Hrvatska je zemlja prolaza. Njenim riječnim dolinama i njenom obalom sa brojnim otocima oduvijek su prolazili prometni putevi, kojima su se smještivali trgovci, ratnici, pustolovi, narodi i pojedinci, ostavljajući jače ili slabije tragove svoga prolaza ili postojanja. Bogata arheološka ostavština i spomenici sviju razdoblja čovjekova stvaranja na našem prostoru svjedoče o to-

me. Razdoblje antike, a to znači od pojave pisane povijesti na našem tlu do dolaska Hrvata, nije izuzetak tome. Najznačajniji spomenici ljudske ruke iz toga vremena, kao što su amfiteatar u Puli i Dioklecijanova palača u Splitu, nastali su i postoje do danas na našem tlu. Stoga nas ne iznenađuje da su zapisi o tim spomenicima sačuvani veoma rano kod pisaca koji spominju našu obalu ili zemlju. Tako već u X stoljeću car Konstantin Porfirogenet u svo- me opisu Hrvatske u djelu »De administrando imperio« spominje različite spomenike duž naše obale posebno crkve i naročito Dioklecijanovu palaču.

Splitski ljetopisac Toma Arhiđakon (1200—1268.) također nam ostavlja zapise o palači i nekim drugim pitanjima naše antike, kao u Delminiju, padu Solina, bijegu njegovih stanovnika na otoke i u samu palaču, podaci dosta pobrkani, ali veoma važni za ta razdoblja naše prošlosti.

Nova duhovna strujanja, izazvana pojavom humanizma i preporoda, do- vode do velikog zanimanja za život i spomenike antike, koja postaje daleki, nedostižni ideal. Proučavaju se i prepisuju natpisi, opisuju spomenici. Poje- dinci poduzimaju daleka, i u ono doba pogibeljna putovanja, da bi upoznali i vidjeli spomenike i stare gradove s antičkim spomenicima. Jedan od velikih likova u povijesti arheologije Ciriacus Pizzicolti Anconitanus (1391—1452.) po- svetio je svoj život proučavanju antike. U tu svrhu u više navrata putuje na istok, grčke otoke, Atenu, Malu Aziju, te je u par navrata posjetio i našu obalu, gdje se 1436. zadržao više mjeseci proučavajući i prepisujući spomenike i natpise u Zadru, Ninu, Nadinu, Korčuli, Kotoru, Visu i Hvaru. Neke od nat- pisa i poznamo zahvaljujući upravo Ciriakovim prijepisima, koje je objavio u djelu »Epigrammata reperta per Illyricum«. Cirijak je u našim obalskim sre- dištima našao ljude koji su bili na visini duhovnih strujanja svoga vremena. U Zadru on prijateljuje s Jurjom Benjom (umro od kuge 1437.) vrsnim huma- nistom koji prepisuje latinske klasike i daruje ih svojim prijateljima. Pre- pisuje i prikuplja latinske natpise u Zadru i okolici. Građa i rezultati toga njegova rada na natpisima su zbirke »Codex Tragurinus« i »Jadestinus antiquus«, koje se čuvaju u Veneciji, Rimu i Parizu.

Marko Marulić »otac umjetne književnosti hrvatske« (1450—1524.) stekao je velike zasluge i za proučavanje naše prošlosti. Sa svojim prijateljem Dmi- nom (Dominikom) Papalićem obilazi solinske ruševine, proučavaju i sakuplja- ju natpise, od kojih je neke Papalić uzidao u svoju palaču u Splitu. Objavio ih je i opisao Š. Ljubić (Rad JAZU, 36—37). Papalić je u Krajinu pronašao je- dan od važnih tekstova hrvatske povijesti, hrvatsku redakciju Ljetopisa popa Dukljanina, koju je Marulić na njegov nagovor preveo na latinski 1510. Spis je pod latinskim natpisom »Regum Dalmatiae et Croatiae gesta« objelodanio 1666. Ivan Lucić Trogiranin kao prilog svome djelu »De regno Dalmatiae et Croatiae«. U ovoj hrvatskoj redakciji sačuvana je sporna vijest naše povijesti o umorstvu kralja Zvonimira kod »Petih crikvah u Kosovi«.

U krugu splitskih učenih ljudi i humanista, Marulićevih prijatelja nalazi se i Frano Natali-Božić. On također sakuplja solinske natpise, koje Marulić tumači.

Naš poznati humanist i biskup zadarski i senjski Šimun Kožičić Begna (oko 1460—1536.) izdavač Hrvatskog misala i tumač teškog stanja Hrvatske na Lateranskom koncilu (1513.) i pred Leonom X (1516.) bavio se i sakupljanjem i istraživanjem starih spomenika, o čemu su sačuvane rukopisne bilješke.

Šibenčanin Dominik Zavorović (Zavoreo) pisac povijesnih rasprava o Šibeniku i Dalmaciji u djelu »De rebus Dalmaticis« 1603. sakupio je i latinskih natpisa. Djelo je posvetio svome meceni Faustu Vrančiću tada biskupu čanadskom u Ugarskoj, polihistoru i leksikografu (1551—1617.) piscu djela »De Slowinis seu Sarmatis«, »Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae« prvoga samostalno tiskanoga rječnika hrvatskoga jezika (Venecija 1595.), čuvenog djela »Machinae novae« i dr. U rukopisu je ostavio djelo »Illyrica historia«.

Zanimanje za spomenike i prošlost naše obale vidi se i u djelima lyon-skog liječnika i antikvara Jacoba Spona i Engleza Georga Whelera, koji su putovali našom obalom 1675. i 1676. i o tome objavili knjige Spon u Lyonu 1678. na francuskom i Wheler u Londonu 1689. na engleskom. Postoji inače više izdanja na drugim jezicima, pa se tako Evropa upoznavala s našom obalom i njenim spomenicima. Opisali su Dioklecijanovu palaču i donijeli njene slike. Pokušali identificirati pojedine građevine u palači. Ostavili su opis ruševina vodovoda iz Solina u kojem vide kanal za dovod svježih pastrva caru u palaču. Prepisuju natpise. Pored ostalog posjetili su i Zadar, Trogir, Hvar, Herceg Novi i Boku Kotorsku. Svugdje opisuju spomenike i zgrade. Posebno pohvalno izražava se Wheler o građevinama u Hvaru.

Hvar kao poznato središte našeg humanizma i renesanse imao je obrazovane ljude, koji su poznavali antiku i zanimali se za njene spomenike. Hektorović i Lucić inspirirani su klasičnom latinskom književnošću u svome stvaranju. Hektorović ukrašava zidove svoga Tvrdalja latinskim heksametrima i natpisima. Nema sumnje da je Cirić ovdje našao dostojne sugovornike. Među našim prvim arheološkim piscima uz Marulića nužno je spomenuti i dominikanca Vicka Pribojevića, Hvaranina, koji u svome rodnome gradu 1525. drži plemićima i građanima svoj čuveni govor »De origine successibusque Slavorum« u kojem prvi iznosi panslavensku ideju o jedinstvu i veličini Slavena. Djelo je tiskano u Veneciji 1532. U njemu Pribojević pored ostaloga opisuje i arheološke ostatke kod Sućurja na istočnom završetku otoka. Zatim spominje brojne arheološke ostatke u Starome Gradu i Jelsi i polju između njih. Posebno je zanimljiva njegova registracija kasnoantičke i srednjovjekovne gradine, danas Staroga Grada, jugoistočno od Jelse i kule »Tor« sagrađene velikim kamenim blokovima, koja se kako veli Pribojević nalazi »na domet strijele« od ove prve gradine.

U 16. i 17. stoljeću nastaju djela dvaju venecijanskih geografa Camozia i Coronellija, koji su opisali i slikama i kartama prikazali brojne naše gradove na obali od Istre do Dalmacije: Camozio Gian Francesco, »Isole famose, porti, fortezze, terre marittime della Republica di Venezia ed altri principi cristiani«, Venezia 1571. i 1656. Zanimljivo je da je veći dio bakroreza za

ovo djelo načinio glasoviti bakrorezac Martin Kolunić—Rota, Šibenčanin. V. M. Coronelli napisao je »Mari, golfi, spiagge, porti, citta, fortezze ed altri luoghi dell'Istria, Carnaro e Dalmazia«, Venezia 1688. Mada ova djela raspravljaju u prvom redu zemljopisni i vojničko-strateški vid pojedinih mjesta i naselja, ona su zanimljiva i po nekim arheološkim pojedinostima.

Ivan Lucić, Trogiranin (1609—1697.) pisac prve znanstveno pisane hrvatske povijesti »De regno Dalmatiae et Chroatiae libri sex«, Amstelodami 1666, uključio je u nju čitav niz podataka i natpisa arheološke naravi, koje koristi s dužnim oprezom i akribijom svoga vremena, na čemu mu je Theodor Mommsen izrekao dužno priznanje (CIL III, p. 275). Svome djelu »Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù«, Venezia 1674, dodao je djelo »Inscriptiones dalmaticae« u koje je unio ispravke i dopune svome glavnome djelu. Po svome cjelokupnom istraživačkom radu i djelu u kojem je i veliki dio naše arheološke prošlosti, Lucić je uvijek u vrhu naše historiografije.

Zadarski povjesničar Šimun Ljubavac (1608—1663.) ostavio je u rukopisu zbirku rimskih natpisa, koju je upotrijebio Mommsen. Dopisivao se s I. Lucićem, koji je također koristio njegove natpise. Glavno mu je djelo »Agri Jadrensis illustrator«, sačuvano u pet rukopisnih primjeraka, a sadrži zemljopisno-povijesni prikaz zadarskoga područja. Dijelom je objavljeno u zadarskom časopisu »La Domenica« (1890—91.).

Zadarskim starinama zanimao se i Valerije de Ponte (1656—1669.) arhiđakon i zamjenik zadarskoga nadbiskupa. Ostavio je u rukopisu crkvenu povijest Ilirika, koju je koristio Farlati za svoje djelo *Illyricum Sacrum*. Sačuvano je i de Ponteovo dopisivanje s Lucićem I. o brojnim povijesnim i arheološkim problemima Zadra i Dalmacije.

Viškim i drugim starinama bavi se dr Antun Matijašević — Caramaneo (1658—1721.), čiji su brojni rukopisi sačuvani u župskom uredu na Visu. Za arheologiju su zanimljive rasprave »Epistolae philologicae in quosdam nummos et quaedam marmora litterata Dalmatiae«. Za ispravno tumačenje pojave solinskog mučenika Dujma važna je i njegova rasprava o tome, gdje za dvije stotine godina anticipirao Bulićevo rješenje toga problema. Do istih hagiografskih zaključaka došao je i H. Delehaye isusovac iz Bruxellesa, koji je kao bolandista i urednik njihove serije »Acta Sanctorum«, prateći rezultate Bulićevih arheoloških istraživanja starokršćanske Salone i ne znajući potvrdio Caramaneov rad.

Suvremenik Matijaševića-Caramanea je korčulanski kanonik Jakov Salečić (+ 1747.), koji je objavio nekoliko korčulanskih natpisa i starih isprava i začeo pisati o problemu, koji je uvelike intrigirao našu crkveno-povijesnu historiografiju, takoreći sve do u naše vrijeme. To je pitanje, da li je apostol Pavao bio doživio brodolom na Mljetu ili Malti. Treba podvući da je Salečić prvi uočio postojanje pretpovijesnih gomila na bregovima po Korčuli. Dopisivao se s Caramaneom, koji je ispravno objasnio značenje ovih gomila, kao grobova staroga stanovništva.

Na Braču, u Postirama, djeluje Nikola Michieli-Vitturi (1654—1721.), sin vrsnoga pravnika i auktora rasprave o povijesti Dalmacije, Jeronima. Napisao je raspravu o novcima prvih rimskih careva nađenih na otoku Braču. Bračke starine istraživao je i Ivan Ivanišević (1608—1665.) kanonik hvarski i hrvatski pjesnik iz Dola na Braču, opat u Poveljima.

Pored ovoga niza svećenika intelektualaca, Hrvata s naših otoka, arheološkim proučavanjima bave se kod nas i stranci Talijani i drugi. Njihove rukopisne ostavštine čuvaju se u mletačkim, zadarskim i drugim arhivama i knjižnicama. U velikoj mjeri koristio ih je T. Mommsen i njegovi nasljednici kod izdavanja III sveska Corpora latinskih natpisa posvećenog Dalmaciji.

Jedno od velikih djela naše historiografije je »Illyricum sacrum« zamišljeno kao crkvena povijest Ilirika u širem smislu riječi. Zasnova ga je Filippo Riceputi, isusovac iz Forlija u Italiji (1667—1742.) Građu je sakupljao već od 1697. i to po našim primorskim krajevima. Formalna izrada ovoga zadatka povjereni mu je 1716. i na djelu je radio do kraja života. U tome mu je prvih godina svesrdno pomagao Rabljanin Pacifik Bizza, koji je kasnije postao splitski nadbiskup. Djelo je nastavio Daniel Farlati iz Furlanije (1690—1773.) i dao mu onaj oblik pod kojim je izišlo. Posljednja tri sveska priredio je Farlatijev suradnik Jakov Coleti, dubrovčanin isusovac (1734—1827.). Posljednji VIII svezak izišao je pod njegovim imenom, a u rukopisu je ostavio dodatke i ispravke za čitavo djelo. Objelodanio ih je F. Bulić kao priloge *Bullettinu* od 1902—09, pod naslovom »Accessiones et correctiones ad Illyricum sacrum...«, Split 1909. Oko ovoga velikoga djela bio je okupljen čitav niz suradnika iz naših krajeva, naročito iz Dalmacije. U njemu se nalazi velika količina i danas korisnih izvora i natpisa, koji su objavljeni po pojedinim biskupijama u kojima su nađeni. Suradnju P. Bizze istakao je Farlati u predgovoru djela prozvaši ga ocem knjige. Nadbiskup Bizza je o svome trošku utemeljio 1750. *Museum Spalatinum archiepiscopale* i to u predvorju svoje biskupske palače, uz potporu kanonika Jeronima Bernardija. U atriju su uzidali 62 latinska natpisa sakupljena pretežno u Solinu po isusovcu Zaccariji. Prijepis ovih natpisa poslao je Bernardi Farlatiju u Padovu. Broj natpisa bio je porasao na 182 u 1849. ali ih je tokom seoba zbirke nestalo, te ih je Mommsen 1867. našao samo 35 na broju.

XVIII stoljeće je vrijeme u kojem raniji humanizam poprima ideje racionalizma, pa i arheologija dobija na znanstvenoj težini. Po Evropi niču društva i akademije za proučavanje starina. Tako je 1756. stigao iz Rima u Split škotski arhitekt Robert Adam, koji je u Rimu upoznao C. Clerissaua, arhitekta, slikara i kipara, stipendistu tamošnje Francuske akademije. Zajedno su došli u naš grad da bi Adam proučio palaču, a Clerissau je naslikao, velikim slikama, u klasicističkom duhu svoga vremena. Pri tom su dijelom koristili i fantaziju za ono što nisu mogli vidjeti. U Splitu je Adam proveo pet tjedana. Rezultat je monumentalno djelo »Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia by R. Adam, F.R.S., F.S.A., Architect to the King and to the Queen. Printed for the Author. London MDCCLXIII«. Adam i Clerissau su pogrešno mislili da je palača sagrađena u potpunoj simetriji. Na ilustraciji djela surađivali su i brojni mletački i talijanski crtači onoga

vremena. Djelo je prvo svoje vrsti o ovom monumentalnom spomeniku i kasnija djela ga slijede i često ponavljaju. To je slučaj s djelom J. Lavalléea po bilješkama L. F. Cassasa, »Voyage pittoresque de l'Istrie et de la Dalmatie, redigé d'après l'Itinéraire de L. F. Cassas par Joseph Lavallée etc. Paris, an. X, 1802«, gdje je Lavallée precrtao sve veće Adamove ilustracije i arhitektonске snimke i metnuo ih na svoje table.

Adamovo djelo imalo je veliki utjecaj na proučavanje antičke arhitekture u cjelini i na razvitak klasicizma u Engleskoj, gdje se razvio čitavi Adamov stil.

Koncem istoga stoljeća djeluje i mlečanin opat Alberto Fortis, koji u dva navrata putuje po Dalmaciji, te je svoja zapažanja objavio u djelu »Viaggio in Dalmazia«, Venezia 1774. Iako po zanimanju više prirodoslovac Fortis je ostavio i niz arheoloških bilješki i zapažanja, natpise, crteže rimskih ruševina po Dalmaciji, naročito Podgrađa kod Benkovca (Asserije) i Ivoševaca kod Kistanja (Burnuma) s lukovima pretorija rimskog logora. Ti su podaci služili kod arheoloških istraživanja u naše vrijeme. Na neke tvrdnje u Fortisovom djelu reagirao je kritički mladi sinjski svećenik Ivan Lovrić u raspravi »Osservazioni sopra diversi pezzi del Viaggio in Dalmazia dell'ab. Alberto Fortis«, Venezia 1776, te je usput donio jedan broj arheoloških podataka i natpisa iz sinjske krajine. Djelo je izišlo u hrvatskom prijevodu Mihovila Kombola u Zagrebu 1948, a 1978. održan je u Sinju znanstveni skup posvećen Lovriću i njegovu djelu, pa je tom prilikom raspravljena i arheološka problematika o kojoj Lovrić piše.

Polovinom XVII stoljeća živi nekoliko vrijednih pregalaca na arheološkom polju, koji su rodom iz Dubrovnika ili u njemu rade. Među njima je Anselmo Banduri (1671—1743.), učeni benediktinac, koji je studirao u Napulju, Rimu i Firenci, te bio u vezi s brojnim učenim ljudima svoga doba. Boravio je na dvoru Louisa XIV i bio knjižničar grofa d'Orleansa (1724.) i član Akademije natpisa u Parizu. Objavio je više povijesnih, arheoloških i numizmatičkih djela: »Imperium orientale« u dva sveska s mnogim slikama posvećeno Cosimu III Mediciju, zatim »Numismata imperatorum romanorum a Trajano Decio ad Paleologos Augustos«, s uvodom »Bibliotheca Nummaria« i druge spise.

Arheologiju je studirao u Italiji i Parizu Ivan Zuzerić (1716—1764.), koji je umro mlad, ali je u par spisa utvrdio mjesto Ciceronove vile u Tusculu, te pisao o sunčanom satu u istoj vili.

Slavni matematičar i fizičar Ruđer Bošković (1711—1787.) ostavio je i nekoliko arheoloških rasprava, tako o sunčanom satu na obelisku Cesara Augusta, te kada je putovao u Malu Aziju radi osmatranja pomrčine sunca, posjetio je ruševine Troje, koje je opisao i protumačio nekoliko natpisa ondje nađenih.

U Dubrovniku živi i skuplja starine Ivan Alethy porijeklom Mađžar, te mu je kuća bila svojevrsni muzej. Banduriju je slao podatke za njegov Imperium orientale. Ivanov sin Antun (+ 1774.) također je sakupljao starine. Natpise iz Epidaura Cavtata sakuplja krajem XVIII stoljeća Mihovil Sorkočević Sorgo, kao i druge starine.

U sjevernoj Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću djeluju znameniti ljudi naše kulturne povijesti koji su zaslužni i za arheologiju. Pavao Ritter Vitezović (1652—1713.) zaslužni pisac, povjesničar i leksikograf iz Senja napisao je niz rasprava iz hrvatske povijesti u kojima se koristi i arheološkim materijalom. Kao ideolog prethodnik hrvatskoga ilirskoga preporoda zanimljiv je po svojim idejama o kontinuitetu između starih Ilira i Hrvata.

Baltazar Adam Krčelić (1715—1778.) povjesničar iz Zagreba u svojim spisima koristi epigrafski i numizmatički materijal, kada se osvrće na vladavinu Rima u području Hrvatske.

Iz Ivanićgrada bio je Andrija Blašković (1726—1796.) član isusovačkog reda arheolog i povjesničar. Nalazi na području antičke Andautonije, danas Šćitarjeva, potakli su ga da se nakon ukidanja svoga reda 1773. sav posveti proučavanju povijesti Ilirika. Objavio je niz rasprava na latinskom jeziku, od kojih su neke ostale u rukopisu. Ostavio je zbirku rimskih novaca nađenih u Sisku i Šćitarjevu.

Prvi hrvatski arheolog evropskog glasa, s punom znanstvenom spremom svoga vremena je franjevac Matija Petar Katančić (1750—1825.). Bio je profesor gimnazije u Osijeku i Zagrebu, a na sveučilištu u Budimu je predavao arheologiju i numizmatiku. Bavio se i književnim radom i pisao veoma uspjele latinske i hrvatske stihove. Već u svojoj prvoj arheološkoj raspravi »Dissertatio de collumna miliaria ad Essekum reperta«, Osijek 1781. i 1794. pokazuje zamjerno poznavanje i metodologiju pristupa problemu povijesnog zaključivanja na temelju arheološke građe: Napisao je niz i danas vrijednih rasprava iz antičke topografije i numizmatike Panonije i Ilirika: »Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum«, Zagreb 1795, »Tentamen publicum ex numismatica veteri«, Budim 1797, »Elementa numismatica«, Budim 1799, »Orbis antiquus ex tabula itineraria quae Theodosii Imp. et Peutingeri audit... I i II, Budim 1824. i 1825, gdje donosi podatke o rimskim gradovima i njihovoj ubikaciji na Tabuli Peutingeriani. »Istri adcolarum geographia vetus e monumentis epigraphicis, marmoribus, numis, tabellis eruta et commentariis illustrata«, I i II, Budim 1826—1827, gdje donosi uvod u epigrafiku i opis rimskih provincija Ilirika, Mezije, Tracije, Makedonije, Dacije i dr. s velikim brojem tekstova grčkih i rimskih natpisa iz tih pokrajina i drugih dijelova rimskoga carstva, ako su spomenute ove pokrajine. Time se Katančić svrstao u pionire znanstvenog arheološkog proučavanja ovih rimskih provincija, te je njegovo djelo u cjelini kamen međaš u arheologiji sjeverne Hrvatske i mnogo šire.

Početak 19. stoljeća označava pojačano oživljavanje zanimanja za arheološke spomenike u dalmatinskoj Hrvatskoj, koja je nakon Bečkog kongresa 1815. pripojena Austriji.

U ovo vrijeme djeluje vrijedni istraživač starina Makaranin Ivan Josip Pavlović-Lučić (1775—1818.), kanonik i provikar makarski. Zaslužan je što je sakupljao natpise po neretvanskom polju (Narona—Vid), te je već dio tih natpisa spašen za splitski muzej. Opisao ih je u djelu »Marmora Macarensia« 1789. i 1810. Isto tako je izdao i »Marmora Tragurensia«. Dubrovnik 1811, u-

glavnom natpise iz zbirke Ivana Luke Garagnina, kasnije splitskog nadbiskupa, kojem je Farlatti posvetio II svezak *Illyricum sacrum*, a potječu uglavnom iz Solina. Osim spomenutih napisao je još nekoliko povijesnih i arheoloških rasprava, od kojih su neke u rukopisu. Bio je član pariške Académie des Inscriptions.

Austrijski car Franjo I posjetio je 1818. Dalmaciju. U njegovoj pratnji bio je Anton Steinbüchel, direktor carskoga muzeja u Beču, koji je tom prilikom sakupio solinske natpise u tiskao ih u »Wiener Jahrbücher« sv. 12. U carevoj prisutnosti bio je tada u Solinu otkriven poznati sarkofag s Heraklovim djelima, koji se danas nalazi u kapelici sv. Kaja pape (283—296.) rodnom iz Solina, koja je na tom mjestu kasnije podignuta. Carev posjet urodio je osnivanjem Arheološkog muzeja za koji je uz istočni zid Dioklecijanove palače 1821. sagrađena skromna prizemna zgrada u koju su bili smješteni nalazi iz Solina. Broj nalaza se tih godina povećao djelatnošću Karla Lanze (+ 1834.), vojnog liječnika koji je u Dalmaciju došao za francuske uprave. On je od 1820—1828. bio počasni ravnatelj muzeja i iskopavanja u Solinu, a svojoj je istraživačkoj djelatnosti redovito godišnje izvještavao nadležne oblasti.

Francesco Lanza, njegov sin rođen u Splitu (1808—1892.), bio je također upravitelj arheološkoga muzeja (1863—1872.), te vršio iskopavanja u Solinu. Objavio je niz rasprava o svojim istraživanjima u raznim časopisima, te u posebnim raspravama. Pisao je o topografiji Salone, o Dioklecijanovoj palači, te o povijesti antičke Dalmacije. Po zanimanju je bio liječnik, a predavao je i na splitskoj gimnaziji kao profesor.

Iza Carla Lanze i nekako istodobno djeluje Francesco Carrara iz Splita (1812—1854.). Bio je ravnatelj muzeja od 1842—1853. Iskopavao je u Solinu i otkrio perimetralne zidove stare Salone, te starokršćansku krstionicu. U svojim radovima izvijestio je o tim otkrićima. U polemici sa F. Lanzom doprinio je raščišćavanju nekih pitanja solinske epigrafije i topografije. Ali te su ga polemike i shrvale, te je iz političkih razloga premješten na gimnaziju u Veneciju 1853, gdje je nešto kasnije i preminuo.

Istovremeno djeluje i Vicko Andrić (1793—1866.), koji je od 1854—1864. radio kao konzervator splitskog i zadarskog okruga. Zaslužan je za čuvanje Dioklecijanove palače, koju prvi među Hrvatima snima i proučava, o čemu je ostavio obimno rukopisno djelo.

Zasluga u sakupljanju latinskih natpisa u Dalmaciji ima i major Miho Sabljar (1790—1865.), koji je bio kustos Nugentove zbirke na Trsatu. Od 1848—1852. putovao je po sjevernoj i južnoj Hrvatskoj, sakupljao natpise i druge starine. Svojim darovima utemeljio je zbirke Narodnoga muzeja u Zagrebu. Izvršne prijepise svojih natpisa bio je 1858. darovao Mommsenu, koji ih je koristio sa zahvalom u svome *Corpusu* latinskih natpisa.

U više navrata posjetio je dalmatinsku Hrvatski i zaslužni povjesničar prošloga stoljeća Ivan Kukuljević (1816—1889.). U svojim objavljenim zapisima s ovih putovanja, koje je u tri navrata tiskao u posebnim knjižicama, ostavio je niz važnih vijesti i o epigrafiji, arheologiji i arhitekturi. Posebno je

sakupljao materijal za »Slovník umjetnikah jugoslavenskih«, Zagreb 1858, u kojem ima mnogo podataka i o arheologiji u širem smislu riječi. Kukuljević je prvi koji je posvetio naročitu pažnju i spomenicima iz doba hrvatske narodne dinastije u Dalmaciji. Osnovao je 21. IV 1850. »Društvo za povjestnicu jugoslavensku« i pokrenuo njegovo glasilo »Arkiv za povjestnicu jugoslavensku« 1851. To je prva stručna i znanstvena periodička publikacija u Hrvatskoj, u kojoj su do osnutka Jugoslavenske Akademije (1866.) pisci mogli objavljivati svoje povijesne rasprave. Izišlo je 12 knjiga do 1875. U drugoj knjizi (1852.) objavio je na pr. Šime Ljubić svoju raspravu »O starodalmatinskom pénezoslovlju«. Skupa sa F. Račkim, V. Jagićem i J. Torbarom pokrenuo je drugi znanstveni časopis »Književnik« (1864—1866. izišla tri sveska) u kojem također ima povijesnih i arheoloških rasprava Račkoga, Ljubića, Jagića i dr. Š. Ljubić piše »O nekojih pjenezih grčkih«, I, str. 395 i »Predaje jadranske o obstanu Diomeda ilirskoga«, III, str. 496. Po osnutku Akademije zadaću »Književnika« preuzeo je »Rad«.

Šime Ljubić (1822—1896.) veliko je ime naše arheologije i pionir u svim njenim granama i područjima. Rođen je u Starome Gradu na otoku Hvaru. Studirao je povijest i slavistiku na bečkom sveučilištu. Od 1858—1863. bio je ravnatelj Arheološkoga muzeja u Splitu. Pravi član Jugoslavenske akademije postao je 1867. Istovremeno je imenovan kustosom Arheološkog odjela Narodnoga muzeja, a 1871. postao je i ravnatelj istoga muzeja do 1892. Tu je razvio golemu djelatnost na organizacionom sređivanju muzeja i njegovih zbirki, koje je uredio i doveo na razinu znanosti svoga vremena. Napisao je prvu raspravu o povijesti arheologije kod nas: »O napretku arheološke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji«, Rad JA, knj. 80. Iz nje se najbolje vidi kakvo je bilo stanje u toj znanosti prije njega i što je on sve načinio. Objavio je na desetke rasprava o numizmatici, koje su po građi koju sadrže sačuvala svoju vrijednost do danas. Njegov »Opis jugoslavenskih novaca«, Zagreb 1875, jeste i danas jedan od najvažnijih repertorija tih novaca. Pisao je o prehistoričkim nalazima iz raznih područja Hrvatske. Objavio je građu iz japodskih nekropola u Prozoru. Mnoštvo natpisa koje je objavio iskoristio je Mommsen u CIL-u. Utemeljio je »Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva«, čiji je bio i glavni osnivač i uređivao taj časopis kroz 14 svezaka do 1895. ispunjavajući ga najvećim dijelom sam. Ništa manje nisu njegove zasluge za narodnu povijest, za koju je izdao neprocjenjive zbirke svezaka iz mletačkih i bečkih arhiva. Po značenju svoga djela Ljubić je jedan od najvećih stvaralaca na polju povijesne znanosti i arheologije kod nas.

Na duhovni razvitak Ljubića izravno je utjecao Starograđanin Petar Nisiteo (1774—1866.), za koga je Mommsen rekao kada ga je posjetio u Starome Gradu na Hvaru da je »senex venerabilis vere« — »uistinu častan starac«. Patriota i ljubitelj prošlosti razvio je, svojim obrazovanjem i radom na prošlosti svoga otoka i zemlje, i kod Ljubića ljubav za taj posao. Ljubić je u njegovoj bogatoj knjižnici našao poticaja i izvora za svoj poziv. Nisiteo je objavio niz rasprava o ilirskim i grčkim novcima nađenim na Hvaru, te o drugim arheološkim nalazima i pitanjima. Bio je ravnatelj liceja u Gorici i jedan od prvih naših ljudi koji je postao član Arheološkog instituta u Rimu,

te bečkog Središnjeg odbora za čuvanje spomenika (Zentralkommission). Bio je i član »Društva za povjestnicu jugoslavensku« od osnutka 1850.

Još jedan Starograđanin istakao se brojnim arheološkim raspravama. To je Nikola Ostojić, po zanimanju liječnik (+ 1848.). Umro je u naponu životne snage. Često je pisao u listovima »Dalmazia« i »Gazzetta di Zara«, koje su i inače redovito bilježile arheološke nalaze u Dalmaciji. Ostojić piše o natpisima u Makarskoj što ih je objavio kanonik Pavlović, o farskim i Balajevim novcima. O raznim natpisima, te se i njegovo ime često spominje u Momm-senovom Corpusu. Pisao je i o natpisima iz Narone, Zadra i Cavtata.

Prva polovina 19. stoljeća bila je važna u osnivanju muzeja. Već smo spomenuli osnivanje splitskog arheološkog muzeja. Nakon njega osnovan je 1830. muzej u Zadru koji je bio Središnji muzej za Dalmaciju. Ljudevit Gaj bio je unio u program ilirskog pokreta i osnivanje Narodnog muzeja. Na njegov prijedlog donio je Hrvatski sabor 1836. zaključak da se osnuje učeno društvo, koje bi stvorilo narodnu knjižnicu i muzej. Međutim austrijska vlada to nije odobrila. 1841. osnovano je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, te 1842. Matica ilirska. Tim su društvima počeli stizati brojni pokloni namijenjeni muzejskim zbirkama. Tajnik Gospodarskog društva Dragutin Rakovac bio je čuvar tih zbirki, koje je i uređivao i poticao rodoljube da poklanjaju predmete i upotpunjuju zbirke. 1843. bila je utemeljena mineraloška i zoološka zbirka, 1844. arheološka i numizmatička zbirka sa zbirkom pečata. Numizmatička zbirka imala je 1847. preko 7000 komada novaca.

Razvitku muzeja snažno je pridonijelo »Društvo za povjestnicu i stari-ne jugoslavenske«, koje je odmah po osnutku 1850. zatražilo od vlade u Beču da Narodni muzej postane zemaljskim zavodom sa stalnom dotacijom i osobljem. Zahtjev je ponovno bio odbijen, ali su zbirke i dalje stalno rasle. Mijo Sabljar donio je 1854. iz Dalmacije osam sanduka sakupljenih predmeta za muzej. Slijedeće godine zbirke su bile tako sređene da su pozivani posjetioci na razgledavanje. Pravila Narodnog muzeja napokon su odobrena 1866, te je muzej postao zemaljski zavod pod zaštitom Sabora, a upravu je vršila tada osnovana Jugoslavenska akademija, koja je za prvoga ravnatelja imenovala svoga člana Šimu Ljubića 1867. Tokom slijedećih desetljeća neki su odjeli muzeja prerasli u samostalne odjele ili muzeje. Istovremeno nastaju i mjesni i pokrajinski muzeji. Tako je Dubrovački muzej osnovan 1872, osječki 1877, porečki 1884. kao Muzej Istre. U Rijeci je muzej osnovan 1892, a u Puli 1902. Zbirke u svim ovim ustanovama su sustavno upotpunjane i razvijane, te su ovi muzeji postali značajne kulturne i znanstvene ustanove svojih područja.

Osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kao središnje znanstvene ustanove hrvatskoga naroda, bilo je od velikog poticaja i razvitku arheologije. U svojim redovitim izdanjima »Radu«, »Starinama« i »Djelima«, Akademija objavljuje rezultate arheoloških istraživanja svojih članova i drugih stručnjaka koji rade na tome polju. Tu su u prvom redu goleme zasluge Akademijina prvog predsjednika Franje Račkoga, koji joj je stajao na čelu 20 godina, te Šime Ljubića.

Razvitak arheologije, naročito na području Dalmacije, koja je bila austrijska krunska zemlja, poticala je i usmjeravala od 1856. tada osnovana

Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale u Beču. U svakom okrugu Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru bila su po tri konzervatora od kojih jedan za prehistorijske, grčke i rimske spomenike, drugi za spomenike srednjega vijeka i jedan za arhive. Velika mreža dopisnika i počasnih konzervatora bdjela je i čuvala i sakupljala spomenike u okviru svojih nadležstava i o tome izvještavala. Njihova djelatnost ogleda se u glasilu te ustanove »Mitteilungen« od 1856, te u »Jahrbuch für Altertumskunde« i »Jahrbuch des Kunsthistorisches Institutes«. Tu pišu: Alačević, Andrić, Bulić, Alibranti, Glavinić, Kukuljević, Rutar, Smirić, Stratirović, Bersa, Posedel, Jelić Kubitschek, Gnirs, Patsch i dr.

Rastući interes za arheologiju i pojačani rad na istraživanjima nametnuo je potrebu da se i u samoj Dalmaciji zasnuje arheološki časopis. Stoga je 1878. pokrenut »Buletino di archeologia e storia dalmata« kao glasilo Arheološkog muzeja u Splitu. Talijanski jezik kao jezik antičke arheologije otvorio je rezultate arheoloških otkrića ovoga područja znanstvenoj javnosti Evrope, koja je na čelu s Theodorom Mommsenom pozdravila njegovu pojavu.

Prvi urednik bio je Mihovil Glavinić uz pomoć Josipa Alačevića. 1883. Glavinić je premješten u Zadar, te se Alačeviću pridružio Bulić od 1884—1887, da bi nakon odlaska i Alačevića u Zadar, Bulić sam preuzeo uređivanje časopisa od 1888—1920, kada je časopis promijenio ime u »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«. Te se godine Buliću pridružio u uređivanju časopisa Mihovil Abramić.

Naši spomenici privlače pažnju vodećih imena tadašnje arheološke znanosti. Tako 1867. putuje Dalmacijom T. Mommsen u potrazi za natpisima i starinama. Zalazio je ne samo u veća središta obale, nego i u zabitna sela dalmatinske Zagore, provjeravajući tekstove natpisa. Iz tih njegovih pohoda ostalo je zanimljivih anegdota. T. Mommsen je redovito pratio Buletino i dopisivao se s don Franom Bulićem o epigrafskim pitanjima.

Drugi auktor trećeg sveska Corpusa (pars posterior) Otto Hirschfeld sveuč. profesor u Beču, također je putovao Dalmacijom 1884. u društvu sa R. Schneiderom i Bulićem. Sakupljao je i prepisivao novootkrivene natpise za suplement Corpusa izdan 1902. R. Schneider objavio je u »Arch. epigr. Mitt.« 9, 1885 opsežan izvještaj s ovoga putovanja u kojem je objavio niz antičkih likovnih spomenika s naše obale.

Za proučavanje stare Salone i Dioklecijanove palače važna je 1873. godina, kada su se na povratku sa istraživanja na Samotraki, zaustavili u Splitu po nalogu ministarstva nastave u Beču, profesori Alexander Conze i Alois Hauser s arhitektom Georgom Niemannom. Njihovi izvještaji o stanju spomenika u palači, o Saloni bili su velika podrška Bulićevom radu. Njihovi objavljeni tekstovi bili su plodni rezultat toga posjeta. Naročito to vrijedi za Niemannovo proučavanje Dioklecijanove palače o kojoj je on objavio prvo znanstveno djelo »Der Palast Diokletians in Spalato«, Wien 1910. Težište djela je na snimkama sačuvanih dijelova palače.

Profesor stare povijesti na sveučilištu u Freiburgu u švicarskoj J. Zeiller i arhitekt E. Hébrard proučavali su palaču 1906. i objavili djelo »Spalato Le

palais de Dioclétien. Relevés et restaurations par Ernest Hébrard. Text par Jacques Zeiller», Paris 1912. Njihov rad dopunja Niemannov utoliko, što oni veću pažnju posvećuju rekonstrukciji palače. I jedno i drugo djelo pobudili su u svjetskoj znanosti veliki interes i za palaču i naše spomenike u cjelini.

Osamdesete godine značile su veliki napredak u istraživanju antičke i naročito starokršćanske Salone, čemu je dao poticaj spomenuti boravak Conzea i kolega. Od 1890. do 1898, istražuje Bulić veliki kompleks grobišta i bazilike Anastazija mučenika iz vremena cara Dioklecijana (304.) na predjelu Marusinac. Drugi veliki bazikalni kompleks na Manastirinama započeo je istraživati M. Glavinić 1874, te opet od 1880—1883, kada je istraživanje preuzeo i vodio Bulić do 1890. Važnost ovoga lokaliteta s preko 300 natpisa od prvog do sedmog stoljeća n. e. pokazala se u punoj veličini na stranicama »Bulletin« u redovitim izvještajima i raspravama. To je izazvalo veliko zanimanje međunarodne znanstvene javnosti, pa je u Solinu i Splitu održan od 20—23. kolovoza 1894. I Međunarodni kongres kršćanske arheologije, prvi znanstveni skup ovakvog ranga i vrste u našoj zemlji. Tom je prilikom izdan i prvi naš povijesno-arheološki vodič: L. Jelić, F. Bulić, S. Rutar, Vođa po Spljetu i Solinu, Zadar 1894, na hrvatskom i talijanskom jeziku.

Od 1901. vršena su istraživanja velike nekropole zapadno od perimetra stare Salone »in horto Metrodori«, gdje je također otkriven niz sarkofaga, natpisa i grobnih supstrukcija.

Od 1909. s prekidima do 1919. iskapan je amfiteatar, koji je bio započeo istraživati F. Carrara 1846. i 1850. Iste 1909. istraživan je i teatar uz cestu Solin—Trogir.

U Čitluku kod Sinja, gdje se nalazila rimska Colonia Claudia Aequum vrše franjevci iz Sinja, vlasnici toga zemljišta, arheološka istraživanja 1884. Otkrivaju se gradske zidine, natpisi i prvorazredna skulptura glave Heraklove, statua Hekate i drugi spomenici, koji čine jezgro današnje vrijedne arheološke zbirke toga samostana. Istraživanja je nastavio Austrijski arheološki institut iz Beča o čemu je objavljen izvještaj u »Jahreshefte« toga Instituta Band XVI, 1913, Bbl. s. 153. A. P. Mišura, »Colonia Romana Aequum Claudium,« Fribourg 1921, objavio je također rezultate ovih istraživanja u svojoj tezi tiskanoj pod gornjim naslovom.

Nužno je spomenuti, iako izvan područja naše Republike, pojavu važne publikacije »Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu«. Muzej je osnovan 1888. a već 1889. izlazi prvi svezak »Glasnika«. U tome časopisu izlazi niz rasprava i ima auktora, koji pišu i obrađuju arheološku problematiku iz Hrvatske. To je u prvome redu C. Patsch, koji u nizu opsežnih studija obrađuje različite lokalitete i područja u Hrvatskoj: »Kameni spomenici Kninskoga muzeja«, GZM VII, 1895; »Gornja Cetina u rimsko doba«, GZM XI, 1899; »Rimska mjesta po Imotskom polju«, GZM XII, 1900; »Narona«, GZM XVI, 1904 i druge rasprave. U istom časopisu objavio je L. Jelić svoju veliku studiju »Najstariji kartografski spomenik u rimskoj provinciji Dalmaciji«, GZMX, 1898. Da bi se znanstvene rasprave iz »Glasnika« učinile dostupnima evropskoj stručnoj i drugoj javnosti počeo je Muzej izdavati njihove prijevode na njemački je-

zik u publikaciji »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina«, koja je izišla u 13 svezaka od 1893—1916. Urednik je bio Moritz Hoernes profesor Sveučilišta u Beču.

Akademija u Beču osnovala je 1900. svoju Balkankommission s Antiquarische Abteilung. Tu je C. Patsch objavio svoje opsežne rasprave: »Die Lika in römischer Zeit«, Wien 1900. i »Zur Geschichte und Topographie von Naron«, Wien 1907. U istoj seriji objavio je G. Veith, »Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus in Illyrien in den J. 35—33 v. Chr.«, Wien 1914, u kojoj pokušava riješiti niz topografskih pitanja hrvatske arheologije.

Katedru klasične arheologije na bečkom sveučilištu utemeljio je A. Conze 1870, a katedru grčke i rimske epigrafije 1876. O. Hirschfeld. U tom su seminaru studirali F. Bulić (od 1877—78.), J. Brunšmid, V. Hoffiller i kasnije M. Abramić. Slušači ovoga seminara putuju i našim krajevima i obrađuju naše arheološke spomenike i materijale. U njemu odmah od osnutka seminara studira Josip Brunšmid, koji je inače u Beču studirao i povijest i zemljopis. Iz njegova rada u tom seminaru nastala je poznata studija o natpisima i novcima grčkih gradova u Dalmaciji, koja je i danas polazište za tu problematiku: »Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatien«, Abhandlungen des Archäologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien, Heft XIII, Wien 1898. J. Brunšmid je uz Franu Bulića naš arheolog evropskoga formata u znanstvenom svijetu svoga vremena. Temeljito obrazovan od najboljih stručnjaka naslijedio je Šimu Ljubića, kao ravnatelj Arheološkoga muzeja u Zagrebu 1896. Prije toga službovao je kao profesor gimnazije u Vinkovcima do 1892. kada je premješten na gimnaziju u Zagrebu. Kustos Arheološkoga muzeja postao je 1893. Kada je postao ravnatelj muzeja izabran je i za izvanrednoga profesora klasične arheologije na Sveučilištu u Zagrebu 1896, što označava i početak studija arheologije u Hrvatskoj. Studij je osnovan 1877. zalaganjem dra Izidora Kršnjavoga, tadašnjeg predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu Hrvatske Zemaljske vlade. Na toj dužnosti kao i na onoj ravnatelja muzeja ostao je do umirovljenja 1924. Pored toga bio je direktor Strossmayerove galerije od 1902—10. Od 1914. bio je predsjednik Povjerenstva za čuvanje spomenika.

Na upravi Muzeja razvio je Brunšmid svestranu djelatnost uređujući i upotpunjujući njegove zbirke. Svojom je rukom ispisivao na tisuće kartica inventara novaca i drugih predmeta. Posebnu je pažnju čitavoga života posvećivao radu na numizmatici, te je zbirku Arheološkoga muzeja u Zagrebu doveo u red jedne od najbogatijih i najbolje uređenih u Evropi. Punu je pažnju posvećivao i epigrafici. Obradio je u studioznom katalogu sve kamene i figuralne predmete muzejskih zbirki, kao i brončane skulpture. Pisao je studije o antičkim naseobinama u Vinkovcima i Osijeku. U svojim je zapisima s putovanja po Hrvatskoj registrirao na desetke nalaza i lokaliteta. Svoje je rasprave većinom objavljivao u »Vjesniku Hrvatskoga arheološkoga društva«, što ga je uređivao nakon Ljubića u novoj seriji od 1895—1919. u trinaest svezaka, koje je dobrim dijelom sam ispunjavao. »Vjesnik« je dobrim dijelom bio i glasilo muzeja. Svojim znanstvenim ugledom i kvalitetom priloga što mu ga je Brunšmid pribavio časopis je ostvarivao znanstvenu vezu i razmjenu sa

svim srodnim ustanovama u Evropi i Americi. Njegova terenska istraživanja bila su više usmjerena na prethistorijska i srednjevjekovna nalazišta o čemu je Brunšmid obavio veliki pionirski posao na najvišoj znanstvenoj razini. Neumorni rad djelovao je na njegovo zdravlje, te je posljednjih godina života teško bolovao. Ipak je doživio da mu o sedamdesetoj obljetnici 1929. na bolešničkom krevetu uruče posebni (XV) svezak »Vjesnika« njemu posvećen. Umro je u jesen iste godine, njegov odlazak označio je kraj jedne velike epohe u razvitku hrvatske arheologije i zagrebačkog Arheološkog muzeja.

Brunšmid je čitavoga života posvećivao veliku pažnju znanstvenom proučavanju sjeverne Hrvatske, a posebno svoga užega zavičaja Vinkovaca i Slavonije. U istočnoj Slavoniji muzej u Osijeku postao je središnja ustanova za sakupljanje bogatih arheoloških ostataka i spomenika ovoga grada i njegovog šireg područja od 1877. Tu je na ranijim tradicijama Marsiglia i Katančića, krajem 19. i početkom 20. stoljeća zamjernu arheološku djelatnost razvio Vjekoslav Celestin (1862—1936.) profesor grčkoga i latinskoga jezika na gimnaziji, koji je 1893. bio izabran za kustosa Gradskog muzeja, a 1911. imenovan konzervatorom. Celestin je sustavno sređivao zbirke, koje su poklonili F. Sedlaković i C. F. Nuber i time udarili temelje Muzeju. Pored toga prikupio je veliki arheološki materijal, posebno je proučavao numizmatiku, te je radio veliki Katalog numizmatičke zbirke, koji nažalost nije stigao dovršiti. Za njegova službovanja zbirka je dosegla veliki broj od oko 40.000 komada novaca, što je svrstava među vodeće zbirke u našoj zemlji i šire. Proučavao je i prethistoriju i antičku arheologiju i objavio niz vrijednih rasprava o arheološkoj i numizmatičkoj problematici stare Murse.

Za proučavanje topografije antičke Murse treba zabilježiti zasluge oduševljenog arheologa amatera ing. Radoslava Franjetića, rukovodioca hidrotehničkog ureda u Osijeku. On je slučajno 1910. pribavio jednu staru vojničku mapu grada Osijeka iz 1786. Uspoređujući je s Katančićevom skicom i brižljivim proučavanjem na terenu uspio je utvrditi opseg zidina, a time i areal antičke Murse. Mapu i svoj elaborat predao je Muzeju, što je objavila D. Pinterović, »Prilog topografiji Murse«, Osječki zbornik, 5, 1956.

Na zapadnom kraju Hrvatske u Istri devetnaesto stoljeće donosi također oživljavanje zanimanja za arheološke spomenike. Izdvaja se ličnost Pietra Kandlera (Trst 1804 — Trst 1872.) arheologa i povjesničara, te konzervatora. Objavio je na desetke većih i manjih rasprava i bilježaka o različitim topografskim pitanjima s istarskoga poluotoka, natpisima, cestama, kolonizaciji. Naročito je pisao u časopisu »Istria« kao i u »Atti istriani«, što ih je sam izdavao. Pisao je o natpisima iz Poreča i Pule, o pulskom akveduktu, o Augustovom hramu u Puli, o zidinama Pule, o antičkoj geografiji Japodije i Liburnije. Posebno je zaslužan za utvrđivanje limitacije oko istarskih kolonija. Pisao je i o dalmatinskim salonitanskim natpisima i spomenicima. Nažalost u svome djelovanju bio je ponekad zaveden antihrvatskim, antislavenskim, iredentističkim stajalištima, te su njegovi radovi poslužili takvoj propagandi.

Pravi znanstveni pristup arheološkim istraživanjima u Istri dostignut je kada je za prvog pokrajinskog konzervatora imenovan Anton Gnirs (Žatec, Čehoslovačka, 1873 — Loket Čehoslovačka 1933.). Gnirs je raspoložujući odgova-

rajućim sredstvima i dotacijama bečke Zentralkommission prokrstaro čitavu Istru i svojim radom udario temelj većini kasnijih zahvata na ovom području. U gotovo svim godištima časopisa »Mittheilungen der k.k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale« i »Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes« od vremena njegova postavljenja 1899. pa dalje sve do 1919, kada se vratio u domovinu nakon talijanske okupacije Istre, nalaze se njegove studije i izvješća o istraživanjima. Gnirs je sustavno istraživao antička gospodarska imanja (villae rusticae), kojih je na zapadnoj obali Istre utvrdio i istražio određeni broj, ukazavši na značenje tih ostataka za upoznavanje društvenog i gospodarskoga života ovoga kraja, pa i šire u antici. Otkrio je i istražio raskošnu villu u uvali Verige na Brijunskim otocima, koja spada u najljepše primjere takvih spomenika u čitavome rimskome carstvu. Istraživao je ville u Fažani, Barbarigi, Betiki, Medulinu. U nizu kapitalnih izvještaja i studija rješavao je topografiju spomenika antičke Pule i grada u cjelini. Posebno su važna njegova proučavanja o načinima antičke vodoopskrbe u Puli i Istri. Napisao je prvi vodič kroz antičke spomenike Pule i muzejske zbirke. Jedna velika i plodna djelatnost, koja je nasilno prekinuta stranom okupacijom. I po odlasku iz Istre Gnirs nas je zadužio svojom vrijednom studijom: »Istria praeromana«, Karlsbad 1925, važnom za poznavanje prošlosti našeg najzapadnijeg poluotoka.

Za praćenje arheološke problematike Istre važan je i časopis: »Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria«, koji su pokrenuli talijanski intelektualci iz Istre, a počeo je izlaziti u Poreču 1885. U njemu je glavna pažnja posvećena arheološkim i povijesnim problemima zapadne i južne Istre. Uz znanstvenu funkciju služio je i nacionalno-političkim težnjama talijanskog građanskog elementa u Istri, te je imao i protuslavensku notu, koju je zadržao do danas u svome poslijeratnom venecijanskom razdoblju, te neke interpretacije toga časopisa treba uzimati s rezervom.

Za arheološka istraživanja u Istri u ovo vrijeme zaslužan je i Alberto Puschi, ravnatelj tršćanskoga Museo civico, koji je vršio arheološka istraživanja u Nezakciju od 1904—1908. i otkrio rimske terme i nastambe, te rano-kršćansku baziliku. Proučavao je i limes u Julijskim Alpama, objavljivao natpise i pisao o rimskoj cesti Aquileia — Emona.

O istraživanjima u Nezakciju 1901. pisao je Bernardo Schiavuzzi, te nakon njega zaslužni istarski arheolog Pietro Sticotti, koji je obradio monumentalnu plastiku s ovoga nalazišta, što ga je istraživao i 1934. Pored toga Sticotti je u nizu rasprava obrađivao arheološku problematiku cjelokupne Istre, te Pule, Gorice, Pirana; istraživao je ostatke foruma u Osoru, limes u Julijskim Alpama, pisao je o antičkim ostacima iz Caske i Novalje na Pagu u »Hoffilerovom zborniku«. Napisao je članak o Ilirima u Enciclopedia Italiana (Trecani), vol. 18. U suradnji sa L. Jelićem i C. M. Ivekovićem objavio je u poznatoj studiji »Die römische Stadt Doclea in Montenegro«, Wien 1913, rezultate arheoloških istraživanja toga važnoga antičkog lokaliteta.

Na antičke spomenike Dalmacije i Istre osvrće se i engleski arhitekt T. G. Jackson u svom opsežnom djelu u tri sveska: »Dalmatia, the Quarnero and Istria, with Cetigne and the island of Grado«, Oxford 1887, posvećenom

arhitekturi i umjetničkim spomenicima tih krajeva. Nešto ranije objavio je A. Evans, kasniji otkrivač minojske civilizacije, svoje značajno djelo: »Antiquarian researches in Illyricum«, Westminster 1883—85, puno sadržajnih podataka o arheološkim spomenicima i lokalitetima. Tradiciju engleskog zanimanja za našu obalu nastavlja A. L. Frontingham, »Roman Cities in Northern Italy and Dalmatia«, London 1910, u kojem dijelu opisuje rimske spomenike u Istri i Dalmaciji.

Godine pred prvi svjetski rat označavaju dosta intenzivna istraživanja i u sjevernoj Dalmaciji. Ta su istraživanja najvećim dijelom, kao i Gnirsova u Istri zabilježena na stranicama »Jahreshefte des oesterr. archäol. Inst.«, odnosno njegovom redovitom dodatku »Beiblatt«-u. Tako H. Liebl i W. Wilberg izvještavaju o iskopavanjima u Asseriji (Podgrađu kraj Benkovca) gdje su našli slavluk Trajanov. (JOAI, 11/1908, Bbl.). M. Abramić i A. Colnago o istraživanjima u sjevernoj Dalmaciji u Clambetae (Cvijina Gradina), Asseriji, Krupi kraj Obrovca, Burnumu, Hadri (Medvide), Nedinu, Karinu, Starome Gradu — Argyruntumu i dr. (JOAI, 12, 1909, Bbl.). C. Patsch piše o epigrafiji Narone (JOAI, 15, 1912, Bbl.). A. Colnago i J. Keil o istraživanjima na Cvijinoj Gradini kod Obrovca i u okolini (JOAI, 8, 1905, Bbl.) gdje su utvrdili temelje hrama, terme i privatne nastambe. A. Colnago vršio je samostalno istraživanja nekropole kod Maslenice i važne nekropole Staroga Grada — Argyruntuma (JOAI, 18, 1915, Bbl.). O ovim istraživanjima izvještavalo se na godišnjim sjednicama Instituta u Beču. Nekoliko takvih izvještaja objavio je tadašnji direktor Emil Reisch i to u zajedničkom tekstu. Na trošak Instituta istraživali su A. Colnago u okolici Obrovca, L. Jelić i M. Abramić od 1911—13. u Ninu, Č. Iveković i M. Abramić, te nešto kasnije J. Bersa i G. Kassnitz u Burnumu (Ivoševci kod Kistanja), M. Abramić uz pomoć Berse i Kassnitza u Aequumu (Čitluk kraj Sinja). Te je izvještaje objavio u spomenutom zajedničkom tekstu Reisch (JOAI, 16, 1913, Bbl.).

Prvi svjetski rat označio je prekid arheološke terenske djelatnosti. Jedino je don Frani Buliću uspjelo da iskapa u Saloni od 1917—19. *in horto Metrodori*, te oko amfiteatra. Zanimljivo je, kao kuriozitet, spomenuti, da su iskopavanjima kod tzv. Pet mostova u istočnom dijelu Salone u 1917—18. radili ruski zarobljenici. U svome komentaru činjenice da je »Buletтино dalmato« za godine 1917—19. izišao u jednom vesku istom 1922. Bulić veli da je to bilo »propter tetaerrimum omnium bellorum quod unquam fuerit« — »zbog najstrašnijeg od sviju ratova što su se ikada vodili«. Međutim Bulić je imao i to zadovoljstvo da kada je izbio rat vidi dovršenu pod krovom novu zgradu muzeja u Splitu, koja je po planovima bečkih arhitekata Ohmanna i Kirstena građena od 1912—14. Tijekom rata i poslije njega uređivala se i dovršavala zgrada iznutra. Bulić je obavio veliki posao na čuvanju spomenika tokom rata po čitavoj Dalmaciji. Jednako tako djelovali su muzealci i u sjevernoj Hrvatskoj spasavajući spomenike kulture najrazličitije vrsti. To je doba kada su bili posebno ugroženi svi bakreni krovovi i crkvena zvona, koja se skidaju i odnose u tvornice municije.

Ipak nisu mirovale sve muzeje u i ratu 1917. izlazi iz tiska prvi svezak publikacije o kompleksu gradskih bazilika, kupkama i porta Caesarea u sjevero-

zapadnom dijelu Salone. Spomenike je stručno snimio i prikazao arhitekt W. Gerber. M. Abramić je napisao povijesni prikaz o staroj Saloni, a R. Egger prikazao povijesno umjetničko značenje ovih spomenika. To je prvi raskošni svezak u velikom kvarto formatu od triju što će se pojaviti do drugog svjetskog rata, kao i danskih sličnih publikacija iz istoga vremena što ih je izdao Dyggve sa suradnicima. W. Gerber — M. Abramić — R. Egger, »Forschungen in Salona«, Bd. I, Wien 1917.

Između ratova

Svršetak Prvoga svjetskoga rata bio je rez do tada nečuvenih razmjera u evropskoj i svjetskoj povijesti. Na ruševinama Austro-Ugarske monarhije stvorena je pored ostalih i nova država Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca. Oduševljenje i zanosi kojima je dočekana nova država ubrzo su počeli je-njavati pod stvarnošću nove monarhije, koja naprosto nije imala ni finan-cijske snage, a ni volje da pomaže arheologiju barem kao ona koja joj je prethodila. Naprotiv, pod parolama štednje, stalno su se smanjivale muzej-ske dotacije i u Zagrebu i u Splitu, tako da o većim iskopavanjima na polju antičke arheologije u Hrvatskoj nema ni riječi. Ono što je kopano bilo je pretežno sredstvima stranih fondacija, tj. fondacije Rask-Ørsted iz Kopen-hagena, kojim sredstvima se istraživalo u Solinu. To je uspjelo Buliću pu-tem svojih prijateljskih veza s danskim arheolozima. To je bio prof. Fre-derik Weilbach, koji je u Kopenhagenu objavio djelo: »Diocletians Palads i Spalato«, Kobenhavn 1917. Nemajući vlastitih sredstava, opterećen troško-vima uređenja muzeja i smanjivanjem ionako malih dotacija Bulić je u ime muzeja sklopio pogodbu s danskom fondacijom i arheolozima da kopaju o svome trošku i dobijaju pravo na znanstveno publiciranje, a svi predmeti ostaju u zemlji, muzeju. Tako su Weilbach, J. Brondsted, E. Dyggve, kao ar-hitekt započeli istraživanja od nekoliko mjeseci u 1922. i 1923. Iskopavali su teatar i forumsko područje oko njega sa hramom i tzv. baziliku pet muče-nika Asterija i drugova na Kapuljaču. Rezultati su objavljeni u djelu »Resche-ches á Salone«, tome I, Copenhague 1928. Dyggve je napisao uvod o topo-grafiji i položaju Salone, a Brondsted je obradio baziliku na Kapljuču. Dru-gi svezak ovih istraživanja objavljen je pod istim naslovom 1933. U njemu su obradili E. Dyggve amfiteatar, a F. Weilbach mali hram i kolonadu kod teatra. Treba podvući da su ovi radovi i djela, kao i serija »Forschungen« u velikoj mjeri plod onih istraživanja i izvještaja što ih je obavio i napisao Bu-lić. To je izričito i napisao R. Egger u svojoj obradi bazilike i groblja na Manastirima u drugom svesku »Forschungen in Salona«, Bd. II — Der altch-ristliche Friedhof Manastirine. Nach dem Materiale Fr. Bulić bearbeitet von Rudolf Egger, Wien 1926. Tiskanje je pomogla i naša država.

Treće važno starokršćansko područje kod stare Salone baziliku muče-nika Anastazija sa grobljem, na položaju Marusinac, izvan gradskih zidova na sjeveru, što ga je Bulić iskopao od 1890—1898. publicirali su Dyggve i Egger u trećem svesku »Forschungen in Salona«, Bd. III, Wien 1939. Tako se nekom čudnom koincidencijom godinom početka drugog svjetskog rata za-

vršilo izdavanje ovih izvrsnih temeljnih publikacija o staroj Saloni, započeto u prvom svjetskom ratu.

Nakon rata došao je 1920. uz Bulića na upravu muzeja M. Abramić, koji je u ratu bio direktor muzeja u Akvileji. On je počeo uređivati zbirke u novoj zgradi po suvremenim načelima. Točno stoljeće nakon osnutka muzeja zbirke su iz kojekakvih prostorija i skladišta bile 1921. prenijete u novu zgradu. U muzejsku službu stupio je 1923. kustos A. Grgin, koji je uređivao numizmatičku zbirku, a bavio se i epigrafijom. Uređivao je arheološku bibliografiju u »Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku«. Umrlo je u najboljoj snazi 1935.

U uskoj vezi s Muzejom radio je i Ljubo Karaman, koji je 1920. stupio u službu u Konzervatorskom uredu u Splitu i tu započeo svoju golemu i svestranu djelatnost na polju proučavanja i čuvanja našh spomenika. Treba napomenuti da je Rapalskim ugovorom potpisanim 12. XI. 1920. Zadar definitivno okupirala Italija, pa je zbog te okolnosti Arheološki muzej u Splitu postao stjecajem prilika središnji muzej za čitavu Dalmaciju, a do tada je pretežno bio muzej solinskih starina.

Započeli smo ovo kratko razdoblje sa Splitom i obalom, jer se ovdje odmah nakon rata zahvaljujući Dancima i njihovim sredstvima iskopavalo. To nije bio slučaj sa sjevernom Hrvatskom, gdje je ministarstvo prosvjete tako skresalo sredstva da o nekim iskopavanjima nije moglo biti ni govora. Viktor Hoffiller u svome prikazu arheologije u Hrvatskoj u »Spomen knjizi Obzora«, Zagreb 1935, str. 154 veli da je »dotacija muzeja naglo i stalno opadala (od 1926.) kada je S. Radić napustio resor prosvjete u Beogradu, tako da danas muzejska dotacija čini tek vrlo malen, niti dvadeseti dio onoga što smo imali pred nekoliko godina«. U takvoj situaciji o terenskom radu nije moglo biti ni govora, a i redovita muzejska djelatnost svela se na rad prema raspoloživim sredstvima. Prema riječima samoga Hoffillera rad se u muzeju uglavnom sveo na rad u zbirkama, koje su trebale stručne ruke za obradu, inventiranje i održavanje. Naročito to vrijedi za bogatu zbirku grčkih vaza, koja je bila revidirana i sređena, ali nije mogla biti izložena radi pomanjkanja prostora. Druga zbirka antičke arheologije je rimska zbirka, koja ima svjetsku vrijednost, a u njoj se svojom količinom i bogatstvom ističe sisačka zbirka, sakupljena tokom desetljeća slučajnim nalazima i naročito jaružanjem rijeke Kupe. Između dva rata s muzejom je tijesno surađivao inž. R. Gabriel, koji je u svojoj funkciji šefa tehničkog odjela kotara Sisak bio u prilici proučavati topografiju antičkog Siska, a podatke je dostavljao muzeju. Pronalazio je antičke zidove, smjer vodova i inače nadzirao zahvate koji su mogli dati neke arheološke podatke.

Arheologija u sjevernoj Hrvatskoj između dva rata je u znaku djelatnosti Viktora Hoffillera (Vinkovci 1877 — Zagreb 1954.). Gimnaziju je pohađao u Vinkovcima, gdje mu je profesor bio J. Brunšmid, s kojim će ga kasnije opet život spojiti u uskoj suradnji i kojeg je naslijedio i u Arheološkom muzeju u Zagrebu i na katedri kao profesor staroklasične arheologije. Studirati je počeo u Zagrebu, a nastavio na Brunšmidovu preporuku u Beču

1896, klasičnu arheologiju i filologiju, gdje su mu profesori arheologije bili Bendorf, Reisch, Schneider, epigrafije i stare povijesti Bormann, numizmatike Kubitschek i prethistorije Hoernes. Već kao student surađuje na sakupljanju natpisa za Corpus inscriptionum latinarum i u tu svrhu boravi u Italiji i Bugarskoj. Kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu postao je 1901, gdje je Brunšmidu dobro došao kao prvorazredna pomoć u svim muzejskim i stručnim poslovima, te posebno na uredničkim dužnostima u izdanju »Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva«, čiji je samostalni urednik postao 1919. Predavanje prethistorije i arheologije jugoslavenskih zemalja na Sveučilištu povjereno mu je 1921. kao honorarnom docentu. Kada je Brunšmid po sili zakona umirovljen 1924. na njegovu je preporuku Hoffiller imenovan redovnim profesorom klasične arheologije iste godine i po zakonu o Hrvatskom narodnom muzeju iz 1918. postavljen istovremeno za direktora Muzeja, te tako naslijedio Brunšmida u potpunosti. Brunšmid je i dalje honorarno radio u glavnom na numizmatici, dok ga teška očna bolest nije sasvim onemogućila.

Odmah po dolasku u muzej razvija Hoffiller i zamjernu publicističku djelatnost pišući u svim godištim »Vjesnika« i objavljujući raznovrsne arheološke materijale i izvještaje o svojim istraživanjima. Iz razdoblja prije I svjet. rata je njegova kapitalna studija »Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva«, VHAD 11 — 12, 1910—11, 1912, u svoje vrijeme najbolja rasprava o toj problematici u cjelokupnoj evropskoj arheologiji, koja je i do danas sačuvala svoju vrijednost. Tiskana na hrvatskom nije nažalost naišla na onu pažnju u znanstvenoj inozemnoj publicistici, koju po svojoj vrijednosti apsolutno zaslužuje. Ali to je sudbina mnogih djela naših stručnjaka. Pomanjkanje sredstava utjecalo je i na izdavačku djelatnost. Tako je »Vjesnik« HAD-a, koji je faktično bio vezan uz muzej kao glasilo izišao pod njegovim uredništvom u četiri knjige: XV, 1928, taj broj bio je posvećen J. Brunšmidu za njegovu 70 godišnjicu u njemu surađuju: A. Alföldy, Bulić, Hoffiller, Kubitschek, Klemenc, Saria, N. Vulić, te naši povjesničari Šišić, Klaić i dr. Broj XVI izišao je 1935 s arheološkim priložima Hoffillera o ulomku rimske vojničke diplome i Klemenca o rimskom natpisu iz Siska, o ostavi u Ličkom Ribniku i rimskom groblju u Maksimiru kraj Zagreba. Svezak XVII, 1936. sadržava pored povijesno-umjetničkih rasprava i arheološke priloge I. Bacha o antičkim figuralnim brončanim predmetima Arheološkog muzeja u Zagrebu i A. Bauera o rimskoj olovnoj plastici u istim zbirkama. Godine 1940. izišao je opsežan svezak što su ga kolege, prijatelji i učenici posvetili Hoffilleru za njegovu 60. godišnjicu. Četrdeset auktora, najuglednijih imena svoje struke iz čitave Evrope i naše zemlje dali su svoje priloge u ovome »Hoffillerovom zborniku — Senta Hoffilleriana«, koji služi na čast i svečaru i ustanovi kojoj je stajao na čelu. U knjizi su sadržani svesci »Vjesnika« XVIII—XXI, 1937—1940. Posljednji svezak što ga je Hoffiller uredio bio je XII—XIII, 1941—1942. Za vrijeme rata bio je prisilno umirovljen i reaktiviran nakon oslobođenja.

U svoje vrijeme obavio je Hoffiller skupa s Abramićem veliki izdavački poduhvat u stvaranju monumentalnog zbornika posvećenog Buliću: »Strena

Buliciana« koji je izišao povodom 75. godišnjice Bulićeva života, koja je bila 1921, ali je zbog poratnih prilika knjiga izišla 1924.

Svoje dugogodišnje bavljenje epigrafijom okrunio je Hoffiller djelom: »Antike Inschriften aus Jugoslavien, Heft I. Noricum und Pannonia Superior«, Zagreb 1938. Balduin Saria je koautor djela za Norik. Objavljeno je u okviru Međunarodne unije Akademija, djelo je bilo novum, što je za svaki natpis, gdje god je to bilo moguće donijeta fotografija ili crtež spomenika. Ostao je nedovršen Hoffillerov rukopis natpisa Pannoniae Inferioris zbog naglog gubljenja vida auktorovog, a nisu izrađeni ni indeksi, što su za objavljeni svezak učinili J. i A. Šašel u »Situla« 5, Ljubljana 1963. Pored antike zamjernu djelatnost obavio je Hoffiller i na polju predhistorije i povijesti umjetnosti, ovo drugo kao konzervator Zemaljskog povjerenstva. Predstavljao je našu zemlju na brojnim međunarodnim skupovima. Bio je nosilac svih poslova Hrvatskoga arheološkoga društva tijekom niza godina prije i poslije prvoga rata. Bio je između dva rata predsjednik Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu, a poslije rata predsjednik Društva muzejsko-konzervatorskih radnika SR Hrvatske. Bio je dopisni član JAZU i član nekoliko inozemnih arheoloških znanstvenih društava i instituta. Veliki arheolog i stručnjak, koji nas je trajno zadržao i svojim pedagoškim djelovanjem.

Hoffillerov suradnik u muzeju između dva rata bio je Josip Klemenc, (1898—1964.) koji je na muzej došao kao mlađi kustos 1923. i ostao do iza rata kada je 1946. postao profesor na Univerzi u Ljubljani. Klemenc se bavio prvenstveno numizmatikom i topografijom, te je o numizmatici objavio više rasprava u »Vjesniku«. U okviru arheološke karte Jugoslavije obradio je Zagreb: »Archaeologische Karte von Jugoslavien: Blatt Zagreb«. Beograd, Jugoslavischer Ausschuss des Internationalen Verbandes der Akademien, 1938, gdje je pored ostaloga fiksirao brojne rezultate vlastitih terenskih istraživanja. Vodio je jedina stručno obavljena zaštitna arheološka istraživanja u Hrvatskoj između dva rata u Senju kod proširenja pilane na položaju pod Lopicom 1929. o čemu je napisao raspravu u djelu »Senj«, Zagreb 1940., izdanje JAZU.

U istočnoj Hrvatskoj, u Osijeku, zasluge za čuvanje i sakupljanje spomenika pored Muzeja i njegova kustosa Celestina imalo je i društvo »Mursa« čiji su članovi djelovali u tome smislu.

U Splitu je M. Abramić preuzeo od Bulića upravu muzeja 1926, a time i uredništvo »Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku«, koji je počeo uređivati sa sveskom L, 1929, te je uspio izdati još jedan svezak do drugog rata LI, 1930—34. Uredio je arheološke zbirke u novoj muzejskoj zgradi na, za ono vrijeme, suvremeni i znanstveni način. Kako nije bilo sredstava za terenska iskopavanja, to se arheološki rad sveo na povremene zaštitne intervencije na području Dalmacije, kao u Ninu, gdje je 1938. bila pronađena jedinstvena statua Venere Anzotike, te na Visu u dijelu helenističke nekropole. Abramić se posvetio objavljivanju arheološke građe iz muzejskih zbirki. Napisao je niz rasprava u kojima je objasnio ili približio rješenju niz problema iz naše stare povijesti i arheologije. Treba istaknuti članke: »Grčki natpisi iz

Solina«, VAHD XLVII—XLVIII, 1924—25; »O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije«, VAHD XLIX, 1926—27; »Novi reljef božanstva Kairos«, VAHD L, 1929; »O predstavama Ilira na antičkim spomenicima«, Časopis za zgodovino in narodopisje«, 32, 1937; »Ninska Venera«, Glasnik Primorske banovine, 2, 1939. »Novi votivni reljefi okonjenih božanstava iz Dalmacije«, Serta Hoffilleriana; Nakon drugog svjetskog rata Abramić je za račun Jugoslavenske akademije, čiji je dopisni član bio od 1931, a pravi od 1947, vršio 1948. zaštitna istraživanja na helenističkoj nekropoli antičke Isse i o tome objavio sumaran izvještaj (Ljetopis JAZU, 55, 1949.). Bila su to prva takva arheološka istraživanja na našoj obali nakon oslobođenja. U nizu antičkih natpisa o kojima je pisao važna je objava dvaju povijesnih natpisa. Prvi je posveta Gneju Minuciju Faustinu Juliju Severu, građaninu Aequuma (Čitluka), nađen na tamošnjem forumu, vojskovođi i prijatelju cara Hadrijana. Drugi je posveta veterana iz pagus Scunasticus-a, kojima je Naronna tamo dodijelila zemljište, nađen kod Ljubuškoga, natpis važan za povijest Narone i kolonizaciju veterana. Natpisi su objavljeni u »Zbornik Kazarov«, Sofija 1950. U »Antike Kopen griechischer Skulpturen in Dalmatien«, Festschrift für Rudolf Egger, Klagenfurt 1952, Abramić je revidirao i obradio niz antičkih skulptura i njihovih ulomaka iz Aequuma, Salone, Tragurija i dr. Pisao je o zapadnom bedemu antičke Salone (VAHD LV, 1953). Na međunarodnim kongresima izvještavao je o arheološkim istraživanjima kod nas, u Berlinu na VI Internacionalnom arheološkom kongresu u kolovozu 1939, o istraživanjima u Jugoslaviji. Na II Međunar. kongresu kršćanske arheologije u Aix-de-Provence u rujnu 1954. o kršćanskoj arheologiji u Jugoslaviji u posljednjih dvadeset godina.

Važan dio svoje terenske djelatnosti posvetio je iskopavanjima u Ptuj u Sloveniji, na Panorami i u poznatim pulskim mitrejima, o čemu je napisao više rasprava, kao i veoma vrijedni i zapaženi vodič: »Poetovio. Führer durch die Denkmäler der römischen Stadt«, Wien 1925. Sa G. Novakom uredio je »Vjesnik Hrv. arheol. društva« posvećen Viktoru Hoffilleru (svesci XVIII—XXI, 1937—40.) kao »Serta Hoffilleriana«. Na upravi Arheološkog muzeja u Splitu ostao je do mirovine 1950. U tom svojstvu uredio je prvi poslijeratni svezak »Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku«, LII, 1935—1949, izašao je u Splitu 1950. Za sedamdesetu godišnjicu života izdali su mu kolege i prijatelji »Antidoron Michaeli Abramić septvagenario oblatum a collegis et amicis« u dva sveska (svezak VAHD-a, LVI—LIX, 1 i 2, 1954—1957). U njemu je svoje priloge napisalo 78 autora iz Evrope i SAD, koji su time iskazali svoje priznanje ovom velikom poznavacu antike i arheologije, a uredili su ga D. Rendić-Miočević, M. Suić, M. Nikolanci. Umro je u Splitu 9. svibnja 1962. u starosti od 78 godina.

Kako smo vidjeli istraživanje antičke arheologije između dva rata, što se tiče iskopavanja, stagnira u odnosu na intenzivna terenska istraživanja u desetljeću pred prvi svjetski rat. Nerazumijevanje i pomanjkanje sredstava upućuju i onako mali broj stručnih radnika na obradu postojećeg arheološkog materijala, kojega u zbirkama nije nedostajalo. Tako antička arheologija u tom razdoblju, pored još uvijek vrijedne djelatnosti časnog nestora Bulića, stoji u znaku V. Hoffillera i M. Abramića, koji su svaki u okviru svojih mo-

gućnosti i okolnosti nenarodnih režima, u kojima su morali djelovati, čuvali i održali jednu stoljećima staru tradiciju arheologije u Hrvatskoj. U tom razdoblju ugasio se život dvojice najvećih antičkih arheologa, što smo ih do danas imali, prvo Brunšmida, pa Bulića i s njima je završila i jedna epoha istraživanja antike kod nas. Ipak je ovo razdoblje dalo nekoliko kapitalnih publikacija o antičkoj arheologiji kod nas, kao i nekoliko svezaka arheoloških časopisa, te je time sačuvan znanstveni kontinuitet rada na tom polju, zahvaljujući ljudima koji su djelovali u uvjetima, koji nisu pogodovali razvitku znanosti u cjelini, pa tako ni arheologije. Spomenuti je ovdje jednu značajnu knjigu što su je napisali F. Bulić—Lj. Karaman, »Palača cara Dioklecijana u Splitu«, Zagreb 1927. Njemačko izdanje istog djela 1929. U sutonu svoga golemoga opusa Bulić je još jednom zablistao svojim perom i uz njega Ljubo Karaman, koji već ravnopravno krči svoj put na istom polju, čije će brojne plodove vidjeti godine što dolaze.

RAZDOBLJE NAKON OSLOBOĐENJA 1945.

Oslobođenje zemlje donijelo je polet na svim područjima, pa tako i u arheološkim istraživanjima, kojima se prišlo čim su to mogućnosti porušene i popaljene zemlje omogućile. Treba podvući iz današnje perspektive svijetlu činjenicu, da se u mraku okupirane Evrope, s naših obala, začuo glas o brizi i čuvanju spomenika kulture, kada je kultura staroga kontinenta bila ugroženija nego ikada. Na Konferenciji kulturnih radnika Dalmacije, koja je u jeku njemačke ofanzive na obalu i otoke, održana u Hvaru od 17—18. prosinca 1943. upućen je javni apel svim narodno-oslobodilačkim odborima i pojedincima, da uprkos ratnim razaranja nastoje oko čuvanja, što je više moguće, povijesnih spomenika i predmeta kulturne vrijednosti. Pri Oblasnom Narodnooslobodilačkom odboru za Dalmaciju bila je u tu svrhu osnovana i posebna komisija. Slične inicijative i izjave donio je i Prvi Kongres kulturnih radnika Hrvatske održan u Topuskom 27. lipnja 1944. Rat još nije bio ni završio i već se prišlo organiziranoj zaštiti spomenika »Odlukom o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina«, što ju je 20. veljače 1945. donio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.

Nove društvene prilike i stvaralački pristup kulturi uvjetuju rješavanje problema, koji su nekada izgledali nerješivi. Glavni grad Hrvatske Zagreb konačno rješava pitanje smještaja Arheološkoga muzeja, koji se iz skučenog i neprikladnog prostora u prizemlju zgrade Jugoslavenske akademije na Zrinjevcu preselio 1946. razumijevanjem narodnih vlasti, u palaču Vranjicani — Haffner na Zrinjevcu 19. Akademija je ljubazno u svoje vrijeme primila muzejske zbirke i držala ih u svojoj palači. Brojni materijal, koji se od Ljubićeva i Brunšmidova vremena povećao za tisuće i tisuće predmeta, tražio je odgovarajući smještaj. Sva dugogodišnja nastojanja i traženja i molbe profesora Hoffillera padala su u gluhe uši nenarodnih monarhističkih režima i trebala je istinska narodna Revolucija, da se to takoreći stoljetno pitanje riješi gotovo preko noći. U novoj prostranoj, trokatnoj palači Arheološki muzej sa

svojim zbirkama i predmetima svjetske vrijednosti, konačno je dobio prostor u kojem je mogao pokazati golemo bogatstvo kulturnog nasljeđa što ga čuva.

Prva istraživanja antičkog lokaliteta što ih je vodio Arheološki muzej u Zagrebu poslije oslobođenja bila su zaštitna istraživanja u Senju koje je vodila Ivica Degmedžić 1949. i 1950. U području bombama oštećene katedrale, gdje su nađeni temelji hrama, po svoj prilici, Velike majke — Cybele, čija je statua nađena 1938, zajedno s ulomcima natpisa njoj posvećenih. To je bacilo novo svjetlo na inače nepoznatu topografiju u ovom dijelu antičke Senije. I. Degmedžić je obradila iz muzejskih zbirki dio antiknih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici: u Vugrovcu, Petrovini, Crnoj Vodi, Vrapču, Ste-njevcu, Podsusedu, Kerestincu i Jelkovcu. Iz bogate zbirke gema objavila je rimske geme iz Siska sa simbolima Zodijaka. Radila je i na proučavanju izvora o migracijama keltsko-panonskih skupina u našem međurječju, te o ekspediciji Atenjana u Jadran radi žita u 5. st. pr. n. e., a u vezi s natpisom CIA II 809.

Branka Vikić-Belančić također kustos antičke zbirke objavila je rimske koštane predmete iz Osijeka, koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Objavila je različite predmete umjetnog obrta, brončani vrč, antičke glave iz Salone i Siska. Veliki dio svojih radova posvetila je keramici i njenoj proizvodnji, te najrazličitijim aspektima problematike ove arheološke građe u našem dijelu Panonije, o čemu je napisala opsežnu i temeljitu disertaciju. Obradila je keramičke nalaze s datacijom u dijelu Varaždinskih toplica, rano-carsku keramiku u jugozapadnoj Panoniji, kao i njenu tipologiju i kronologiju. U opsežnom katalogu obradila je antičke svjetiljke iz zbirki muzeja. Porijeklo ovih lampica 430 na broju je iz Grčke, Fenicije, Egipta i Italije, a najvećim dijelom iz lokaliteta antičke Panonije i Dalmacije, Siscije, Cibala, Murse, Salone. Istražila je i objavila ostatke antičkih građevina i nekropolu u Dr. žičevoj ulici u Zagrebu. Zatim ostatke rimskog naselja i logora u Bartolovcu, Jalžabetu, te antičko naselje u Ludbregu — Iovia. Započela je istraživanja u Ščitarjevu — Andautoniji (sa M. Gorencom, V. Damevskom). Opsežna arheološka istraživanja antičkog lokaliteta u Varaždinskim Toplicama — Aquae Iasae, za račun Arheološkog muzeja vodila je Branka Vikić-Belančić skupa sa Marcelom Gorencom u nizu kampanja od 1953—1970. U istraživanjima su sudjelovali i drugi stručnjaci kao Valerija Damevska, Aleksandra Faber. Višegodišnja iskopavanja otkrila su važni nasebinsko-termalni kompleks u pozadini panonskog limesa, u čijoj su funkciji ove kupke uglavnom i egzistirale. Naselje s termalnim uređajima živjelo je uz prekide (markomanski ratovi) do pod kraj IV stoljeća. Otkriveni su monumentalni termalni uređaji, bazeni, trijemovi, bazilika, hram u kojem se ističe jedinstvena skulptura Minerve. Keramika, metalni predmeti, novci, natpisi, ostaci zidnih slikarija upotpunjuju naše poznavanje života u jednoj karakterističnoj aglomeraciji, koja je jedini ovakav lokalitet istražen u ovolikom opsegu u hrvatskom dijelu Panonije. Svoje rezultate autori su objavili u nizu publikacija, a u prvom redu u opsežnim izvještajima u »Vjesniku Arheološkog muzeja u Zagrebu«, koji se prvim sveskom sada u III seriji, pojavio kao novo muzejsko glasilo 1958. Time je prestao izlaziti »Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva«, koji je prak-

tički od svoga početka do posljednjeg broja XXII—XXIII, 1941—42, bio muzejsko glasilo.

Odgovorni urednik novog »Vjesnika« je Marcel Gorenc, ujedno direktor Muzeja, koji je na tome položaju naslijedio V. Hoffillera. Kao suistraživač u Varaždinskim Toplicama, proširio je svoja proučavanja na klesarske i kiparske manufakture u našim krajevima u odnosu prema drugim noričkim i panonskim radionicama. Prvi je nakon oslobođenja objavio zapaženu studiju o antičkoj skulpturi u Hrvatskoj, koja je jedina to i ostala. Za poznavanje likovne problematike naše antike, čiji je Gorenc vrsni i pionirski poznavalac, važna je i njegova rasprava o kiparstvu jugoistočne Štajerske i rimskoj umjetnosti Norika i Panonije. Gorenc istražuje u Ludbregu i Andautoniji, a također s B. Vikić-Belančić istražuje antičku naseljenost i putove u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Objavio je i niz rasprava o različitim problemima u vezi s istraživanjima u Varaždinskim Toplicama bilo sa B. Vikić-Belančić, bilo sam. Dugo godina djelovao je Marcel Gorenc kao predavač antičke umjetnosti u Odsjeku za povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Nastavu antičke arheologije u Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta u Zagrebu održavao je prof. dr Viktor Hoffiller, koji je nakon prisilnog umirovljenja u ratu bio ponovno aktiviran 1. srpnja 1945. Predavao je taj predmet, pored numizmatike i epigrafije do umirovljenja u listopadu 1951. Iz skučenih prostorija staroga seminara u Boškovićevoj ulici, Zavod se preselio skupa s Arheološkom muzeju u novu palaču na Zrinjevcu i tu se održavala nastava sve do gradnje nove zgrade Filozofskoga fakulteta, kada se Zavod sa seminarom preselio 1963. u nove prostorije u ulicu Đure Salaja 3, gdje se i danas nalazi. U Muzeju je postojala veoma prikladna okolnost za nastavu, što su zbirke bile praktički dio seminara, kao i velika muzejska knjižnica u čijem se sklopu nalazila i knjižnica Arheološkoga zavoda. Školske godine 1949/50. izabran je za asistenta za antičku arheologiju Branimir Gabričević, koji je predavao i grčku i latinsku epigrafiju. Doktorirao je 1952. s tezom »Mitrijački spomenici na teritoriju rimske Dalmacije«. Za direktora Arheološkoga muzeja u Splitu izabran je 1954, zamijenivši na tome položaju Duju Rendića-Miočevića, koji je te iste godine bio izabran za izvanrednoga profesora antičke arheologije, epigrafije i numizmatike u Arheološkom zavodu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (od 1961. redovni profesor u mirovini od 1984.).

Za asistenta za antičku arheologiju izabran je 1957. Marin Zaninović, od 1978. redovni profesor. Od 1972. asistent za grčku i latinsku epigrafiju i numizmatiku je Marina Šegvić, od 1984. stručni suradnik. Marina Miličević asistent za antičku arheologiju od 1983. magistrirala o rimskom kalendaru 1984. Arheologija se počela predavati na Filozofskom fakultetu u Zadru, studij je vodio prof. dr Mate Suić od 1956—1968, kada je prešao na Filozofski fakultet u Zagrebu za redovnog profesora grčke i rimske povijesti do mirovine 1985. Julijan Medini izabran je za asistenta antičke arheologije 1967, profesor od 1987. Od 1978. klasičnu arheologiju održava Nenad Cambi, profesor od 1985.

Na bogatim zbirkama numizmatike Arheološkoga muzeja u Zagrebu rade kustos Zdenka Dukat od 1965. i Ivan Mirnik od 1973. Zbirka je za vrijeme

rata bila deponirana u podzemnim trezorima banke u Jurišićevoj ulici u Zagrebu i ostala je u tim spremištima do 1965. Zdenka Dukat obrađuje rimske novce i ostave iz Pitomače, sjeverne Hrvatske i Siska. S Ivanom Mirnikom obradila je predrimske novce na području današnje Jugoslavije. Obradili su i novce u zbirci Dominikanskoga samostana u Starome Gradu na otoku Hvaru. Ivan Mirnik obradio je značajni nalaz bizantskog brončanog novca 6. stoljeća iz Kaštel Staroga. Ostave novca na području Jugoslavije obradio je Mirnik u svojoj doktorskoj disertaciji 1978. na Arheološkom institutu Sveučilišta u Londonu. Objavio je nekoliko rasprava i o novcima kasnijih razdoblja. Zdenka Dukat izabrana je za direktora Arheološkog muzeja, nakon odlaska D. Rendića-Miočevića s ove dužnosti, 1980. godine, koju vrši do 1984.

Na antičkoj arheologiji u muzeju radi i Ante Rendić-Miočević, koji skupa s Ivanom Šarićem istražuje antičko naselje kod Prozora u Lici (antički Arupium) od 1976. Obraduje spomenike Silvanova kulta u rimskoj Dalmaciji. Suraduje u istraživanjima antičke Salone. Od 1984. direktor je Arheološkoga muzeja.

Područje istočne Hrvatske s nizom važnih lokaliteta antičke arheologije također je bilo polje plodnoga istraživanja niza arheologa. Treba započeti s višegodišnjim radom u osječkom muzeju, kustosa, pa direktora te ustanove Danice Pinterović (1897—1985.), koja je svoju znanstvenu arheološku djelatnost posvetila tako reći u cjelini svome rodnome gradu Osijeku, Mursi velikih careva Hadrijana i Septimija Severa. Specifičnost arheološkoga područja Osijeka — Murse, gdje je antička jezgra prekrivena potpuno tkivom novoga grada, koji se nakon oslobođenja burno razvijao, stavila je Danicu Pinterović u nezahvalan položaj »arheološkoga vatrogasca«. Ona je uspješno savladavala teškoće toga nezahvalnoga posla i uspjela ih okrenuti u korist poznavanja antičkoga grada, neumornim obilascima brojnih radilišta u gradu i okolo njega. Time je uspjela objasniti mnoge pojedinosti topografske situacije antičke Murse, o čemu je pisala u više desetaka rasprava na stranicama muzejske publikacije »Osječčkog zbornika« središnje publikacije slavonske arheologije (svezak 1, 1947.—), počevši s opsežnom raspravom »Prilog topografiji Murse«, OZ, 5, 1956. Vršila je više zaštitnih istraživanja na području Murse. Objavila je brojne arheološke predmete i nalaze iz tih istraživanja i muzejskih zbirki: kamene spomenike, natpise, brončane predmete, geme. Pisala je o vezama Panonije i jadranske obale u antičko doba. Izvršila je opsežna rekognosciranja i proučavanja limesa u Slavoniji i Baranji o čemu je također objavila više rasprava i objasnila neka pitanja odnosa Murse i njene funkcije u širem području spomenutoga limesa. Svoja višegodišnja istraživanja svih ovih problema objavila je u opsežnom sintetskom djelu: »Mursa i njeno područje u antičko doba«, Osijek 1978. Društvo joj je odalo u potpunosti zaslužno priznanje za njen neumorni i plodni rad nagradom za životno djelo SR Hrvatske u 1978.

Vrijedni suradnik na antičkoj arheologiji je i kustos muzeja u Osijeku (od 1957.) Mirko Bulat, koji svoj rad također posvećuje neiscrpnjoj arheološkoj problematici Murse. Vršio je više zaštitnih arheoloških istraživanja na

području grada. Objavio je opsežnu građu iz muzejskih zbirki: terru sigillatu s pečatima, spomenike Mitrinog kulta u Osijeku, natpise, grobove, rimske opeke i crijepove s pečatima, antefikse, sve s područja Murse. Također je vršio rekognosciranje u Slavoniji i Baranji, te između Batine Skele i Iloka o čemu je i izvijestio u više navrata. Niz rimskih natpisa objavio je zajedno s D. Pinterović, kao i rezultate zajedničkih arheoloških istraživanja na terenu Murse 1968. (OZ, 13, 1971.) Kustos istog muzeja Hermina Lukić obrađuje numizmatiku.

Antiku vukovarskog područja obrađuje Antun Dorn (1923—1986.), kustos gradskog muzeja u Vukovaru, koji je izradio pregled arheoloških lokaliteta na području Vukovara. Objavio je nalaz reljefne olovne pločice iz sela Vizića s prikazom podunavskog konjanika, rimske grobove u Sotinu i rimsku peć na Petrskelu u Vukovaru, vojničku diplomu iz Negoslavaca i pisao o drugoj problematici vukovarskog područja.

Rimske votivne olovne pločice od olova u Jugoslaviji objavila je Ivana Iskra-Janošić, direktor Gradskoga muzeja u Vinkovcima, koja je k tome vodila opsežna zaštitna istraživanja unutar gradskoga tkiva Vinkovaca, antičkih Cibala (1978—79.). Uredila je arheološki postav muzeja.

Zlatko Virc objavio je rimsku brončanu plastiku iz vinkovačkog muzeja, pisao je o urbanim fazama razvitka Cibala, o imenu Cibala, te o Plandištu, naseljenom od eneolitika do srednjega vijeka.

U Benkovcima kod Okučana istražuje od 1978.— rimsku antičku villu Valerija Damevska, kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu, (sa M. Gorencom i I. Šarićem). Sudjelovala je u istraživanjima Varaždinskih Toplica i Ščitarjeva (sa M. Gorencom i B. Vikić-Belančić). Objavila je katalog crvenofiguralnih vaza iz apulskih radionica u Arheološkom muzeju u Zagrebu, koje pripadaju poznatoj zbirci grofa L. Nugenta, kao i antičko staklo.

Dubravka Sokač Štimac kustos Muzeja Požeške kotline u Slavonskoj Požezi istražuje antički lokalitet na »Treštanovačkoj gradini« kod sela Tekića, sjeveroistočno od Slavonske Požege. Objavila je rezultate istraživanja rimske nekropole (s M. Bulatom) izvršena 1972, kao i druga istraživanja kod Jakšića, Grabarja i opatiju kod Rudina (Čečavac).

Kornelija Minichreiter, konzervator u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, vršila je niz rekognosciranja u slavonskim općinama, gdje nema muzeja ili muzejskih zbirki, te je ustanovila niz arheoloških lokaliteta u općinama Podravska Slatina i Đakovo o čemu je izvijestila u »Arheol. pregledu«. Sudjelovala je u zaštitnim arheološkim istraživanjima u jezgri antičkih Cibala-Vinkovaca 1978—79, kao i u gradskoj jezgri Murse.

U Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu radi za područje arheologije Ivan Šarić. Pored opsežnih rekognosciranja na području Like i arheoloških istraživanja u Prozoru što ih vodi sa A. Rendićem-Miočevićem od 1976, vršio je i arheološka istraživanja antičke aglomeracije u Petrijancu kod Varaždina (sa Ž. Tomičićem) 1969. Iz njegovog proučavanja područja Like izradio je katalog kamenih urni, koje su nađene na tom zanimlji-

vom japodskom području. Objavio je zanimljive komade bronzane statue iz korita Kupe kod Karlovca.

U Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu radi arheolog Marijan Orlić, koji se posvetio podmorskoj arheologiji. Na tom novom istraživačkom polju Orlić je bilo sam (bilo sa R. Matejčić, M. Nikolančijem i dr.) izvršio brojna rekognosciranja i istraživanja desetaka podmorskih lokaliteta od Istre do Boke Kotorske o čemu je izvijestio na više znanstvenih skupova. Posebno je objavio tipologiju rimskih amfora s nalazišta Pernat II i taj brodolom, te antički brod kod otoka Ilovika.

U istome Regionalnom zavodu u Zagrebu radi Mario Jurišić, sudjeluje u istraživanjima podmorskih lokaliteta na našoj obali i bavi se proučavanjem osteoloških ostataka s arheoloških nalazišta.

Arheologiju sjeverne Hrvatske proučava mr Željko Tomičić. U svojoj magistarskoj radnji o relacijama života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja, koju je obranio 1982, obradio je brojne antičke lokalitete. Istraživao je u Ludbregu, gdje locira rimsku mansio Iovia Botivo i u Petrijancu (s. I. Šarićem). Osam godina je vodio Muzej Međimurja u Čakovcu, te proveo obnovu muzeja u dvorcu Zrinskih. Od 1985. znanstveni asistent u Odjelu za arheologiju Centra za povijesne znanosti u Zagrebu.

Centar za povijesne znanosti u Zagrebu nastao je 1975. spajanjem Instituta za hrvatsku povijest, Instituta za povijest umjetnosti, Arheološkog instituta odnosno zavoda, te Instituta za Filozofiju, sve sa Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koje su postali odjeli novoga Centra. Preko Odjela odvijao se rad tj. financiranje projekta »Istraživanje naselja i kultura prehistorijske, antičke i srednjovjekovne epohe i izrada arheološke dokumentacije« na kojem je sa svojim pojedinačnim temama surađivao pretežni broj znanstvenih radnika na arheologiji u SR Hrvatskoj, njih 30. Projekt je financirala Samoupravna interesna zajednica za znanost SR Hrvatske (SIZ VII) na osnovu ugovora sa Centrom, do 1985, kada je započelo novo financiranje i novi projekt istraživanja naših starih materijalnih kultura. Istraživači historičari i arheolozi s Fakulteta ponovno su se vratili na sistem financiranja u matičnoj ustanovi od 1986. U Centru je pohranjena osnovna dokumentacija terenskih istraživanja, koju suradnici na projektima dostavljaju skupa sa svojim izvještajima o radu. Time se stvara svojevrsan arhiv dijela istraživanja u Hrvatskoj. Odjel sakuplja dokumentaciju za izradu arheološke karte Hrvatske. Na dokumentaciji rade mr Ivančica Pavišić od 1979. te mr Rajka Makjanić od 1980, koja je magistrirala iz antičke keramike o čemu je objavila nekoliko rasprava. Problematiku antičkih mozaika u našoj zemlji obrađuje mr Marija Buzov, koja je iz toga magistrirala i objavila radove, u Odjelu od 1982.

Arhitekt Aleksandra Faber, znanstveni savjetnik u istome Odjelu, proučava urbanizam naših antičkih središta iz čega je doktorirala 1965. Sudjelovala je i surađivala u više arheoloških istraživanja, a samostalno istražuje antičku aglomeraciju rimskoga Fulfinuma kod Omišlja na otoku Krku. Izučava obrambene sustave antike i protoantike na našoj obali. Bavi se i pitanjima konzervacije. Objavila je radove o bedemima Krka, o topografiji Epidauru.

ma — Cavtata, antičke Siscije, o Varaždinskim Toplicama, Stobreču i Škripu na Braču (sa M. Nikolancijem).

U istraživanju Fulfinuma sudjeluje Ivančica Pavišić, koja istražuje i u Hrvatskom zagorju.

U Odjelu radi kao suradnik mr. Remzija Košćević, koja je obradila radionice antičkih fibula u Sisciji u svojoj magistarskoj radnji, te dalje proučava proizvodnju sitnih metalnih predmeta umjetnog obrta u sjevernoj Hrvatskoj. U Odjelu je zaposlen Krešimir Rončević, tehnički crtač, koji radi na izradi arheološke dokumentacije. Odjel izdaje publikaciju »Prilozi«.

U Arheološkom zavodu Filozofskoga fakulteta rade arheolozi nastavnici toga predmeta, koji se bave i arheološkim istraživanjima. Duje Rendić-Miočević profesor antičke arheologije od 1954, prije toga direktor Arheološkog muzeja u Splitu, od 1966—1979. direktor Arheološkog muzeja u Zagrebu. Od 1961—1969. direktor Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sada na dužnosti predstojnika Studijskoga kabineta za arheologiju Jugoslavenske akademije od 1978. Vršio je brojna arheološka istraživanja: Salona 1950, 1969. (jugoslavensko-američko istraživanje Arheološkog muzeja u Splitu i Rutgers University New Brunswick), 1974; Danilo Gornje — Rider kraj Šibenika 1958—1966; Lumbarda na Korčuli 1968; Murter 1966—70. U tim istraživanjima rješavao je Rendić-Miočević brojne topografske i epigrafske probleme pojedinih lokaliteta i područja s aspekata epigrafije numizmatike i druge spomeničke građe iskazane rezultatima u desetcima rasprava i članaka. Raspon arheološke građe i problematike kojim se u svojim proučavanjima auktor bavi kreću se od protohistorije naših krajeva, s naglaskom na ilirskoj komponenti tih razdoblja u kojoj je Rendić-Miočević ostvario fundamentalne rezultate, koji su uvelike proširili naše poznavanje toga razdoblja ili ukazali na nove pravce i poticaje rješavanja tih pitanja. Idu dalje preko antike, kasne antike i pojave kršćanstva do srednjega vijeka. Posebno treba podvući istraživanja u poznatom delmatskom središtu Rideru (sa V. Mirosljevićem), gdje su po prvi puta kod nas vršena sustavna istraživanja dvaju paralelnih naselja, domaćeg ilirskoga, gradinskoga i antičke aglomeracije, koja se pojavljuje kao kontinuitet ove prve sa zanimljivim spomeničkim, epigrafičkim, onomastičkim pojavama i prožimanjima, karakterističnim za ovo područje antičke Dalmacije i mnogo šire. Radovi Rendića-Miočevića mogu se podijeliti na nekoliko skupina. Prvo su radovi posvećeni onomastičkim istraživanjima s temeljnim studijama o ilirskoj onomastici na latinskim natpisima Dalmacije (doktorska teza 1948.), Ilirima u grčkim naseobinama kod nas, natpisima iz Ridera i njihovoj važnosti za ilirologiju, onomastici Delmata, Liburna, te nizu drugih naslova. Radovi posvećeni numizmatici u kojima se obrađuju brojne povijesne pojave i zbivanja naše antike: o grčkim kovnicama na našoj obali, o novcima Balajosa, Jonija, o numigrafiji ilirskih vladara. Radovi o likovnim spomenicima naše antike, kao odrazu društvenog razvitka i gospodarskih pojava: o kultu Silvana kod Delmata i njegovim ikonografskim predstavama, o stelama kod Liburna, o domaćem ilirskom skulptoru Maksiminu, o tipologiji ilirsko-rimskih grobnih spomenika. Radovi o um-

jetnom obrtu: o zlatnom nakitu iz helenističkih središta nađenom u istovremenoj nekropoli u Budvi, o srebrnim naušnicama nepoznatih japodskih radionica. Radovi o ranokršćanskim problemima, pojavama i nalazima u Saloni. Pored svoje razgranate znanstvene djelatnosti D. Rendić-Miočević vrši i opsežnu pedagošku aktivnost. Izvršio je reorganizaciju studija arheologije u Zagrebu, postavivši ga na nove i suvremene osnove. Osnovao je treći postdiplomski stupanj istoga studija, te time sa svojim suradnicima vrši važnu pedagošku djelatnost u obrazovanju kadrova antičke arheologije kod nas. Bio je predsjednik Arheološkog društva Jugoslavije od 1963—1966. Redovni je član Jugoslavenske akademije i inozemnih arheoloških ustanova u Njemačkoj i Italiji. Dobitnik nagrade za životno djelo SR Hrvatske 1982.

U Arheološkom zavodu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu predaje antičku arheologiju Marin Zaninović, redovni profesor od 1978. Ujedno voditelj postdiplomskoga studija iste arheologije u svome Zavodu, te predavač na postdiplomskom studiju »Kulturna povijest Jadrana« u Interuniverzitetkom centru u Dubrovniku. Vršio je opsežna topografska i naseobinska rekognosciranja u Dalmaciji i zapadnoj Bosni, te je doktorirao s tezom »Delmati i njihova uloga u antičkom Iliriku« 1965. godine. Objavio je niz radova s toga područja i naše obale u cjelini, gdje rješava pitanja iz arheološke i povijesne problematike antičkih naselja i stanovništva Hvara, Narone, Stona, Delminija, Knina, Burnuma, Jurjeva, Senja i dr. Obrađuje ekonomiku antičke Dalmacije, poljoprivredna središta (villae rusticae), utvrdio je grčku podjelu zemljišta na Pharosu i centurijaciju stonskoga polja. Proučava epigrafiku i vojničku problematiku naše antike. Surađivao je u brojnim arheološkim istraživanjima na dalmatinskim otocima s prof. Grgom Novakom, te u Rideru — Danilu Gornjem kraj Šibenika s D. Rendićem-Miočevićem i V. Mirosavljevićem, na Toru u Jelsi s V. Mirosavljevićem. Od 1978. samostalno istražuje arheološke lokalitete na otoku Hvaru (Stari Grad — Dol i dr.). Predsjednik Hrvatskog arheološkog društva (1969—1971.), potpredsjednik Arheološkog društva Jugoslavije (1966—1968.).

Na katedri antičke arheologije u istome Zavodu stručni suradnik za epigrafiju i numizmatiku je od 1972. Marina Šegvić. Objavljuje arheološke nalaze i natpise iz Topuskoga. Obrađuje antičku populaciju Dalmacije na osnovu natpisa. Sudjeluje u arheološkim istraživanjima na Hvaru i na Bribiru — Varvariji.

Arheološki zavod izdaje publikaciju »Opuscula archaeologica« od 1956.

Redovni profesor grčke i rimske povijesti u Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu od 1968, je Mate Suić. Prije toga predavao je isti predmet s arheologijom na Filozofskom fakultetu u Zadru od njegova osnutka 1954. Ujedno je bio direktor Arheološkog muzeja u Zadru od 1947—1966. Najveći dio arheološke znanstvene djelatnosti M. Suića vezan je uz drevni liburnski i hrvatski grad Zadar i njegovo šire područje. Njegova je povijesna zasluga, skupa s S. Gunjačom, koji je došao u Zadar dok su se još dimile ruševine bitke za njegovo konačno oslobađanje i pripajanje matičnoj zemlji u listopadu 1944, da je organizirao prvu arheološku znanstvenu djelatnost u

Zadru. U tom je smislu u našoj literaturi jedinstveni dokument Suićeva »Predstavka Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti o poduzimanju arheoloških istraživanja u Zadru«, upućena toj najvišoj znanstvenoj ustanovi iz grada još punog ruševina u listopadu 1948. Ta predstavka je izvanredni dokument procesa duhovne i znanstvene integracije ovoga tragično nastradalog grada u tkivo vlastite domovine, te zbog te svoje jedinstvenosti mora u ovom pregledu biti podvučena. U njoj su iznijeti osnovni podaci dotadašnjega istraživanja grada, te je u toj predstavi sadržana čitava arheološka topografija Zadra do 1948. Zatim se ukazuje na plan mogućih istraživanja. Što se od toga plana ostvarilo (a ostvarilo se prilično), a što nije, može poslužiti kao svojevrsan parametar stanja i rezultata naše arheologije u cjelini u godinama nakon oslobođenja. Zahvaljujući pomoći Akademije počela su istraživanja na Forumu u zimi 1948, koja su dala rezultate za poznavanje dimenzija i rješavanja ovoga jedinstvenoga arheološkoga prostora na našoj obali. Istraživanja su nastavljena tek 1963—1970. i može se reći da su praktički završena, te se može prići konačnoj soluciji ovoga prostora u urbanom tkivu suvremenoga grada. Otkriven je kapitolijski s temeljima hrama (favissae), tabernae, bazilika, te se može rekonstruirati čitavi hramski peribolos i forum pred njim, što je Suić već načinio. Suić je organizirao u potpunosti muzejsku djelatnost i proširio rekognosciranje i istraživanja na prirodno zadarsko zaleđe i otoke, tj. prostor između Krke i Zrmanje s otocima od Raba do Murtera, što je gotovo čitavo područje predrimske i antičke Liburnije. To je područje pripalo Zadru u razgraničenju arheoloških područja obale i unutrašnjosti između Pule, Zadra, Splita, Zagreba i Osijeka, te Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Naime dok su svi muzeji imali više manje svoj teritorijalni i radni kontinuitet Zadar je tek morao spajati sa svojim zaledem niti nasilno pokidane fašističkom talijanskom okupacijom, koja je trajala od 1918—1944. Ovdje moramo spomenuti i velike zasluge prerano preminulog konzervatora Grge Oštrića, koji je neumorno radio na spašavanju i čuvanju spomenika razorenog Zadra, u uskoj suradnji sa Suićem. 1951. istražio je Suić, skupa s I. Petriciolijem ostatke antičke ladanjske villae na uskoj prevlaci u Maloj pro-versi između Dugoga otoka i otočića Katine. Od 1953—1958. istraživao je kompleks antičkog gospodarskog imanja u Mulinama na otoku Ugljanu, gdje je otkrivena i starokršćanska bazilika i u njenoj blizini manji mauzolej. Od 1960—1962, vršena su završna istraživanja i konzervacija. U okviru istraživanja antičkog agrara u Liburniji M. Suić je iskapao antičke villae u Kašiću (Begovača) 1962, u Pakoštanima 1963, na Oštrom rtu (Punta Mika) 1952. ostatke srednjovjekovne crkve sv. Stošije na adaptiranoj antičkoj cisterni (s I. Petriciolijem), rimske villae. Od 1968—1970. istražuje antičke ostatke u Ninu (zajednička jugoslavensko-američka istraživanja). Od 1961 — sudjeluje u istraživanjima na Bribirskoj glavici, dionicu antike s ostacima stare Varvarije (istraživanja Instituta za nacionalnu arheologiju S. Gunjača i dr.).

Veoma su značajna Suićeva arheološko-povijesna istraživanja ostataka antičke limitacije, rimske katastarske podjele zemljišta oko kolonija na našoj obali (Parentium, Pola, Iader, Salona, Epodaurum,), te brojni njegovi radovi posvećeni problemima municipaliteta, razgraničenja ilirskih plemena na

obali i u unutrašnjosti, objava natpisne građe. Dio svojih opsežnih istraživanja na različitim područjima naše antike sintetizirao je u temeljnom djelu »Antički grad na istočnom Jadranu«, Zagreb 1976. Bio je predsjednik Hrvatskog arheološkog društva od 1967—1969. Redovni je član Jugoslavenske Akademije u Zagrebu i inozemnih znanstvenih arheoloških institucija. U mirovini od 1985.

Na katedri za staru povijest u Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu povijest Egipta i starog Orijenta predaje dr Petar Selem, redovni profesor od 1981. Kao prvi i jedini školovani egiptolog u Hrvatskoj, Selem se posvetio proučavanju ostavštine tisućljetne egipatske civilizacije i njenih tragova i odraza u našoj antici, toliko značajnih i važnih za upoznavanje slojevitosti toga vremena u tim specifičnim komponentama. Objavio je i izvuкао na svjetlost znanstvene javnosti i upotrebe građu koja je desetljećima ležala u muzejskim zbirnkama: statuete egipatskih božanstava u Arheološkom muzeju u Splitu, specifične egipatske šaubtije iz zbirke Carrara — Bratanić; pisao je o sfingama iz carske palače u Splitu, opsežnu studiju o boginji Izidi i njenim aspektima kod nas, o egipatskim bogovima i kultovima u antičkom Iliriku (doktorska disertacija 1970.), o orijentalnim kultovima u našem dijelu Panonije. Time je Selem uvelike objasnio i uveo u našu znanost, važnu i do njega dobrim dijelom nepoznatu, duhovnu i gospodarsku komponentu naše antike, neophodnu za njeno potpunije upoznavanje i razumijevanje.

Na istoj katedri je mr Bruna Kuntić-Makvić, znanstveni asist. za grčku i rimsku povijest. Magistrirala je 1985. radnjom o antičkim izvorima u povijesti Ivana Lučića Trogirana, o čemu je objavila nekoliko radova, kao i o natpisima. Sudjeluje u istraživanjima na Varvariji sa M. Suićem.

U Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu predaje dr Igor Fisković, redovni profesor za umjetnost srednjega vijeka od 1986., koji se u svojim proučavanjima bavi i istraživanjima kontinuiteta antičke ladanjske i druge arhitekture u ranokršćansko doba i rani srednji vijek. Istraživao je ranokršćanske crkvice u Pelješkom kanalu između otoka Korčule i Pelješca. Pisao je ranokršćanskim spomenicima naronitanskog primorja i o arheološkim spomenicima Pelješca u cjelini, Brača i dr.

Akademik Andre Mohorovićić, profesor povijesti arhitekture na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu u svom sustavnom izučavanju povijesti arhitekture u Hrvatskoj, proučava i protohistorijske i antičke izvore i genezu naše arhitekture. Naročito je svoja proučavanja usmjerio na sjeverni dio hrvatske obale i njene otoke Osor i Krk, gdje je vršio analizu povijesnog razvoja arhitekture Osora o čemu je napisao više rasprava. Objavio je nalaz mozaika u Krku, gdje je u arheološkim istraživanjima od 1956—1963. otkrio podred ostataka iz ilirskog vremena i rimske terme, starokršćanski oratorij iz IV stoljeća, te bazilike iz prijelaza iz V u VI stoljeće, što je sve i objavio.

Aleksandar Stipčević, profesor bibliotekarstva na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1987, napisao je tri djela o Ilirima, njihovoj umjetnosti i kulturnim simbolima, gdje obrađuje i epohe protoantike i antike. Važan su priručnik i opsežne bibliografije o Ilirima i Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji u izdanjima Centra za balkanološka ispitivanja u Sarajevu.

Da se vratimo u Zadar. U tom gradu djelovao je više godina Institut za historijske nauke Filozofskog fakulteta (od 1954—1962.). Voditelj arheološkog odjela Instituta bio je M. Suić. U Institutu je kao asistent radio od 1955—1962. Boris Ilakovac, koji je od te godine prešao na rad kao kustos antičke zbirke Arheološkog muzeja. Ilakovac je vršio višegodišnja istraživanja antičkih rimskih vodovoda na području sjeverne Dalmacije, te istražio i ispitao trase legijskog vodovoda Plavno—Burnum, te vodovod Aenonae—Nina i vodovod Iadera (Biba—Iader) što je obradio u doktorskoj disertaciji »Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije« branjenu na Filozofskom fakultetu u Ljubljani 1976. Pored ovoga temeljitoga rada s tematikom koja je rijetka i u evropskoj arheološkoj literaturi Ilakovac je obradio mnoga pitanja topografije antičkog Iadera. U opširnom radu obradio je Vranjsku regiju u rimsko doba. Sudjelovao je u arheološkim istraživanjima u Ninu 1968—1970. Istraživao je antičko gospodarsko imanje villu s pristaništem u Kumentu kod Biograda 1968. Bavio se rješavanjem tehničkih pitanja u antici, objavio je rimske svjetiljke i keramiku s potonulog antičkog broda kod Hvara relikvijar iz Novalje i druge predmete. Sudjelovao je u istraživanjima u Burnumu sa strane muzeja u Zadru skupa sa stručnjacima iz bečkog Arheološkog instituta 1973.

U Muzeju je kao kustos antičke zbirke djelovao od 1961. arheolog Željko Raknić, koji je ujedno vodio biblioteku muzeja. Prerano je preminuo uslijed slaboga zdravlja 1976. i njegovom smrću hrvatska je arheologija izgubila vrijednoga stručnjaka, kako svjedoče radovi što ih je za svoga kratkoga radnoga života stigao učiniti: o dvojnem epigrafskom spomeniku iz Burnuma, u kultnoj slici Silvana s područja Liburna, o rimskim nalazima iz Zadra, te značajnu ostavu rimskih carskih denara iz Zadra, sve tiskano u časopisu »Diadora«. Sudjelovao je u arheološkim istraživanjima u Ninu 1968. i rekognoscirao je širu zadarsku regiju za topografsku dokumentaciju antičkih lokaliteta u muzeju.

U Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru djeluje kao nastavnik Julijan Medini od 1967, profesor od 1987. Pretežni dio svoga znanstvenoga rada posvetio je proučavanju antičkih orijentalnih kultura u području Liburnije, da bi svoja istraživanja proširio na čitavu antičku Dalmaciju iz čega je i magistrirao 1974. Doktorirao 1981, s temom: »Maloazijske religije u rimskoj provinciji Dalmaciji«. Obrađuje posebno čitavu istočnu obalu Jadrana, područje Japoda. Posebno je važna njegova temeljita obrada nalaza mitrijačkog reljefa iz Banjevaca istočno od Vranskoga jezera. Bavio se municipalnom problematikom Liburnije, javnim građnjama i munificijencijama. Objavio je rimsku brončanu plastiku u Arheološkom muzeju u Zadru. Pisao je o kultu Apolona Likijskoga u Jaderu, o makarskom primorju u antici, o kultu Silvana u istome području. Sudjelovao je u istraživanjima zadarskoga Forumu sa M. Suićem od 1967—1970, te u istraživanjima antičkih dijelova Nina od 1968.

Ivo Petricioli profesor srednjovjekovne umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zadru u svome radu zahvatio je i antičku problematiku. Objavio je

nalaz kasnoantičkih grobova u Zadru 1951, te neke druge nalaze iz 1950 i 1951. Obradio je kasnoantičku »Toretu« na otoku Kornatu.

Slobodan Čače od 1975. asistent za antičku povijest na Filozofskom fakultetu u Zadru. Piše o položaju i strukturi ilirskih plemena u protohistoriji i antici. Doktorirao 1986. s disertacijom o »Liburnima od 4—1. stolj. pr.n.e. Docent od 1987. Sudjeluje u arheološkim istraživanjima u Ninu i na zadar. skom forumu.

U području sjevernoga Jadrana, posebno Rijeke i Hrvatskoga primorja zaslužna je za značajna arheološka istraživanja i otkrića dr Radmila Matejčić, savjetnik u Pomorskom i povijesnom muzeju u Rijeci. Vršila je zaštitna iskapanja rimske arhitekture u Selcima 1960, rimske nekropole u gradu Krku 1962. Obradila je rimske kamene spomenike u zbirci svoga muzeja. Vršila je višegodišnja istraživanja liburnijskoga dijela kasnoantičkoga limesa od 1960—1967. Veoma značajnu djelatnost razvila je u istraživanju pomorskih arheoloških lokaliteta na području Hrvatskog primorja i otoka Krka i Cresa, naročito u uvali Dubno kod Baške na otoku Krku 1968, gdje su nađeni ostaci antičkoga broda s amforama, te značajnoga podmorskoga nalaza kod rta Pernata na otoku Cresu. U istraživanjima su sudjelovali i Velika Dautovska-Ruševljanin i Marijan Orlić iz Republičkog zavoda za zaštitu u Zagrebu. R. Matejčić je u svojim raspravama obradila keramičku i drugu građu, sidra, lampe, amfore i druge predmete, te je uvelike pridonijela klasifikaciji i kronologiji ove specifične vrste arheološke građe kod nas.

Velika Dautovska-Ruševljanin, kustos u Pomorskom i povijesnom muzeju u Rijeci (od 1967—1972.) istražila je ostatke antičkog tijeska za ulje u Krku, antičke rimske ostatke na Koblerovom trgu u Rijeci 1968. Istraživala je podmorske lokalitete kod Glavina na Rabu i izradila tipologiju kvarnerskih amfora. Objavila je rimske svjetiljke u zbirci svoga muzeja, te ostavu keramike na Ratu kod Cavtata. Sudjelovala je u zaštitnim istraživanjima ostataka antičke villae uz obalu u cavtatskoj luci, prilikom gradnje hotela Croatia 1970. Prešla u Muzej Vojvodine, Novi Sad.

Senj i njegovo šire područje arheološki istražuje Ante Glavičić, direktor Gradskog muzeja, koji je objavio različite antičke nalaze iz grada i šire okolice, nađene prilikom različitih građevinskih zahvata u arheološkim zonama Senja i njegove okolice. Nalaze je objavio u publikaciji »Senjski zbornik II«, 1966. i dalje. To su nalazi grobova, natpisi Dijani, Mitrini spomenici sa Vratnika, nalazi oko senjske katedrale. Nalazi iz Jurjeva, Lipice, što je sve uvelike upotpunilo naše poznavanje ovog važnog antičkog središta i njegova šireg područja, te obale. Osim toga sredio je i upotpunio muzejske zbirke novonađenim spomenicima.

Rat je nanio velike rane arheološkoj baštini Istre, koja je i između dva rata bila zapala u kulturnu letargiju fašističke pseudoznanosti. Naročito Pula sa središnjim Arheološkim muzejom doživjela je posebno pustošenje okupatora, koji je za vrijeme rata i pri svome konačnome povlačenju u rujnu 1947. odnio gotovo sav arheološki materijal, osim teških kamenih spomenika, u Italiju. Povijesna je zasluga Borisa Bačića, koji je prvi stigao u tu tragič-

nu situaciju, u rujnu iste godine iz Pazina, da je započeo rad na obnovi djelatnosti ovoga velikoga i važnoga našega muzeja. Na taj je način započeo i na polju arheologije vraćati Istru u kulturno i duhovno tkivo matične zemlje Hrvatske i Jugoslavije. Danas, kada nas dijele više od tri i pol desetljeća od revolucionarnih Pazinskih zaključaka 25. rujna 1943. o priključenju Istre domovini, što ih je potvrdio ZAVNOH na svom Drugom zasjedanju u listopadu iste godine u Plaškom, možemo lakše sagledati veličinu i značaj golemoga posla što su ga obavili i obavljaju Boris Bačić, Štefan Mlakar, Branko Marušić, Josip Mladin, Ante Šonje i Vesna Jurkić-Girardi. Na ovom isturenom kraju naše domovine, izloženom svim vjetrovima, gdje je iredentistička propaganda i pseudoznanost dugo prodavala i još uvijek ponekad prodaje teorije o propasti svega nakon njihova odlaska, pa tako i arheologije, oni su svojim radom dokazali da ništa nije propalo, već što više doživjelo takav procvat na svim poljima arheologije i zaštite spomenika, o kakvom fašistička okupacija nije mogla ni sanjati. Prvi koraci nove uprave bili su prikupljanje podataka za postavljanje zahtjeva za povrat kulturnih dobara odnijetih u Italiju.

U lipnju 1949. došao je u muzej Štefan Mlakar, koji je preuzeo rad na antičkoj arheologiji. U veljači 1949. bila je svečano otvorena prva provizorna izložba, koja je stalno dopunjavana novom građom, a u siječnju 1950. bio je prenijet dio građe iz porečkog muzeja (u prvom redu nalazi iz ilirske nekropole ispod Picuga). 1951. i 1952. istražuje Mlakar bizantski kastrum na Brijunima, te rimsku uljaru u Barbarigi. Isto tako vrši niz arheoloških zahvata u samoj Puli, diktiranih burnom izgradnjom porušenog grada. Tako villu suburbanu nasuprot Dvojnih vrata, rimsku građevinu s mozaikom kažnjavanja Dirke i bizantsku kapelu u ulici 1. Maja. Zatim villu suburbanu u Titogradskoj ulici, rimsku villu rusticu u Salveli kod Peroja. Ova istraživanja pored onih na Tioli sjeverno od Umaga i u Sorni južno od Poreča dala su nove podatke za razradu tipologije rimskih ladanjskih građevina u Istri. Š. Mlakar je u više navrata vršio arheološka istraživanja na Brijunskim otocima, te je uredio tamošnju arheološku zbirku. 1961. istražio je kasnoantičku građevinu s nekropolom na Velikom Brijunu. Od 1971—1976. vodio je istražno konzervatorske radove na manjem scenskom rimskom kazalištu na istočnim padinama Kaštela u Puli. Osim toga istraživao je kasnoantički i srednjovjekovni kompleks na Siparu sjeverno od Umaga. Pionirsko značenje za hidroarheološka odnosno podmorska istraživanja na našoj obali imala su Mlakarova istraživanja ostataka antičkoga brodoloma kod Savudrije 1963. i 1964. prva organizirana akcija takvoga opsega, kao i kod Fratarskoga otoka blizu Pule 1965. U seriji publikacija o kulturno povijesnim spomenicima Istre, što ju je muzej počeo izdavati 1957, Mlakar je napisao tri knjige: »Amfiteatar u Puli«, 1957, »Antička Pula« 1958, te »Istra u antici« 1962, knjige su doživjele više izdanja na našem i stranim jezicima. Pored toga objavio je Mlakar u nizu rasprava u različitim časopisima rezultate svojih višegodišnjih arheoloških istraživanja na istarskom kopnu i u njegovom podmorju. Vršio je i terenska ispitivanja u okolici Duklje u Crnoj Gori i objavio ih u »Starinaru« 1960.

Arheološki materijal vraćen je većim dijelom iz Italije 1961, nakon mučnih i dugotrajnih višegodišnjih pregovaranja. 6. studenoga 1973. uz prisustvo cjelokupne hrvatske arheološke i druge javnosti otvorena je nova izložba u muzeju, u obnovljenoj zgradi sa suvremenom postavom. Lapidarij se nalazi u prizemnim prostorijama i hodnicima zgrade, a antička zbirka na II katu s kasnom antikom i srednjim vijekom. 1974. otvorena je na Brijunima arheološka zbirka s oko 1000 izloženih predmeta. 1970. izašao je prvi svezak muzejskoga časopisa »Histria archaeologica«, koji muzejski radnici redovito izdaju i objavljuju rezultate svojih istraživanja. 1978. izdali su Bačić, Mlakar, Marušić, Jurkić i Mihovilić novi vodič »Arheološki muzej Istre Pula« s tlorisima po rasporedu građe.

Branko Marušić koji djeluje u srednjovjekovnoj arheologiji, u svojim istraživanjima zahvata i problematiku kasne antike. Objavio je kasnoantičke grobove iz Peroja i Mrčana, kao i kasnoantičko i srednjovjekovno groblje kaštela Dvograda. Istražio je kasnoantički i ranosrednjovjekovni sklop u Betiki kod Barbarige, gdje su, čini se, boravili prvi benediktinci u Istri. Napisao je knjigu »Kasnoantička i bizantska Pula«, 1967. Bio je direktor Muzeja od 1967—1979, nakon Borisa Bačića, 1947—1967.

Vesna Jurkić Girardi, muzejski savjetnik djeluje u pulskom Muzeju kao kustos — pedagog od 1967, od 1974. u antičkom odjelu, od 1979. direktorica Muzeja. Vršila je niz arheoloških istraživanja u Puli i Istri. Na usponu Frana Glavinića istražila je 1975. rimsku inzulu, prilog topografiji antičke Pule, zatim antičke objekte na forumu. Istražila je i konzervirala antički gospodarski kompleks s peći za opeke i uljarom u Červaru kraj Poreča od 1976—78. Dijelove triju rimskih žarnih nekropola u Puli i Buzetu 1977. i 1978. Od 1978. vrši istraživanja i konzervaciju na forumu u Nezakciji. Obrađuje epigrafsku građu iz Istre, kao i plastiku i portrete iz muzejskih zbirki. Proučava kulture antičke Istre u njihovom rimskom i domaćem aspektu. Organizira arheološke izložbe u Puli, Zagrebu, Veneciji, Veroni.

Robert Matijašić, kustos u pulskom Muzeju od 1981, magistrirao je 1985. s temom »Ageri kolonija Pola i Parentium i njihova naseljenost od I—III st.«. Sudjeluje u istraživanjima svoje ustanove (Nezakcij, Pula, Červar i dr.). Obrađuje antičko nasljeđe u toponimiji Istre i Dalmacije, utvrđuje raširenost antičkih opeka sa žigovima i njihove radionice, kao i rimsku ruralnu arhitekturu na području kolonije Pule.

Dr Ante Šonje (1917—1981.), direktor Zavičanjog muzeja Poreštine u Poreču, svojim dugogodišnjim istraživanjima obrađuje topografiju antičkog Parentija i ostatka rimske i starokršćanske arhitekture prilikom različitih rekonstrukcija i novih gradnji u antičkoj ubranoj jezgri. Objavio je i niz natpisa nađenih u Poreču i okolini, kao i natpise sa svoga rodnog Paga, iz Caske kod Novalje. Posebno je važno njegovo istraživanje i rezultati na proučavanju različitih kronoloških faza u gradnji Eufrazijeve bazilike, čemu je posvetio više opsežnih rasprava objavljenih od 1916—1972. Pokazalo se da postoji više faza ove građevine od profanih antičkih konstrukcija iz III stoljeća preko bazilike iz IV st. tzv. predufrazijeve bazilike, do one postojeće i danas

iz VI stoljeća. Time je Šonje uvelike pridonio boljem poznavanju ovog jedinstvenog spomenika evropske arhitekture. U posebnoj studiji obradio je starokršćanske sarkofage u Istri. Proučavao je kontinuitet komunikacija u sjeverozapadnom dijelu Istre. Istražio je kasnoantička groblja kod rta Zorna južno od Poreča i kod zaselka Klistići jugozapadno od Tinjana 1978. Objavio je dvije knjige o crkvenoj arhitekturi Istre od Bizanta do gotike.

Da se vratimo u Dalmaciju na područje Šibenika. U tom gradu djeluje Gradski muzej u obnovljenoj palači na obali s uređenim antičkom i drugim zbirkama od 1978. U muzeju rade arheolozi dr Zdenko Brusić, mr Zlatko Gunjača i Ivan Pedišić i Marko Menđušić. Brusić je do 1968. radio kao kustos područne zbirke Arheološkog muzeja u Zadru u Ninu. Dok je tamo boravio vršio je istraživanja antičke luke Nina i otkrio ostatke vjerojatno domaćih liburskih lađa, kao i starohrvatskih brodova od 1966—68, što je po red nalaza amfora, te raznih poljoprivrednih alatki i objavio u više rasprava. Sudjeluje u podmorskim istraživanjima u šibenskom akvatoriju Zlarin (1972—1977), kao i u vodama oko Mljeta (Polače). Od 1968. istražuje gradinske lokalitete u šibenskom području Gradinu kod Dragišića i Veliku Mrdakovicu, gdje ustanovljava naseobinske kontinuitete od prethistorije do rimskog vremena. U svome istraživanju utvrđuje specifične primjerke helenističke pergamske i druge istočne keramike, te time po prvi puta utvrđuje veze ovih krajeva graničnog područja Liburna i Delmata na ušću Krke s tim dalekim krajevima. Ovu specifičnu građu i problematiku obrađuje u svojoj doktorskoj disertaciji. Prešao u Zadar 1982. od 1984. direktor Arheološkog muzeja.

Zlatko Gunjača istraživao je sa Z. Brusićem potopljenu antičku lađu kod Zlarina i vršio je podmorska rekognosciranja u Prokljanskom jezeru i čitavom području šibenskog akvatorija, te u Kornatima, posebno od 1968. pa dalje, o čemu je izvijestio u više radova. Od 1970—1976. istražio je kompleks starokršćanske arhitekture na lokalitetu Prižba kod Srime, jugozapadno od Šibenika. Izvršio je opsežna rekognosciranja u širem području šibenika, kako samoga grada tako i polja i okolice, te je revidirao ranije antičke nalaze i lokalitete i utvrdio nove, obavivši niz sondiranja i zahvata. O svemu je izvijestio u više natpisa posebno u raspravi u »Spomen zborniku Šibenik o 900. obljetnici«, gdje su iznijeti svi rezultati do 1975. Bavi se i problemima turističke valorizacije arheoloških i drugih kulturno umjetničkih spomenika.

Ivan Pedišić, kustos u istome muzeju (od 1973.) također je sudjelovao u podmorskim istraživanjima šibenskog područja. Vršio je rekognosciranja u okolini Skradina, a od 1978. arheološka istraživanja u području samoga grada, razrađujući topografsku situaciju i položaj antičke Skardone. Pronašao je ostatke antičkih zgrada i sarkofag, što su prvi ovakvi sustavni zahvati na mjestu ovoga antičkoga središta.

Velike zasluge za arheološko poznavanje šibenskog područja stekao je pokojni profesor Frano Dujmović, koji je iza rata bio direktor muzeja. Utvrdio je mnoge arheološke položaje i lokalitete, te objavio rimske natpise iz okolice Šibenika, iz Skardone, Ridera i Grebaštice.

Od 1955—1961. radio je u muzeju u svojstvu kustosa Antun Ratković. Sudjelovao je u arheološkim istraživanjima u Danilu Gornjem — Rideru, te je objavio nekoliko novih epigrafskih spomenika iz toga nalazišta. Objavio je i zanimljivi reljef Epone iz Koprna kod Perkovića.

Na redu je ponovno Split sa svojom jedinstvenom spomeničkom i arheološkom baštinom, s najstarijim Arheološkim muzejom u našoj zemlji. Ranije smo spomenuli da je na upravu muzeja, nakon odlaska D. Rendića Miočevića 1954. u Zagrebu došao Branimir Gabričević, koji je već prije toga objavio niz radova s područja antičkih orijentalnih religija, posebno Mitrina kulta iz čega je i doktorirao 1952. u Zagrebu. Po dolasku u Split Gabričević se uključuje u probleme istraživanja i zaštite Dioklecijanove palače o čemu je također objavio niz priloga. Svoja istraživanja proširuje na pitanja urbanizma grčkih naseobina na istočnoj obali Jadrana, s posebnim obzirom na Issu i njene spomenike, o čemu je objavio više rasprava i sintetsku opsežnu studiju o antičkim spomenicima ovoga grada u cjelini. Veći dio svojih radova posvetio je različitim aspektima života antičke prošlosti naše zemlje na osnovu epigrafskog materijala. Objavio je brojne nove epigrafske spomenike i izvršio reviziju starijih natpisa. Posebno je vrijedna njegova rasprava o dvije ilirske općine s područja Vrlike, temeljena na međašnom natpisu iz Sušnjara, s novim gledanjima na društvenu strukturu i organizaciju Ilira, posebno Delmata. Vršio je opsežna rekongosciranja u području Sinja i utvrdio niz novih arheoloških lokaliteta te objavio nepoznatu arheološku građu s toga područja u rasponu od protohistorije do ranog srednjega vijeka. Objavio je složeni problem ascije na našim antičkim nadgrobnim spomenicima, te druga pitanja iz kulturno-sepulkralne problematike antike i ranog kršćanstva. Pisao je o antičkim natpisima i spomenicima u području Poljica, te o kontinuitetu autohtonih ilirskih pojava i oblika u našoj rimskoj antici. Od 1968. je profesor antičke arheologije na Filozofskom fakultetu u Zadru, a 1978. je prešao u Beograd i predaje staru povijest i arheologiju na Filozofskom fakultetu u Novome Sadu. Objavio važnu antičku nekropolu na Ruduši kraj Sinja.

Mladen Nikolanci bio je dugogodišnji kustos antičke zbirke u Arheološkom muzeju u Splitu, kojemu je zatim bio i direktor od 1968—1971, kada je prešao u Hvar za direktora tamošnjeg Centra za zaštitu kulturne baštine, na kojoj dužnosti je otišao u mirovinu, iz zdravstvenih razloga, 1978. Svoju djelatnost u muzeju razvijao je na uređivanju zbirki i objavljivanju starije i novije arheološke građe. Svojom pionirskom raspravom »Neki pomorski predmeti i spomenici iz srednje Dalmacije«, Vjesnik za arheol. i hist. dalmatinsku, 55, 1953, str. 166—180, ukazao je na značenje važnosti ovih istraživanja za našu arheologiju i povijest. Time je inicirao posao koji će se, uza sve teškoće, razviti u zavidnim razmjerima slijedećih desetljeća. Nikolanci je osobno vodio ili sudjelovao u nizu podmorskih istraživanja na Visu 1962, u uvali Stončica, na Pelješcu kod Vignja, oko Hvara i dr. te je i pisao i objavljivao rezultate i problematiku ovih istraživanja. Time je on uvelike dao podstreka mlađim stručnjacima, koji su nastavili njegovim primjerom.

Značajne rezultate postigao je Nikolanci u proučavanju problema grčke kolonizacije na našoj obali, čemu je posvetio važne rasprave o arhajskom i maloazijskom importu u Dalmaciji, o dodirima Grka i Ilira na našoj obali, o grčkim kacigama i knemidama u Dalmaciji. Posebno je proučavao arheološku problematiku antičkog Pharosa i objasnio njegovu topografiju u vezi s Polibijevim podacima o razaranju grada po Rimljanima. Značajna je rasprava o otoku Farosu prije dolaska Parana. Vršio je zaštitna arheološka istraživanja helenističke nekropole u Issi 1955, te je nekropolu i objavio u opsežnoj raspravi. Osim toga pisao je i o korintskim vezama u Visu. Obradio je grčke posude iz iliro-grčkih grobova u Vičoj Luci na otoku Braču (s I. Marovićem). Svojim radom Nikolanci je uvelike proširio naše poznavanje ranih razdoblja naše povijesti. Pod njegovom upravom obilježena je velika i značajna kulturna obljetnica 150. godišnjica postojanja Arheološkoga muzeja u Splitu 1970. Tom je prilikom održan znanstveni skup »Disputationes Salonitanae I« uz sudjelovanje niza domaćih i inozemnih stručnjaka. Ujedno su obnovljene izložbene dvorane muzeja i načinjena nova postava zbirki.

Ivan Marović, savjetnik u muzeju i kustos prehistorijske i numizmatičke zbirke, u svome radu bavio se i antičkom problematikom. Izvršio je zaštitna istraživanja u Vidu kod Metkovića 1951, te objavio niz antičkih nalaza iz stare Narone, posebno natpis o duumvirima stare kolonije, važan za potvrđivanje njene pravne strukture. Objavio je antičke nalaze iz okolice Splita. Rekognoscirao je okolicu Dubrovnika, te registrirao niz antičkih lokaliteta u tome području 1954. Objavio je nalaz sestercija iz Čitluka i katalogizirao fibule tipa Aucissa iz muzeja u Splitu, Zagrebu i Zadru. Obradio je grčko-ilirske šljemove na području Jugoslavije, kao i druge radove o ranim dodirima Ilira i Grka, posebno grobove u Vičoj Luci na otoku Braču.

Akademik Cvito Fisković, dugogodišnji direktor Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Dalmaciji u Splitu, po osnovnoj djelatnosti povjesničar umjetnosti, po prirodi svoga posla ušao je i u arheološku problematiku. Odmah nakon oslobođenja Splita vodio je radove na čišćenju i zaštiti Dioklecijanove palače, koju su oštetile avionske bombe. Izvršio je radove na obnovi i zaštiti njene sjeverne fasade i posebno Srebrnih (istočnih) vrata i istočnoga zida, uz suradnju Jerka Marasovića (1946—48). O tome je objavio opsežni izvještaj u Radu JAZU knjiga 279. Objavio je i druge radove o zaštiti palače i njenom utjecaju na kasnije graditeljstvo. Vršio je arheološka rekognosciranja svoga rodnog Pelješca i zabilježio niz podataka važnih za pretpovijesnu i antičku arheologiju ovoga poluotoka. Pisao je o rimskim spomenicima na Lastovu i o starokršćanskim ostacima na Majsanu u kanalu između Pelješca i Korčule, gdje je istraživao od 1963—1967. i utvrdio kontinuitet od rimske villae rusticae do starokršćanske crkve.

Proučavanje Dioklecijanove palače dobilo je veliki zamah osnivanjem Urbanističkog biroa 1954, kasnije Urbanističkog zavoda za Dalmaciju i njegova Odjela za graditeljsko nasljeđe. U tim ustanovama djeluju i vode ta višegodišnja istraživanja arhitekt Jerko Marasović i povjesničar umjetnosti Tomislav Marasović. U sukcesivnim kampanjama od 1955—1971. izvršena su

opsežna istraživanja i čišćenja od Vestibula palače, pa preko niza podzemnih dvorana na južnoj strani palače do zajedničkog jugoslavensko—američkog projekta i istraživanja jugoistočnog dijela palače. Zajedničko istraživanje od 1968—1971. vršili su Jerko i Tomislav Marasović za Urbanistički zavod Dalmacije, a Sheila McNally i John Wilkes za University of Minnesota uz suradnju niza drugih domaćih i inozemnih stručnjaka. Rezultati ovih istraživanja su objavljeni u nizu članaka i zasebnih publikacija. Podrumi palače osim istočnog dijela su uređeni i predani javnosti na upotrebu. Ova su istraživanja u mnogome pridonijela potpunijem poznavanju južne polovine palače, naročito središnjeg i zapadnog dijela. Planirani daljnji radovi, ovisno o sredstvima za istraživanja, to će poznavanje još više upotpuniti.

Pored ovih istraživanja obradio je Tomislav Marasović starokršćansku baziliku u Stipanskoj na Šolti, a s Jerkom Marasovićem istražio je i ubicirao antički Dijanin hram pod srednjovjekovnom crkvicom Sv. Jurja na rtu Marjana 1954—55. Zajedno su objavili knjigu o Dioklecijanovoj palači 1970.

U istraživanjima Dioklecijanove palače sudjelovao je i Zavod za zaštitu spomenika u Splitu preko Svoga direktora Franka Oreba. Oreb je k tome vršio zaštitna istraživanja u predjelu »Bilankuša« u Solinu 1968. uz magistralu otkrio antički pločnik, zidove i hipokaust. Vršio je konzervatorske radove na lokalitetu Kapljuč također u Solinu. Rekognoscirao je područje Svoje rodne Vele Luke i načinio pregled arheoloških nalaza i lokaliteta oko nje. Sa B. Kiriginom vršio je zaštitna istraživanja lučkoga objekta u području Dujmovače — antičke luke Stare Salone. Objavio starokršćansku baziliku u Grohotama na Šolti.

U Arheološkom muzeju u Splitu kustos u antičkom odjelu bio je Nenad Cambi od 1962. U svojim istraživanjima razvio je djelatnost i na kopnu i pod morem. Objavljuje spomeničku građu iz zbirke muzeja, tako personifikacije godišnjih doba na spomenicima Salone, ženske likove s krunom u obliku gradskih zidova iz Dalmacije, spomenike egipatskih kultura, Izide, Silvana—Atisa i dr. Izvršio je opsežna istraživanja radionica, porijekla i tipologije antičkih sarkofaga na području Dalmacije iz čega je načinio doktorsku disertaciju obranjenu 1975. Sudjelovao je u zajedničkim jugoslavensko—američkim arheološkim istraživanjima u Salonu od 1969—1970. i vodio (sa Ž. Rapanićem) istraživanja u predjelu Ilinac. Od 1969. u ime Arheološkog muzeja u Splitu vodi sustavna istraživanja ostataka antičke Narone u Vidu kod Metkovića s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika iz Splita. Istraženi su dijelovi zidova i kula i utvrđen opseg gradskog područja. Od 1972—1977. istražio je brodolom antičkog broda s teretom amfora u uvali Vela Svitnja na otoku Visu. Utvrdio je brodolom rimskog broda s teretom španjolskih amfora u uvali Špinut kraj Splita 1970. Pisao je o amforama kao građevinskom materijalu u bedemima Salone. U nizu rasprava obradio je povijest podmorskih istraživanja u cjelini i kod nas posebno je razradio tipologiju i kronologiju naših amfora i podmorskih nalazišta. Dijelom svojih istraživanja posvetio se proučavanju starokršćanskih spomenika u antičkoj Dalmaciji što je objavio u više rasprava, gdje je osvijetlio niz tipološko-kronoloških pita-

nja iz ove problematike. Od 1978. drži predavanja iz klasične arheologije na Filozofskom fakultetu u Zadru, profesor od 1985. Direktor Arheološkog muzeja u Splitu od 1980—1983.

Željko Rapanić, direktor Arheološkog muzeja u Splitu od 1971—1980. kustos je srednjovjekovne zbirke, ali obrađuje i problematiku antike. Objavio je helenistički grob s brojnim keramičkim nalazima iznad uvale Stonca na otoku Visu. Istražio je podmorski nalaz rimskog broda s teretom keramike na rtu sv. Ivan kod Vignja, Pelješac, 1972. Istražio kasnoantički ladanjski sklop u Ostrvici kraj Gata, općina Omiš, 1975. Predsjednik Hrvatskog arheološkog društva od 1973—1980. Pokrenuo tiskanje priopćenja sa skupova društva i uredio šest svezaka posvećenih različitim dijelovima Hrvatske. Doktorirao 1983. o razvitku skulpture u Dalmaciji od 6—9. stoljeća. Iste godine prešao u Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Predaje na katedri srednjovjekovne umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Branko Kirigin, kustos u Arheološkom muzeju u Splitu od 1968, direktor od 1983. Vršio zaštitna istraživanja nekropole antičke Isse 1980. Martvilo, 1983. — Vlaška njiva, gdje je istraženo 249 grobova, koji su dali dragocjeni materijal za poznavanje antičke Isse, koji je bio izložen u Splitu, Zagrebu, Ljubljani, Beogradu. Objavio je preliminarne izvještaje s nekropole i isejske natpise (skupa s E. Marinom), te katalog izložbe. Obradio je antičke game sa Hvara, natpise iz Škripa na Braču, helenističke stele iz Narone, gdje je istraživao (sa N. Cambijem). Sa F. Orebom ostatke antičke luke Salone u Dujmovači 1976. Rekognoscira Starigradsko polje na Hvaru. Vodio zaštitna istraživanja zapadne nekropole Salone 1986—87. s ukopima od 1—6. stoljeća.

Kustos epigrafske zbirke istoga Muzeja od 1976. je Emilio Marin. Magistirao radnjom o prisutnosti i identifikaciji Ilira u natpisima Italije. Piše o značajkama rimske sakralne arhitekture na istočnome Jadranu. Sudjeluje u istraživanjima u Naroni i obradio antičke kulture u tome gradu. Piše o vezama antičke Dalmacije i Hispanije. Sa B. Kiriginom objavio popularnu seriju napisa o sportu u antici. Radi na korpusu kasnoantičkih i ranokršćanskih natpisa u Saloni. Sudjeluje u zaštitnim istraživanjima u Issi i Saloni. Obraduje ličnost don Frane Bulića s raznih aspekata.

Arheologijom i starom poviješću naše obale i otoka, posebno Korčule, bavi se Petar Lisičar, do 1978. redovni profesor antičke povijesti na Filozofskom fakultetu u Zadru. Svoja proučavanja grčke kolonizacije naše obale sintetizirao je u svojoj doktorskoj disertaciji »Crna Korkira i kolonije antičkih Grka na Jadranu«. Skopje 1951. U tom području je nastavio obradom nalaza grčkih novaca i posuda na našoj obali, te posebno numizmatičkih nalaza sa Korčule. Objavio je arheološku građu iz Makedonije, Stelu Artemide Efeški i Dioskura iz Bitolja, pisao je o antičkoj nekropoli kod Lihnida. Objavio je strigile iz naših zbirki, te posebno iz Nina i Zadra. Obradio je Spomenike Isis — Fortune i njen kult u našoj zemlji. Napisao je priručnik »Grci i Rimljani«, Zagreb 1971, koji služi kao udžbenik studentima stare povijesti, a koji je nastao iz njegove dugogodišnje pedagoške djelatnosti iz toga područja.

Povjesničar umjetnosti akademik Kruno Prijatelj, profesor toga predmeta na Pedagoškoj akademiji u Splitu i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pored užeg rada na svojoj struci radio je i na arheološkim spomenicima. Objavio je nekoliko rimskih nadgrobnih portreta iz Arheološkog muzeja u Splitu, te je raspravio o nekim helenističkim elementima u skulpturi antičke Salone. Pisao je o kasnoantičkoj palači u Polačama na otoku Mljetu.

Dasen Vrsalović (1928—1981.) savjetnik u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, pored svoga rada na srednjovjekovnoj arheologiji, obradio je u sustavnom pregledu arheoloških spomenika svoga rod-noga otoka Brača i antičke spomenike. Napisao je i povijest otoka Brača. Podmorsku arheologiju u našoj zemlji, a time i antičku arheologiju posebno, uvelike je zadužio svojim višegodišnjim radom na organiziranju i dokumen-tiranju sustavnih podmorskih istraživanja u SR Hrvatskoj. O tome je izra-dio opširnu studiju. Zatim je i doktorirao iz te problematike s temom »Ar-heološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana — Prilog poznavanju trgo-vačkih plovnih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici« u Zagrebu u svibnju 1980. U tom je opsežnom radu Vrsalović sustavno i temeljito ob-radio sve ono što znamo o tojproblematici i nalazima prema stanju istraži- vanja do 1978. U tom je smislu to djelo nezaobilazno za svakoga onoga, tko će se ubuduće baviti tom problematikom.

Niko Duboković-Nadalini osnivač i direktor (od 1954—1972.) Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru u svome opsežnome djelovanju na čuvanju i proučavanju spomenika ovoga otoka obradio je i niz arheoloških tema i nalaza, koji su proistekli iz intenzivne izgradnje i turističkoga prometa oto-ka Hvara. Kao vrstan poznavalac topografije otoka, dao je svoj značajan do-prinos bilježenju raznih arheoloških nalaza, koji bi inače za znanost bili iz-gubljeni. Raspravio je na osnovu svoga vrsnoga poznavanja terena i centu-rijaciju u polju između Staroga Grada i Jelse, te registrirao arheološke loka-litete u tome području. Po funkciji svoga položaja bavio se i podmorskom arheologijom i dao svoj prilog organizaciji zaštite i registracije podmorskih nalazišta u vodama otoka Hvara.

Marinko Gjivoje arheolog iz Korčule načinio je topografiju arheoloških nalaza na otoku Korčuli, gdje donosi podatke i o antičkim nalazima. Osim toga opisao je antičke kamenolome na korčulanskim otocima.

Ivo Bojanovski arheolog u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika u Sarajevu u svojoj opsežnoj istraživačkoj djelatnosti na području unutraš-njosti antičke Dalmacije, pretežno današnje Bosne i Hercegovine izvršio je sustavna ispitivanja rimske cestovne mreže. To je bila njegova doktorska di-sertacija s naslovom »Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaci-ji«, branjena u Zagrebu 1971, a tiskana u Sarajevu 1974. U tome je radu je-dan dio posvećen i toj problematici na početku tog prometnog sustava u Saloni i njenom račvanju do sadašnjih granica naše republike. U posebnoj raspravi obradio je cestu Salona—Narona i ceste koje iz Narone vode u unu-trašnjost.

Jasna Jeličić arheolog u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika u Splitu (od 1976.) vrši arheološka rekognosciranja u unutrašnjosti Dalmacije i na otocima. Zabilježila je nalaz antičke gospodarske zgrade sa tijeskom kod Blata na otoku Korčuli. Istražuje starokršćanske objekte ispod crkve sv. Ivana u Starome Gradu na otoku Hvaru i u Gatima (Poljica). Obradila je neke primjerke rimskih mjera na području Dalmacije. Magistrirala 1982. rad. njom »Narteksi u ranokršćanskoj arhitekturi istočnoga Jadrana«.

Mišljenja sam, da treba spomenuti i marljivu višegodišnju djelatnost jednoga arheologa amatera, Josipa Britvića iz Kaštel Sućurca kod Splita. Vrsni poznavalac arheološke topografije splitskoga zaleđa i okolice Sinja Britvić je otkrio i prvi upozorio na postojanje zanimljivog sustava obrambenih zidova i nasipa na Turjačkoj visoravni južno od Sinja, te na pretpovijesna, najvjerojatnije delmatska utvrđenja u Studencima, zapadno od Imotskoga. O tome je izvijestio u »Vjesniku dalmatinskom«, 65—67, 1971. Preminuo je 1982.

Na Filozofskom fakultetu u Splitu docent Ivo Babić bavi se arheološkom problematikom Trogira, gdje je bio upravitelj Muzeja. 1982. obranio je disertaciju »Prostor između Trogira i Splita«, gdje je prikazao kulturni slijed spomenika i epoha jednoga ključnoga područja naše obale, posebno od kamenoga do srednjega vijeka gdje su obrađeni arheološki spomenici. Objavio je više rasprava o zaštiti Trogira i drugih spomenika u ovome području sa arheološke točke gledišta.

U vojno-pomorskom muzeju na Gripana u Splitu radi od 1986. mr Mitah Kozličić. Magistrirao je 1984. s temom iz antičke kartografije naše obale kako je prikazana u djelu geografa Ptolemeja. O tome je objavio i opsežnu studiju u »Vjesniku za arh. i hist. dalm.«, LXXIV. 1980. Piše o pomorskoj povijesti antike, sukobu Grka i Ilira 384. pr.n.e. kod Pharosa i o brodovima Daorsa.

U Arheološkom muzeju u Splitu djeluju mladi kustosi Frane Buškariol u srednjovjekovnom odjelu, ali sudjeluje u zaštitnim istraživanjima antičkih lokaliteta u Issi, Saloni i dr. Tako i Ivo Lokošek iz antičkog odjela, obrađuje antički sitni materijal. Maja Bonačić-Mandinić od 1986. kustos za numizmatičku zbirku. Goran Protić od 1984. kustos u prethistorijskom odjelu obrađuje i protoantiku srednje Dalmacije. Jasna Žanić-Protić i Jagoda Mardešić su kustosice volonterke od 1986.

Dinko Radić je kustos volonter u Arheološkoj zbirci u Visu od 1986.

U Muzeju hrvatskih arheol. spomenika u Splitu Vedrana Delonga obrađuje i numizmatičke nalaze kasne antike i Bizanta.

U Dubrovačkom muzeju kustos Spomenka Petrak istraživala je važno neolitičko stanište u špilji Gudnji kraj Stona. Vršila je zaštitno istraživanje antičke vile kod Gospe od Lužina također u Stonu.

U istome muzeju djeluje kustos Romana Becafigo-Menalo od 1982. Vršila je zaštitna istraživanja u Moluntu na rimskoj vili, te na cavtatskom poluotoku, na mjestu antičkih ostataka Epidauruma.

U Gradskome zavodu za zaštitu Dubrovnik dugogodišnji direktor Du-bravka Beritić vršila je zaštitna istraživanja antičkih ostataka u Polačama na Mljetu i ranokršćanskih ostataka u Stonskom polju na Mandaljeni, ba-zilike s ostacima fresaka iz VI stoljeća. U Zavodu od 1983. radi arheolog Ivica Žile, koji sudjeluje u zaštitnim istraživanjima unutar Dubrovnika (Ka-tedrala, Knežev dvor i dr.). Mr. Anica Kisić iz pomorskog muzeja obrađuje podvodne nalaze.

U Arheološkome muzeju u Zadru u antičkom odjelu radi kustos Smiljan Gluščević. Vršiti zaštitna istraživanja na području svoga muzeja. Tako antički kompleks na Veleševu kod Benkovca (sa M. Savićem) i u antičkoj luci Zaton kod Nina, te područje donje Neretve (sa R. Jurićem). Kustos Ivo Fadić u istome odjelu objavio je vrijedne radove iz problematike antičkog stakla. Zaštitno je istražio antičku nekropolu u Stanovima u Zadru. Obrađuje ci-puse.

Knjižničarka u Arheološkom muzeju u Zadru Marija Kolega magistrira-la je 1987. radnjom u kojoj je obradila antičku portretnu plastiku u zbirka-ma svog muzeja. Kustos Branka Nedved u istome muzeju obrađuje antički metal, te sudjeluje u istraživanjima Ravnih kotara.

U Muzeju Kninske krajine kustos Miloško Budimir rekognoscira na pod-ručju svoje ustanove i vrši istraživanja rimske antičke vile kod sela Orlića, Kosovo polje.

U Arheološkom muzeju u Zagrebu kustos u antičkom odjelu mr. Zoran Gregl vršio je zaštitna istraživanja antičkog lokaliteta Zagreb — Stenjevac i ranocarsku nekropolu u selu Gornja Vas u Žumberku (1982—85). Objav-ljuje građu iz muzejskih zbirki, posebno rimske medicinske instrumente iz Hrvatske. U magistarskoj radnji 1986. obradio je ranocarsku nekropolu u Stenjevcu.

U istome odjelu Arheološkog muzeja u Zagrebu kustos Dorica Nemeth-Ehrlich sudjeluje u istraživanjima antičke aglomeracije u području sela Ko-mina, općina Zelina (skupa sa M. Gorencom) od 1982, gdje se locira rimsko-dobno naselje Pyrrri, te u Šćitarjevu — Andautoniji.

U Zavodu za arheologiju Istraživačkog centra JAZU u Zagrebu radi mr. Dunja Macarol-Glogović, koja u svome proučavanju apulske keramike tretira i protoantiku naše obale. Branka Migotti u istoj ustanovi magistrirala je 1985. s temom o topografiji ranokršćanskih građevina između Krke i Cetine. Obradila je dio grčkih posuda sa Pharosa. Nikša Petrić, asistent radi na pret-historiji, pisao je i o kasnoj antici grada Hvara. Alka Domić asistent obrađu-je vojničke spomenike Panonije.

U Zavičajnom muzeju u Brdovcu kraj Zagreba kustos Želimir Škoberne istražuje nakon A. Durmana antički objekt kod Drenja i objavio ga sa R. Makjanić i R. Košćević.

Kustos Bračkog muzeja u Škripu na otoku Braču Hrvoje Gjurašin re-kognoscira ovaj otok. Sudjeluje u istraživanjima špilje Kopačine sa B. Čeču-kom i vršio zaštitno istraživanje na novom groblju u Škripu 1983. sa nala-zima od prethistorije do kasne antike.

Potrebno je spomenuti doprinos stranih stručnjaka što su ga dali proučavanju naše stare povijesti i antike. Nije moguće navesti sva imena, ali treba izdvojiti Andrása Mocsy-a (1929—1986.), prerano preminulog profesora arheologije i epigrafije na univerzitetu u Budimpešti. U svome djelu »Pannonia and Upper Moesia«, London 1974. i u drugim brojnim djelima i raspravama iz istoga područja obrađuje i naše krajeve i problematiku.

Geza Alföldy, profesor stare povijesti u Heidelbergu, napisao je »Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien«, Budapest 1965, kao i niz drugih radova o problematici ove naše provincije, robovima, veteranima, topografiji, natpisima. Objavio je i onomastički priručnik »Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien«, Heidelberg 1969. Pisao je i natuknice o našim lokalitetima u PWRE (Tilurium, Rider i dr.).

John Wilkes iz Institute of Archaeology u Londonu napisao je povijest provincije Dalmacije u seriji djela posvećenih pojedinim rimskim pokrajinama što ih izdaje Routledge & Kegan Paul: J.J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969. Pored toga objavio je i druge radove o ovoj provinciji i njenoj problematici, kao o viteškom staležu, o opatici Ivani iz Sirmija, o položaju Spolunuma, o Augustovoj djelatnosti u Iliriku, o terminacijskim natpisima u Dalmaciji i dr.

A. Jagenteufel objavio je raspravu »Die Statthalter der römischen Provinz Dalmatien von Augustus bis Diocletian«, Wien 1958.

Talijanski numizmatičari G. Gorini i P. Visona objavili su radove o ranim grčkim kovnicama na našoj obali, a o grčkoj kolonizaciji naše obale u svome djelu »Grecita adriatica«, Bologna 1971, piše Lorenzo Braccesi, profesor stare povijesti na sveučilištu u Bologni.

Karel Kurz iz Arheološkog instituta u Pragu pisao je o ekonomskoj problematici ilirske i rimske Dalmacije.

I drugi su inozemni stručnjaci u svojim radovima tretirali i našu problematiku, naravno da nije moguće ovdje sve spomenuti, ali uvijek se može pronaći u odgovarajućim bibliografijama.

Kroz preplitanje stručne i znanstvene djelatnosti pojedinaca i njihovih ustanova, može se dobiti slika o velikom napretku, što ga je antička arheologija doživjela u godinama nakon oslobođenja. Novi školovani kadar postaje sve brojniji i zauzima mjesto u nizu poslenika na jednom radu, kojemu nema kraja. Daleko smo od vremena, kada se u ovoj djelatnosti susrećemo uglavnom s imenima stranaca, koji istražuju u našoj zemlji i o tome pišu. Doduše i u najnovije doba stranci pišu zapažene studije o našim arheološkim problemima, što nam govori da još uvijek nismo toliko organizirani ili nam nedostaje dah za neke poduhvate, koji bi morali u potpunosti biti u našoj domeni. Antička arheologija je možda od svih arheologija najskuplja, jer otvoriti i dvadeset metara zida nekoga objekta znači tek načeti iskopavanje. Zato bih se usudio reći, da je na polju antičke arheologije, u smislu stvarnih istraživanja velikih aglomeracija, još uvijek malo učinjeno. Na prste se mogu prebrojiti sustavna istraživanja velikih kompleksa, koja su bar donekle definirana. Rekao bih da se to jedino može reći za Varaždinske To-

plice. Naravski da su tu potrebna velika novčana sredstva i timski istraživački rad, za što još uvijek nismo čini se financijski jaki da istrajemo na duži rok. Inflacija naime smanjuje i onako ne odveć velika sredstva nužna za radnu snagu, koja je iz godine u godinu skuplja. Neki poslijeratni pokušaji da se udruženim snagama stručnjaka i sredstava iz zemlje i inozemstva postigne nešto više, kao što su bila istraživanja mješovitih jugoslavensko-američkih ekipa u Saloni i Ninu, kratko su trajali, a da bi pokazali neki veći rezultat. Nešto je bolja bila situacija u istraživanju Dioklecijanove palače. I stoga o nekim velikim sustavnim istraživanjima tako velikih lokaliteta i po opsegu i po važnosti u znanosti, kao što su Nin, Salona, Nârona, Epidaurum, ustvari i ne možemo govoriti. U Saloni je sigurno mnogo više učinjeno pred prvi svjetski rat, kada su se otvarali veliki kompleksi bazilika, amfiteatra, teatra i dr. Istraživanja takvih antičkih gradova, kao što su Pula, Osijek, Sisak rezultirala su više iz nužnosti »gašenja vatre« potrebama izgradnje ili obnove porušenih dijelova, nego li iz nekog sustavnog istraživanja, koje u ovakvim aglomeracijama nije ni moguće, već jedino u ovakvim sporadičnim i ne tako često mogućim intervencijama. Istraživanja se međutim uprkos svih znanstvenih interesa i propisa o zaštiti često susreću sa nepremostivim zaprekama ili nerazumijevanjem investitora, koji često bez milosti atakiraju na osjetljive dijelove ovih jedinstvenih spomeničkih aglomeracija (pokušaj nastavljanja gradnje naftnih rezervoara i gradnja ceste u arealu Salone, stanogradnje itd., da spomenem samo najdrastičnije primjere postupaka, kojima je začetak između dva rata, kada je antička arheologija, što se tiče terena, uglavnom spavala).

Usklađivanje individualnih znanstvenih interesa pojedinaca s potrebama znanosti i struke u cjelini, također nije uvijek glatko. To se pokušalo riješiti 1978. stvaranjem jednog velikoga arheološkoga projekta, što ga financira samoupravna interesna zajednica za znanost SR Hrvatske (SIZ VII) u koji se projekt uklapaju individualne teme pojedinih istraživača. Međutim kako se i dotični SIZ nalazi u klijestima različitih prioriteta tako i arheologija u cjelini odražava tu situaciju, te se efektivna sredstva za terenska istraživanja u stvari iz godine u godinu smanjuju. Novi pristupi financiranju putem ugovaranja s udruženim radom, možda će u perspektivi donijeti i nove mogućnosti za veće istraživanja, o čemu već ima pozitivnih primjera (Vinkovci, Poreč, Vukovar). Toj tendenciji arheolozi moraju dati svesrdnu podršku popularizacijom svoje struke i neprestanim objašnjavanjem da je i arheologija samo dio nacionalne ekonomije, bilo u spomeničkom, turističkom, materijalnom smislu, bilo kao duhovna nadgradnja jednog društva, kao što je naše, koje nastoji ostvariti ideje o zajednici slobodnih, samoupravnih pojedinaca.

Između mogućnosti i rezultata, ograničeni sredstvima i kadrovima, arheolozi su ipak tokom ovih poslijeratnih desetljeća učinili značajna otkrića i obogatili našu baštinu i spomenicima i tekstovima, koji je osvjetljavaju i time pomogli obogaćenju našega društva u cjelini. Kao i druge arheologije i antička arheologija se susreće s problemom, koji je i svjetski problem arheo-

logije. Vrijeme koje protiče od istraživanja do objave rezultata je ponekada i suviše dugo. Trebalo bi iznositi rezultate, pa makar i preliminarne, svojih istraživanja, ne čekajući da prođu godine od istraživanja do objave rezultata. U tome smislu je veoma zaslužna i poticajna djelatnost Hrvatskog arheološkog društva, koje je eto napunilo jedanaest desetljeća svoga postojanja. Na ovom našem prostoru to je veliki datum i poštovanja vrijedan kontinuitet. Taj je rad i kontinuitet dobio priznanje cjelokupnoga društva iskazano ordenom zasluga za narod sa srebrnim zracima, što ga je povodom stoljeća postojanja Hrvatskom arheološkom društvu dodijelio Predsjednik Republike Josip Broz Tito ukazom broj 35. od 5. travnja 1979. Tadašnjem predsjedniku Društva Željku Rapaniću uručio ga je u Hrvatskom saboru 12. lipnja 1979. sekretar za prosvjetu i kulturu Socijalističke Republike Hrvatske dr Stipe Šušteršič. Drug Tito je uvijek pokazivao zanimanje i podršku za arheologiju. Njegovom osobnom podrškom ponovno je pokrenut »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«, kada je posjetio Arheološki muzej u Splitu 12. ožujka 1950. Vodio je stalnu brigu za arheološka istraživanja i uređenje spomenika i zbirki na Brijunima, kao što je rado posjećivao i druge lokalitete i spomenike, kao zadarski forum, Dioklecijanovu palaču i drugo, kada su mu to prilike omogućavale. Svojim radom odužujemo se njegovom sjećanju i djelu.

Hrvatsko arheološko društvo sustavno posvećuje svoje znanstvene skupove pojedinim hrvatskim krajevima. Time arheolozi dotičnih područja i drugi stručnjaci imaju mogućnost javnog iznošenja rezultata svojih istraživanja, koja se zatim objavljuju u posebnim izdanjima. Time se dobija više manje zaokružena slika terenske i druge djelatnosti. Ova djelatnost zaslužuje podršku svih članova, jer se upravo time smanjuje veliki vremenski razmak od iskopavanja do objave. Izdavanjem svojih »Obavijesti« Društvo je taj proces još više pospješilo.

Što se tiče arheološke publicistike, ona je u Hrvatskoj relativno dobro zastupljena, posebno u tradicionalnim i nekim novijim časopisima, ali bila bi potrebna mnogo veća redovitost u izlaženju. To je također najvećim dijelom ovisno o sistemu financiranja, a ponekad i od dugog čekanja rukopisa od pojedinaca. Ono što nam je nadasve potrebno su monografije o pojedinim pitanjima, katalozi muzejske građe koja desetljećima leži neobjavljena u zbirkama. Posao dakle kojeg ima i za slijedeće naraštaje. Ako usporedimo broj doktorskih disertacija, što su ih hrvatski arheolozi obranili nakon oslobođenja, onda je uočljivo da prevagu ima antička arheologija (Lisičar, Rendić-Miočević, Gabričević, Suić, Zaninović, Vikić-Belančić-Faber, Cambi, Ilakovac, Selem, Vrsalović, Brusnić, to sve do 1981. — prethistorija: Dimitrijević, Batović, Stipčević. — srednji vijek: Petricioli, Marasović, Marušić, Jelovina, Belošević, Rapanić).

Antička arheologija u Hrvatskoj, kao uostalom i u čitavoj Jugoslaviji, susreće se sa jednim problemom, koji će čini se postajati sve akutniji kako vrijeme bude prolazilo. Ukidanje gimnazija, a s njima i onih klasičnih i uvođenje učenja grčkoga i latinskoga jezika prema želji učenika u osmoljetkama

svelo je na neznatan broj one, koji uče te jezike. Tako će grčki i latinski jezik u perspektivi postati ezoterični jezici poput sumerskog ili sanskrita, što će ih znati i proučavati mali broj ljudi. Što to znači za proučavanje golemoga dijela naše prošlosti, bilo kao arheologije bilo kao povijesti već se porazno vidi kod onih koji dolaze na studij iz »reformirane« škole. To vrijedi i za uklanjanje nastave povijesti, a pogotovo stare iz programa. Nadati se, da će društvo i odlučujući čimbenici drukčije riješiti ovaj problem, te da će se usmjeravanjem i podsticanjem učenika i mladih stručnjaka postići da ne ugasne jedna velika i tisućljetna tradicija, pa tako nećemo morati čekati strance da nam čitaju i proučavaju vlastite isprave i natpise, što se već i događa. Treba svugdje i na svakom mjestu podsticati mlade ljude da se posvete lijepom i zahvalnom poslu proučavanja korijena naše civilizacije i svih njenih pojava, koje su zapisane na klasičnim jezicima Evrope.

Hrvatski arheolozi su nakon oslobođenja dostojno preuzeli nasljeđe svojih predšasnika, povećali ga i produbili marljivim radom prema svome znanju i mogućnostima što im ih je društvo pružalo. Neka desetljeća koja dolaze budu ispunjena radom novih, mlađih naraštaja, koji će nadajmo se živjeti u jednom bogatijem i potpunijem društvu u kojem će i antička arheologija imati svoje trajno mjesto, u razumijevanju naše prošlosti i svijesti o sebi, na putu gradnje jedne budućnosti otvorene svim mogućnostima u slobodi.

BIBLIOGRAFIJA*

KRATICE

AI	Archaeologia iugoslavica, Beograd
ARR	Arheološki radovi i rasprave JAZU, Zagreb
BD	Bullettino di archeologia e storia dalmata, Split
Diadora	Diadora, Zadar
Godišnjak	Godišnjak Akademije nauka B i H, Sarajevo
GZM	Glasnik Zemaljskoga muzeja u Sarajevu, Sarajevo
HA	Histria archaeologica, Pula
HAD	Hrvatsko arheološko društvo
Ljetopis	Ljetopis JAZU, Zagreb
OA	Opuscula archaeologica, Zagreb
OZ	Osječki zbornik
Rad	Rad JAZU, Zagreb
VAHĐ	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
VAMZ	Vjesnik Arheološkoga muzeja, Zagreb
VHAD	Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb

* Budući da postoji »Bibliografija rasprava i članaka«, IV, Historija, vol. 8, Zagreb 1965, izdanje Jugoslavenskoga leksikografskoga zavoda, gdje je sadržana sva starija arheološka publicistika, te opsežna knjiga: A. Stipčević, Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji, tom I i II, Sarajevo 1977, u kojoj su tiskani svi dostupni naslovi do 1973, te Bibliographia illyrica, Sarajevo 1967. i Supplementum 1967—1972, Sarajevo 1974., te Supplementum 1973—1977. od istoga autora, to smo se ovdje ograničili na selektivnu bibliografiju po izboru pisca ovoga teksta, koja je ilustrativna dopuna teksta, ali radi manjeg opterećenja donosim tekstove objavljene nakon 1945. Za stariju bibliografiju upućujem na gore spomenute priručnike.

ABRAMIĆ, Mihovil

- Arheološka istraživanja grčke kolonije Isa na otoku Visu, Ljetopis, knj. 55, 1946—48, Zagreb 1949, 9—17.
- Dva historijska natpisa iz antikne Dalmacije, Izvjestija na Blgarskija arheološki institut — Šerta Kazaroviana, 16, Sofija 1950, 235—240.
- Antike Kopien griechischer Skulpturen in Dalmatien, Festschrift für Rudolf Egger — Beiträge zur älteren europäischen Kulturgeschichte, Bd I, Klagenfurt, 303—326.

BOJANOVSKI, Ivo

- Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Djela Akademije nauka i umjetnosti BiH, knj. XLVII, Sarajevo 1974.
- Prilozi za topografiju rimskih i prehistorijskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji, I Prehistorijska i antička komunikacija Salona — Narona i njena topografija u svjetlu arheoloških i historijskih izvora, Godišnjak, XV, 1977, 83—152.

- Neka pitanja antičke topografije donje Neretve, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranoga srednjega vijeka, Znanstveni skup — Metković, 4—7. listopada 1977, HAD, Split 1980, 181—194.
- Antičko rudarstvo u unutrašnjosti provincije Dalmacije, ARR, 8—9, 1982, 89—120.

BRUSIĆ, Zdenko

- Istraživanje antičke luke kod Nina, Diadora, 4, 1968, 203—210.
- Problemi plovidbe Jadranom u prethistoriji i antici, Pomorski zbornik, 8, 1970, 549—568.
- Prethistorijski i ranoantički nalazi u šibenskoj okolici, Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, HAD, Vodice, 10—13, V, 1976, Split, 1978, 25—34.

BULAT, Mirko

- Terra sigillata s pečatima u Muzeju Slavonije, OZ, 6, 1958, 73—88.
- Spomenici Mitrinog kulta iz Osijeka, OZ, 7, 1960, 5—11.
- Rimske opeke i crijepovi s pečatima u Muzeju Slavonije, OZ, 9—10, 1965, 7—24.
- Topografska istraživanja limesa u Slavoniji i Baranji, OZ, 12, 1969, 39—52.
- Rimski antefiksi u Muzeju Slavonije, OZ, 13, 1971, 79—99.
- Neki noviji antički nalazi iz Slavonije i Baranje, Znanstveni skup Vukovar 1981, Zagreb 1984, izd. HAD, sv. 9, 117—128.

BUZOV, Marija

- Prilog paleografiji ranokršćanskih mozaičkih natpisa u Istri i Dalmaciji, Prinosi Odjela za arheologiju, Zagreb 1983, 75—96.
- Pitanje domaćih mozaičkih radionica, Prilozi, 2, Zagreb 1985, 51—58.

CAMBI, Nenad

- Personifikacije godišnjih doba na spomenicima Salone, VAHD, 62, 1960, 55—78.
- Sarkofag Gaja Albucija Menippa, VAHD, 63—64, 1961—62, 99—111.
- Ženski likovi s krunom u obliku gradskih zidina iz srednje Dalmacije, VAHD, 65—67, 1963—65, 55—71.
- Nove potvrde egipatskih kultova u antičkoj provinciji Dalmaciji, VAHD 65—67, 1963—65, 85—112.
- Silvan-Atis, primjer kulturnog sinkretizma, Diadora, 4, 1968, 131—142.
- Antički sarkofazi iz Like, Lika, HAD, Otočac, 21—23. IX 1974, Split 1975, 75—84.
- Die stadtrömischen Sarkophage in Dalmatien, Archäologischer Anzeiger, DAI, Berlin 1977, 444—459.
- Unpublished excavations and finds of early christian period in Yugoslavia, Ati del IX Congr. intern. di archeologia cristiana, Roma, 21—27 settembre 1975, Roma 1978, vol. II, 141—156.
- Antička Naronna — urbanistička topografija i kulturni profil grada, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranoga srednjega vijeka, Metković, 4—7. listopada 1977, HAD, Split 1980, 127—154.
- Stela pomorskog centuriona Likeja u Osoru, Zbornik pomorstva Cresa i Lošinja, Cres 1980, 151—155.
- Portrait of Vespasian from Naronna, AI, XVIII, 1977, 37—40.
- Bilješke o antičkom teatru u Naroni, Antički teatar na tlu Jugoslavije Novi Sad 1981, 111—114.

- Frane Bulić — utemeljitelj društva »Bihać«, Arheološka istraživanja u Zagrebu i okolici, Skup o 100 obljetnici Hrvatskog arheol. društva, Izd. HAD, sv. 6, Zagreb 1981, 51—62.
- Dvije skulpture iz antičkog Aequuma, VAHD, LXXIV, 1980, 27—46.
- Kairos. Radovi Fil. fak u Zadru, 20, 1980—81, 6—14.
- Tri carska portreta iz Osora, Arheološka istraživanja na Cresu i Lošinju, Znanstveni skup HAD 1979 — Mali Lošinj, Zagreb 1982, 85—98.
- Sarkofag iz Šipova, Godišnjak, XX, 1982, 91—109.
- Odjeci Skopasa i Lizipa na skulpturama Herakla iz Dalmacije, Radovi Fil. fak. u Zadru, 23, 1983—84, 29—40.
- Il rapporto tra le due sponde adriatiche nell'età paleocristiana, III Congresso internaz. della cultura interadriatica, Abruzzo, Rivista dell'Istituto di studi abruzzesi, XXI, no. 1—3, 145—157.
- Gardunski tropej, Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka, Izd. HAD, sv. 8, Split 1984, 77—92.
- Sepulkralni spomenici antropomornog karaktera kod Ilira, Simpozij »Duhovna kultura Ilira«, posebna izdanja Centra za balk. ispit. Akad. Nauka BiH, knj. LXVII/11, Sarajevo 1984, 105—117.
- Die Rekonstruktion des attischen Jagdsarkophags Budapest — Salona, Symposium über die antiken Sarkophage, Marburger Winckelmann-Programm 1984, Marburg am Lahn 1984, 75—92.
- Arhitektura Narone i njezina teritorija u kasnoj antici, Radovi Fil. fak. u Zadru, 24, 1984—85, 33—59.
- Salona i njene nekropole, Radovi Fil. fak. u Zadru, 25, 1985—86, 61—108.

ČAČE, Slobodan

- O stratifikaciji prapovijesnih toponima i njihovu odnosu prema arheološkoj građi na istočnoj jadranskoj obali, Materijali XII, IX Kongres arheologa Jugoslavije, Zadar 1972, HAD—SADJ, Zadar 1976, 133—146.
- Prilozi proučavanju političkog uređenja naroda sjeverozapadnog Ilirika, Radovi, Filozofski fakultet Zadar, 18, 1978/1979, 43—126.
- Truenfün Liburnorum, Radovi Fil. fak. Zadar, 25, 1983—84, 7—16.
- Obredi uz kneževski grob u Atenici i tragovi arhaičnog kraljevstva u Iliriku, Radovi Fil. fak. Zadar, 1984—85, 13—32.

DAMEVSKA, Valerija

- Crvenofiguralne vaze iz apulskih radionica u Arheološkom muzeju u Zagrebu, VAMZ, 5, 1971, 75—96.
- Crvenofiguralne vaze iz apulskih radionica u Arheološkom muzeju u Zagrebu, VAMZ, 6—7, 1972—73, 239—251.
- Isto, III dio, VAMZ, 8, 1974, 83—118.
- Pregled tipova staklenog posuđa u Hrvatskoj u rimsko doba, Arheološki vestnik, 25, 1976, 62—87.

DAUTOVSKA-RUŠEVLJANIN, Velika

- Rimske svjetiljke u zbirci Pomorskog i povijesnog muzeja u Rijeci, Diadora, 5, 1970, 147—160.
- Tipologija kvarnerskih amfora, Diadora, 5, 1970, 161—170.

DEGMEDŽIĆ, Ivica

- Arheološka istraživanja u Senju, VAHD, 53, 1950—51, 251—262.
- Sadržaj antiknih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici, Iz starog i novog Zagreba, I, Zagreb 1957, 97—117.
- Rimske geme iz Siska sa simbolima zodijaka, Tkalčićev zbornik, Zagreb 1958, 23—34.

DORN, Antun

- Značajni arheološki nalazi, Reljefna olovna pločica iz sela Vizić, Ogledi, br. 3, 1960, 33—34.
- Nalaz rimskih grobova u Sotinu, Glasnik slavonskih muzeja, 3, 1967, 14—16.
 - Pregled arheoloških lokaliteta na području Vukovara, Ogledi, n.s. 1(11), 1970, 29—38.
 - Rimska vojnička diploma iz Negoslavaca, Arheološka istraživanja u ist. Slavoniji i Baranji, izd. HAD, sv. 9, Zagreb 1984, 165—174.

DUBOKOVIĆ-NADALINI, Niko

- Centurijacija hvarskega agera, Bilten Historijskog arhiva komune hvarske, 1, 1959, 10—12.
- Ager Pharensis, arheološke bilješke, VAHD, 63—64, 1961—62, 91—97.

DUJMOVIĆ, Frano

- Arheološko rekognosciranje južno od Šibenika, VAHD, 55, 1953, 241—44.
- Nekoliko novih rimskih natpisa iz okolice Šibenika, VAHD, 56—59, 1954—1957, 123—126.

DUKAT, Zdenka

- Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači, Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5, 1967, br. 11, 8.

DUKAT, Zdenka — MIRNIK, Ivan

- Pre-Roman coinage on the territory of modern Yugoslavia, Bulletin of the Institute of Archaeology, University of London, 13, 1976, 175—210.
- Numizmatička zbirka Dominikanskoga samostana u Starom Gradu na Hvaru, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, god. XXVIII, br. 3, 1979, 5—15.
- Aureus Kvinta Kornuficija, VAMZ, 3. ser., XVI—XVII, 1983—84, 91—93.

FABER, Aleksandra

- Antički bedemi grada Krka, VAHD, 65—67, 1963—65, 45—54.
- Prilog topografiji ilirsko-rimskog Epidaura, OA, 6, 1966, 25—38.
- Građa za topografiju antičkog Siska, VAMZ, 6—7, 1972—73, 133—159.
- Zum Megalithenbau — Einige Bemerkungen über die Überwölbung der Stadttore der Megalithenbefestigungen und ihre Datierung, Posebna izd. Centra za balk. ispit. Akad. BiH, XXIV/6, Sarajevo 1975, 297—305.
- Prilog kronologiji fortifikacija u primorskom Iliriku, Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb 1976, 227—246.

- Osor — Apsorus iz aspekta antičkog pomorstva, *Diadora*, 9, 1980, 289—311.
- Počeci urbanizacije na otocima sjevernog Jadrana, *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju*, Izd. HAD, sv. 7, Zagreb 1982, 61—77.
- Griechische Seewege und Häfen an der nordadriatische Küste, *Actes du VIIe Congres de la F.I.E.C.*, vol. I, Budapest 1983, 385—395.
- Bedemi Epetiona — Stobreč kod Splita, *Prinosi Odjela za arheologiju*, Zagreb, 1983, 17—38.
- A. Faber — M. Nikolanci, Škrip na otoku Braču, *Prilozi*, 2, Zagreb 1985, 1—38.

FADIĆ, Ivo

- Staklena boca iz Senja s reljefnim prikazom ljudske glave, *Senjski zbornik*, IX, 1981—82, 53—61.
- Tipologija i kronologija rimskoga stakla iz Arheološke zbirke u Osoru, *Arheol. istraž. na otocima Cresu i Lošinju*, Znanstveni skup, Mali Lošinj, 11—13. listopada 1979, izd. HAD-a, sv. 7, Zagreb 1982, 111—136.

FISKOVIĆ, Cvito

- Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, *Rad*, 279, 1950, 5—119.
- Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo, *VAHD*, 53, 1950—51, 181—195.
- Arheološke bilješke s Pelješca, *VAHD*, 55, 1953, 217—40.

FISKOVIĆ, Igor

- Ranokršćanske crkvice na Sutvari, Gubavcu i Lučnjaku kraj Majsana u Pelješkom kanalu, *VAHD*, 65—67, 1963—65, 141—67.
- Pelješac u protopovijesti i antici, *Pelješki zbornik*, 1, 1976, 15—80.
- O ranokršćanskim spomenicima naronitanskoga područja, *HAD*, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, *Metković 4—7. listopada 1977*, Split 1980, 213—256.
- O ranokršćanskoj arhitekturi na otocima Braču i Šolti, *ARR*, VIII—IX, 1982, 159—216.

GABRIČEVIĆ, Branimir

- Dvije ilirske općine s područja Vrlike, *VAHD*, 55, 1953, 103—119.
- Arheološki nalazi iz Gale, *VAHD*, 55, 1953, 181—98.
- Iconographie de Mithra tauroctone dans la province romaine de Dalmatie, *AI*, 1, 1954, 39—52.
- Une inscription inedite provenant de Senia, *AI*, 2, 1956, 53—56.
- Detalj autohtone komponente u našoj antici, *Mogućnosti*, 3, 1956, 291—8.
- Antička Issa, *Arheološko-povijesni prilog za urbanističko-regulacionu osnovu grada Visa*, Urbs, 1958, 105—25.
- Značenje ascije na antičkim nadgrobnim spomenicima u svjetlu epigrafičke analize glagola »deasciare« (»exacislare«), *ARR*, 1, 1959, 299—310.
- Ultime scoperte nel Palazzo di Diocleziano, *Atti del VII Congresso di archeologia classica*, Roma 1958, Rim 1961, vol. II, 411—20.
- Pristupna razmatranja o urbanizmu grčkih naseobina na istočnoj obali Jadrana, *VAHD*, 68, 1966, 147—70.
- Antički spomenici otoka Visa, *Viški spomenici*, Split 1968, 5—60.

- Issa i njezin patron Q. Numerius Rufus, *Adriatica praehistorica et antiqua — Miscellanea G. Novak dicata*, Zagreb 1970, 553—562.
- Bilješke uz prvi ilirski rat, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 12, 1973/1974, Zadar 1974, 5—26.
- Naron a i Grci, HAD, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, *Metković*, 4—7. listopada 1977, Split 1980, 161—68.
- Antička nekropola u Sinju. Prilog proučavanja prapovijesnih vjerovanja, VAHD, LXXVI, Split 1983, 5—101.
- Neka razmišljanja o teatru u Issi, *Antički teatar na tlu Jugoslavije*, Novi Sad 1981, 67—71.
- *Epigraphica quaedam*, *Antički teatar na tlu Jugoslavije*, Novi Sad 1981, 147—154.
- *Le plus ancien oratoire chrétien de Salone*, VAHD 77, *Disputationes salonitanae —II*, Split 1984, 161—174.
- O početku rimske provincijalne umjetnosti u Liburniji, *Diadora* 9, 1980, 251—271.

GJIVOJE, Marinko

- Prilog topografiji arheoloških nalaza na otoku Korčuli, VAHD, 54, 1952, 204—206.
- Antikni kamenolomi na korčulanskim otocima, *Zbornik otoka Korčule*, 1, 1970, 68—75.

GLAVIČIĆ, Ante

- Arheološki nalazi iz Senja i okolice, *Senjski zbornik*, 2, 1966, 383—420.
- Arheološki nalazi iz Senja i okolice, (II), *Senjski zbornik*, 3, 1967—1968, 5—45.
- Arheološki nalazi iz Senja i okolice (III), *Senjski zbornik*, 4, 1969—1970, 45—70.
- Izvještaj arheološkog iskapanja na Šteli u Senju 1972. godine, *Senjski zbornik*, 5, 1971—1973, 447—464.
- Izvještaj o arheološkom nalazu rano-rimskih grobova u vrtu DIP-a — Olivieri u Senju 1975. godine, *Senjski zbornik*, 6, 1975, 211—218.
- Arheološki nalazi iz Senja (IV), *Senjski zbornik*, 8, 1980, 171—185.
- Arheološki nalazi iz Senja i okolice, *Senjski zbornik*, 9, 1981—82, 63—90.
- Arheološki nalazi iz Senja i okolice, *Senjski zbornik*, 10—11, 1983—84, 7—28.

GORENC, Marcel

- Arheološka istraživanja u Varaždinskim Toplicama u 1953. godini, *Ljetopis*, 60, 1953, 191—193.
- Antikna skulptura u Hrvatskoj, Zagreb 1952.
- Ostaci antiknog groblja u Držičevoj ulici i počeci urbanizacije užeg područja Zagreba, *Iz staroga i novoga Zagreba*, II, Zagreb 1960, 9—28.
- Antika, Beograd 1967, *Mala istorija umetnosti — Epohe i stilovi*.
- Klesarske i kiparske radionice u našim krajevima i njihov odnos prema drugim noričkim i panonskim radionicama iz doba rimskoga carstva, *Arheološki vestnik*, 19, 1968, 195—99.
- Antičko kiparstvo jugoistočne Štajerske i rimska umjetnost Norika i Panonije, *VAMZ*, 5, 1971, 15—46.
- Ludbreg — antičko naselje, *Arheološki pregled*, 13, 1971, 53—55.
- Minerva iz Varaždinskih Toplica i njen majstor, *VAMZ*, XVI—XVII, 1983—84, 95—106.

GREGL, Zoran

- Rimski medicinski instrumenti iz Hrvatske, I, VAMZ, sv. XV, Zagreb 1982, 175—194.
- Rimski medicinski instrumenti iz Hrvatske, II, VAMZ, sv. XVI—XVII, Zagreb 1983—84, 175—180.

GUNJAČA, Zlatko

- Prižba, Srima, Šibenik — kompleks starokršćanske arhitekture, Arheološki pregled, 13, 1971, 83—84.
- Rezultati neobjavljenih i najnovijih arheoloških istraživanja antičkih i srednjovjekovnih lokaliteta na šibenskom području, Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, Vodice, 10—13. V 1976, HAD, sv. 3, Split 1978, 69—82.
- O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, Šibenik, spomen zbornik o 900. obljetnici, Šibenik 1976, 29—58.

GUNJAČA, Stjepan

- Nov prinos ubikaciji Tiluriuma, VAHD, 52, 1935—1949, 50—52.

HOFFILLER, Viktor

- Rimski oklop za konjsku glavu iz Dalja, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Zagreb, 1, 1951, 93—99.

ILAKOVAC, Boris

- Dva antikna zdenca u Zadru. Uz osvrt: Po čemu je Zadar dobio ime, Radovi Instituta JAZU Zadar, 4—5, 1958—59, 453—66.
- Prilog arhitekturi i urbanizmu Jadera, Radovi Instituta JAZU, 9, 1962, 219—49.
- Keramika iz antičkog broda potonulog kod Paklenih otoka, Diadora 4, 1968, 183—202.
- Aquaeductus Aenonae, Radovi Instituta JAZU Zadar, 16—17, 1969, 265—298.
- Vranska regija u rimsko doba, Radovi Instituta JAZU Zadar, 18, 1971, 75—136.
- Ostaci rimske vodovodne instalacije iz Arheološkog muzeja u Zadru, Diadora, 6, 1973, 173—180.
- Brončana svjetiljka iz Suhovara kod Zadra, Diadora, 8, 1975, 29—37.
- Primjena interdisciplinarnih metoda u istraživanju rimskih akvedukata, Materijali XV, X Kongres arheologa Jugoslavije, Prilep 1976, Beograd 1978, 111—120.
- Burnum II, Wien 1984, Verl. Österr. Akad. d. Wiss., 1—52.

ISKRA-JANOŠIĆ, Ivana

- Rimske votivne pločice od olova u Jugoslaviji. Prilog tipologiji i rasprostranjenosti, OA, 6, 1966, 49—68.
- Arheološka istraživanja na području općine Vinkovci, Arheol. istraž. u istoč. Slavoniji i Baranji, izd. HAD-a, sv. 9, Zagreb 1984, 143—152.

JELIČIĆ, Jasna

- Heraklov žrtvenik i ostali nalazi u Segetu Donjem kod Trogira, VAHD, 76, 1981, 97—104.

- Mensa ponderaria iz Asserije, Fiskovićev zbornik I, Prilozi pov. umj. u Dalmaciji, 21, Split 1980, 61—68.
- Ranokršćanski figuralni mozaik u Starom Gradu na Hvaru, Prilozi povj. umj. u Dalmaciji, 24, Split 1984, 29—37.
- Ikonografija ranokršćanske lunete iz Gata, Prilozi povj. umj. u Dalmaciji, 25, Split 1985, 5—23.
- Tragovi ranokršćanske arhitekture od izvora do ušća rijeke Cetine, Cetinska krajina od prehist. do dolaska Turaka, Izd. HAD, sv. 8, Split 1984, 169—180.

JURIŠIĆ, Mario

- Prilog poznavanju ilirskog brodogradnje na Jadranu do 2. st. pr.n.e., Prinosi Odjela za arheologiju, Zagreb 1983, 5—16.

JURKIĆ-GIRARDI, Vesna

- Meduze na reljefima Arheološkog muzeja Istre u Puli, HA, god. I, sv. 2, 1970, 27—52.
- Portreti na nadgrobnim stelama zbirke antičkog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli, Jadranski zbornik, VIII, 1972, 359—82.
- Rasprostranjenost kulta Magnae Matris na području Istre u rimsko doba, HA, god. III, sv. 1, 1972, 46—76.
- Arte plastica del culto come determinante l'esistenza dei culti romani e sincretici nella regione istriana, Atti del Centro di ricerche storiche — Rovinj, V, 1974, 3—46.
- Nadgrobnni spomenici kao komponenta lociranja antičkih nekropola grada Pule i okolice, Jadranski zbornik, 9, 1975, 309—334.
- Istraživanje dijela rimske inzule na usponu Frana Glavinića, HA, god. IV, sv. 2, 1973, 7—89.
- Monumenti romani sul territorio di Pinguento e di Rozzo, Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno, 1978, 1—23.
- Nov prilog poznavanju edila u antičkoj Puli, ŽA, XXVIII, 1—2, 1978, 361—376.
- Scavi in una parte della villa rustica romana a Cervera porto presso Parenzo (I), Atti del Centro di ricerche storiche — Rovinj, IX, 1978—79, 263—292.
- Lo sviluppo di alcuni centri economici sulla costa occidentale dell'Istria dal I al VI secolo, Atti del Centro di ric. stor. Rovigno, XII, 1981—82, 9—31.

KARAMAN, Ljubo

- O rimskom zaseoku u Polačama na otoku Mljetu, VAHD, 56—59, 1954—57, 102—107.

KIRIGIN, Branko

- Antičke game iz Staroga Grada, Hvarski zbornik, 4, 1976, 205—17.
- Nalaz rimskih natpisa i reljefa kod Škripa na otoku Braču, VAHD, 72—73, 1979, 129—141.
- Tip helenističke stele u Naroni, HAD, sv. 5, Dolina rijeke Neretve od prehistorije do ranoga srednjega vijeka, Metković, 4—7. listopada 1977, Split 1980, 169—172.
- Merkur bočice iz Arheološkog muzeja u Splitu, VAHD, LXXVI, 1980, 61—65.
- Roman Glass Bowls from the Archaeological Museum at Split, VAHD, 77, 1984, 121—132.

- Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse, Materijali, XX, Beograd 1985, 91—110.
- sa E. Marin, Issa '80, VAHD, 78, 1985, 45—71.
- Issa, Katalog izložbe, Ljubljana 1986.

KOŠČEVIĆ, Remza

- Die Werkstätte kraftig profiliertes Fibeln in Siscia, AI, 16, 1975, 51—61.
- Antičke fibule s područja Siska, Zagreb 1980.

KOZLIČIĆ, Mithad

- Ptolomejevo viđenje istočne obale Jadrana, VAHD, 74, 1980, 103—184.
- Prikazi brodova na novcu plemena Daorsa, GZM, 35—36, 1980—81, 163—188.
- Ušće rijeke Tedanije, Senjski zbornik, 9, 1981—82, 15—32.
- O problemu japodske prisutnosti u primorju istočnog Jadrana, Zbornik, knj. 1, Arheološko društvo BiH, Sarajevo 1983, 109—118.
- Nekoliko pitanja u vezi s pomorskom bitkom 384. god. pr.n.e. kod Pharosa, Latina et graeca, 20, Zagreb 1984, 51—58.

LISIČAR, Petar

- Crna Korkira i kolonije antičkih Grka na Jadranu, Skopje 1951.
- Bilješke o rimskim natpisima otoka Korčule, VAHD, 60, 1958, 125—29.
- Rimski strigili iz ninskih i zadarskih grobova, Diadora, 2, 1960—61, 199—214.
- Isis — Fortuna, Spomenici o kultu Izide, Fortune i Izide — Fortune u našoj zemlji, Starinar, 12, 1961, 125—32.
- Grčki i helenistički novci s otoka Korčule, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 2, 1960—61, 74—81.

MARASOVIĆ, Jerko — MARASOVIĆ, Tomislav

- Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955. do 1965. godine, Urbs, 4, 1961—62, 23—54.
- Dioklecijanova palača, Zagreb 1968. (Izišlo i na engleskom, francuskom, njemačkom, ruskom i talijanskom jeziku).

MARASOVIĆ, Jerko — MARASOVIĆ, Tomislav — McNALLY, Sheila — WILKES, John

- Istraživanje jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače, I dio 1968—1971, Urbs, Split 1972.
- Isti, 2. dio, Split 1976.

MARASOVIĆ, Tomislav

- Antičke grede u podrumima Dioklecijanove palače u Splitu, VAHD, 60, 1958, 71—76.
- Dioklecijanova palača, Beograd, 1967. (Izišlo i na engleskom, francuskom, njemačkom i talijanskom jeziku)

MARASOVIĆ, Tomislav — MARASOVIĆ, Jerko

- Antički Dijanin hram i ranosrednjovjekovna crkva sv. Jurja na rtu Marjana, VAHD, 61, 1959, 122—133.

MARGETIĆ, Lujo

- Psefizma o osnivanju grčke kolonije na otoku Korčuli, *Živa antika*, 21, 1971, sv. 1, 189—204.
- Plinio e le comunità della Liburnia, *Atti — Centro di ricerche storiche — Rovigno*, vol. IX, 1978—79, 300—358,

MARIN, Emilio

- Some notes on Sabiniani of Dalmatia and Pannonia, *Živa antika*, XXV, sv. 1—2, 1975, 324—330.
- Neke značajke rimske sakralne arhitekture na istočnom Jadranu, *VAHD*, 70—71, 1968—69, 155—173.
- La littérature concernant les inscriptions antiques, à Split, à l'aube de la renaissance, *Faventia*, 1/1, Barcelona 1979, 95—98.
- O antičkim kultovima u Naroni, Dolina rijeka Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, *Metković*, 4—7. listopada 1977, *HAD* sv. 5, Split 1980, 207—212.
- Sur la présence des populations d'origine occidentale, en particulier hispanique, dans la région de Salone, *VAHD*, 77, 1984, 81—92.
- Bulić i suvremenici domaći i strani, *VAHD*, 79, 1986, 71—100.
- Starokršćanska oltarna pregrada na Mirju nedaleko od Postira, *Prilozi pov. umj. u Dalmaciji*, 21, 1980, 85—90.
- La datation indictionelle en Dalmatie, *Colloques internationaux du Centre national de la recherche scientifique*. No. 604, Paris 1984, 149—162.

MAROVIC, Ivan

- Novi i neobjavljeni nalazi iz Narone, *VAHD*, 54, 1952, 153—73.
- Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika, *Anali Historijskoga Instituta JAZU u Dubrovniku*, 4—5, 1956, 9—30.
- Skupni nalaz sestercija iz Čitluka, *VAHD*, 60, 1958, 130—145.
- Fibeln mit Inschrift vom Typus Aucissa in den Archäologischen Museen von Zagreb, Zadar und Split, *Jahrbuch Römisch — Germanische Zentral Museum Mainz*, 8, 1961, 106—120.
- L'elmo greco-illirico, *Jadranska obala u protohistoriji*, Zagreb 1976, 287—300.
- Reflexions about year of the destruction of Salona, *VAHD*, 77, 1984, 293—314.

MAKJANIĆ, Rajka

- Reljefne šalice tipa »Sarius« iz Osora, *VAMZ*, XIV, 1981, 49—54.
- Istočna sigilata na Kvarneru, *Prinosi Odjela za arheol.*, Zagreb 1983, 51—64.
- Terra sigillata iz rimskih nekropola u Osoru i Bakru, *Prilozi*, 2, 1985, 39—50.

MARUŠIĆ, Branko

- Kasnoantička i bizantska Pula, *Pula* 1967.
- Kasnoantičko i ranosrednjovjekovno groblje kaštela Dvograd, *HA*, 1, 1970, 5—46.

MATEJČIĆ, Radmila

- Zaštitna iskapanja rimske arhitekture u Selcima, *Jadranski zbornik*, 5, 1961—1962, 152—158.

- Izvještaj o arheološkom istraživanju u gradu Krku, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 12, 1963, br. 4, 113—115.
- Lapidarij. Zbirka kamenih spomenika Pomorskog i povijesnog muzeja u Rijeci, Rijeka 1964.
- Sedam godina rada u istraživanju liburnijskoga limesa, OZ, 12, 1969, 25—38.
- Podvodna arheološka istraživanja na području sjevernoga Jadrana, Podmorska djelatnost sa gledišta medicinskih i društvenih nauka, Beograd 1969, 236—242.

MEDINI, Julijan

- Kult Silvana u Makarskom primorju, VAHD, 65—67, 1963—65, 127—35.
- Epigrafički podaci o munificijencijama i ostalim javnim gradnjama iz antičke Liburnije, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 6, 1964/65 — 1966/67, 45—74.
- Rimski brončana plastika u Arheološkom muzeju u Zadru, Diadora 4, 1968, 143—181.
- Makarsko primorje u antici, Makarski zbornik, 1, 1970, 13—81.
- Kult Apolona Likijskoga u Jaderu, Diadora, 5, 1970, 131—46.
- Rimski i orijentalne religije na istočnoj obali Jadrana, Materijali, XII, Hrv. arheol. dr. — Savez Arheol. dr. Jgoslavijske, Zadar 1976, 185—206.
- Neki aspekti razvitka antičkih religija na području Japoda, HAD, sv. 1, Lika, Otočac, 21—23. IX, 1974, Split 1975, 85—95.
- Etnička struktura stanovništva antičke Liburnije u svijetlu epigrafičkih izvora, Materijali, XV, X Kongres arheologa Jugoslavije, Prilep 1976, Beograd 1978, 67—86.
- Mitrički reljef iz Banjevaca, Diadora, 8, 1975, 39—84.
- I o v i l a e zavjet iz Burnuma, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 18, 1978/79, 137—166.
- Uloga oslobođenika u životu Narone, Dolina Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Metković, 4—7. listopada 1977, HAD, sv. 5, Split 1980, 195—206.
- Kult Jupitera Dolihena u rimskoj provinciji Dalmaciji, Godišnjak, XX/18, 1982, 53—90.
- Le culte de Cybèle dans la Liburnie antique, Hommages à Maarten J. Vermaseren, Leiden, E. J. Brill 1978, 732—756.
- Salonitanski arhigalat, Radovi Fil. fak. Zadar, 20, 1982, 15—28.
- Ein taurobolisches Objekt und das Ritual auf Zecovi, AI, XX—XXI, 1980—81, 96—102.
- Prilog poznavanju i tumačenju ikonografije božice Dijane u Iliriku, Radovi Fil. fak. Zadar, 23, 1984, 17—26.
- Latra — dea Neditarum, Posebna izdanja ANUBiH, knj. 67, Centar za balk. ispit., knj. 11, Sarajevo 1984, 223—243.
- Spomenici s Atisovim likom na području Sinjske krajine, Cetinska krajina od prehist. do dolaska Turaka, Izd. HAD-a, sv. 8, Split 1984, 107—126.
- Cognationes salonitanae, Godišnjak, XXII/21, 1985, 5—43.
- Mithriaca iadertina, Radovi Fil. fak. Zadar, 24, 1985, 61—72.
- Bases historiques et religieuses de la diffusion de noms Hilarus — Hilara et leuss dérivés à Salone, VAHD, 77, 1984, 103—120.
- Aplikе u obliku Atisove glave iz rimske provincije Dalmacije, Radovi Fil. fak. Zadar, 25, 1986, 109—124.
- Gradski zid i pitanje urbanog areala antičke Arve, Rapski zbornik, Zagreb 1987, 171—174.

MENĐUŠIĆ, Marko

- Rekognosciranje šibenskog područja, *Obavijesti, HAD*, god. XVII, br. 1, Zagreb 1985, 17—19.

MIRNIK, Ivan

- Arheološka rekognosciranja u požeškoj kotlini godine 1971, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 21, 1972, br. 2, 20—22.
- O numizmatičkoj zbirci gradskog muzeja u Sisku, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 21, 1972, br. 1, 28—31.
- Skupni nalaz bizantskog brončanog novca 6. stoljeća iz Kaštel Staroga, *VAMZ*, 9, 1975, 161—66.
- Uz jednu stogodišnjicu: Viktor Hoffiller 1877—1977, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 25, br. 2, 1977, 5—12.
- Coin hoards in Yugoslavia, *British archaeological reports*, 95, 1981, 36—49.
- Skupni nalazi novca iz Hrvatske III — Skupni nalaz afričkog brončanog novca i aes rude iz Štikade, *VAMZ*, XV, 1982, 149—167.
- Ostava bizantskog novca sa Majsana, *Numizmatičar*, br. 5, Beograd 1982, 141—146.
- sa Z. DUKAT, Skupni nalaz rimskog republikanskog novca iz Osora, *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju*, izd. HAD-a, sv. 7, Zagreb 1982, 141—151.
- Nalazi novca s Majsana, *VAMZ*, XVIII, 1985, 87—96.

MIRNIK, Ivan — DUKAT, Zdenka

- Skupni nalazi novca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Varaždin*, 22—25. X 1975, *HAD*, sv. 2, Zagreb, 1978, 197—218.
- Vidi Dukat Zdenka.

MLAKAR, Štefan

- Neki novi antikni nalazi u Istri, *Jadranski zbornik*, 2, 1957, 433—464.
- Amfiteatar u Puli, Pula 1957. (izišlo i na engleskom i njemačkom jeziku).
- Antička Pula, Pula 1958. (izišlo i na engleskom i njemačkom)
- Istra u antici, Pula 1962. (izišlo i na njemačkom)
- Brioni, Brioni 1971.
- Novi antički nalaz u Puli, *ARR*, 2, 1962, 429—450.
- Zaštitno iskopavanje rimskih pepeonih grobova u Kringi 1960. godine, *HA*, IV, sv. 1, Pula 1973, 31—56.
- Nalaz pepeonih grobova na Bulevaru Borisa Kidriča, *HA*, 1, sv. 2, 1970, 5—28.
- Nalaz rimskih pepeonih grobova u Koparskoj ulici, *HA*, 3, sv. 1, 1972, 7—38.

MOHOROVIČIĆ, Andre

- Osor. Apsyrtides — Apsoros, *Bulletin Instituta za likovnu umjetnost JAZU*, 4, 1956, br. 9—10, 4—11.
- Apsyrtides — Apsoros, *Carnuntina, Carnuntum Kongress 1955 (= Römische Forschungen in Niederösterreich, Bd. III, Graz — Köln, 1956, 95—99.*
- Novootkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starokršćanske bazilike u gradu Krku, *Rad*, knj. 359, 1971, 19—34.

NEMETH-EHRLICH, Dorica

- Helenistički gutusi iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, VAMZ, XVI—XVII, 1983—84, 75—87.

NEDVED, Branka

- Zaštitno istraživanje rimskih grobova u Zadru, Diadora, 9, 1980, 341—55.

NIKOLANCI, Mladen

- Neki pomorski predmeti i spomenici iz srednje Dalmacije, VAHD, 55, 1953, 166—180.
- Duo membra coniuncta (CIL III 3088—3089), VAHD, 60, 1958, 59—70.
- Arhajski import u Dalmaciji, VAHD, 68, 1966, 89—118.
- Contacts gréco-illyriens sur la côte est de l'Adriatique, AI, 5, 1964, 49—60.
- Pharos, Rimljani i Polibije, VAHD, 56—59, 1954—57, 52—59.
- Nove grčke kacige i knemide u Dalmaciji, VAHD, 61, 1959, 81—93.
- Helenistička nekropola Isse, VAHD, 63—64, 1961—62.
- Brodolomi u Jadranu u vrijeme antike, Spasavanje ljudskih života na moru, Beograd, 1971, 25—33.
- Otok Faros prije dolaska Parana, Hvarski zbornik, 1, 1973, 105—23.
- Bilješka o korintskim vazama u Visu, VAHD, 70—71, 1968—69, 149—52.
- Maloazijski import u istočnom Jadranu, Jadranska obala u prethistoriji, Zagreb, 1976, 273—286.
- Petar Nisiteo-Nisetić kao arheolog, Hvar u prirodnim znanostima — Simpozij, Zagreb 1977, 199—203.
- Iris Illyrica, Dolina rijeke Neretve od prethist. do ranog srednjeg vijeka, Izd. HAD-a, sv. 5, Split 1980, 155—160.
- Epigraphica graeca nova et vetera in Dalmatia reperta, Djadora, 9, 1980, 205—225.
- »Dalmatinska dinastija« i propast Zapadnog rimskog carstva, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, vol. 18, Zagreb 1985, 5—22.

NOVAK, Grga

- Isejska i rimska Salona, Rad, 270, 1949, 67—92.
- Arheološka istraživanja na otocima Korčuli i Hvaru, Ljetopis, 59, 1951—52, 41—56.
- Issa i isejska država, VAHD, 55, 1953, 37—70.
- Stari Grci na Jadranskom moru, Rad, 322, 1961, 145—221.
- Povijest Dubrovnika, I dio, od najstarijih vremena do početka VII stoljeća do propasti Epidauruma, Anali Historijskog instituta JAZU, Dubrovnik, 10—11, 1962—63, 1—84.
- Quaestiones Epidauritanae, Rad, 339, 1965, 97—140.
- Kolonizacija Grka na istočnoj obali Jadranskoga mora, VAHD, 68, 1966, 119—126.
- L'histoire de Dubrovnik. Ire partie. Histoire de Dubrovnik depuis les temps préhistoriques j'usqu'au debut du VIIe s., Zagreb, 1972, 43 str.

OREB, Franko

- Arheološki nalazi uz magistralu na predjelu »Bilankuša« u Solinu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 18, 1969, br. 2, 3—6.

- Pregled arheoloških lokaliteta i nalaza na području Vele Luke i neke mogućnosti istraživanja i prezentacije, Zbornik otoka Korčule, 2, 1972, 123—30.
- Konzervatorski radovi na arheološkom lokalitetu Kapljuč u Solinu, Peristil, 14—15, 1971—72, 41—46.

PAVIŠIĆ, Ivančica

- Prilog poznavanju importa u antičkom Fulfinumu, Prinosi Odjela za arheologiju, Zagreb 1983, 38—50.

PEDIŠIĆ, Ivo

- Novija rekognosciranja okolice Skradina i osvrt na ubikaciju Scardone, Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, Vodice, 10—13. V 1976, HAD, sv. 3, Split 1978, 63—68.
- Zaštitno istraživanje ranorimske nekropole na predjelu Đardin kod Skradina, Obavijesti, HAD, Zagreb 1984, god. XVI, br. 3, 42—44.

PETRICIOLI, Ivo

- Arheološki radovi u Zadru 1950. i 1951. god., VAHD, 53, 1950—51, 263—66.
- Nalaz kasnoantičkih grobova u Zadru, VAHD, 54, 1952, 199—201.

PETRIĆ, Nikša

- O gradu Hvaru u kasnoj antici, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 20, 1975, 5—30.
- Kasnoantički spomenici otoka Hvara, Hvarski zbornik, 5, 1977, 217—32.
- Arheološka istraživanja otoka Hvara, Hvarski zbornik, 3, 1975, 243—68.

PINTEROVIĆ, Danica

- Prilog topografiji Murse, OZ, 5, 1956, 55—94.
- Novi i neobjavljeni rimski kameni spomenici s terena Murse i okolice, OZ, 6, 1958, 23—63.
- Mursa za dinastije Severa, OZ, 7, 1960, 17—42.
- O rimskoj bronci s terena Osijeka i okolice, OZ, 8, 1962, 71—122.
- O rimskoj bronci u arheološkoj zbirci Osječkoga muzeja, OZ, 9—10, 1965, 77—95.
- Da li je u rimskoj koloniji Mursi postojala sinagoga? OZ, 9—10, 1965, 61—74.
- Geme s terena Murse, OZ, 9—10, 1965, 25—56.
- Nove rimske skulpture u Muzeju Slavonije, OZ, 11, 1967, 67—81.
- Limesstudien in der Baranja und in Slawonien, AI, 9, 1968, 55—82.
- Razmatranja o gliptici na primjerima zbirke Muzeja Slavonije, Rad, 359, 1971, 187—196.
- Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek 1978.

PRIJATELJ, Kruno

- Kasnoantikna palača u Polačama na otoku Mljetu, Arhitektura, br. 25—27, god. 3, 1949, 89—93.
- Nekoliko rimskih nadgrobnih portreta u Arheološkom muzeju u Splitu, VAHD, 53, 1950—51, 135—54.
- Einige hellenistische Elemente in der Skulptur des antiken Salona, AI, 1, 1954, 29—35.

RAKNIC, Željko

- Dvojni epigrafski spomenik iz Burnuma, Diadora, 3, 1965, 71—84.
- Kulturna slika Silvana s područja Liburna. Diadora, 3, 1965, 85—90.
- Ostava rimskih carskih denara iz Zadra, Diadora, 5, 1970, 49—92.

RAPANIC, Željko

- Antički brod s teretom keramike kod Vignja, Zbornik otoka Korčule, 2, 1972, 141—147.
- Helenistički grob s priložima u Visu, VAHD, 62, 1960, 37—44.
- Kasnoantička »palača« u Ostrvici kod Gata (Poljica), Cetinska krajina, izd. HAD, sv. 8, Split 1984, 149—162.

RATKOVIĆ, Antun

- Reljef Epone iz Koprna u Dalmaciji, Diadora, 1, 1959, 133—39.
- Nekoliko novih ilirskih epigrafskih spomenika iz Ridera, Diadora, 2, 1960—61, 225—35.

RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Duje

- Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije, Split 1948.
- Tri povijesna natpisa iz Dalmacije, VAHD, 53, 1950—51, 167—80.
- Onomastička pitanja s teritorija ilirskog Dalmata, GZM, 1, 1951, 33—47.
- Iliri u natpisima grčkih kolonija u Dalmaciji, VAHD, 53, 1950—51, 25—57.
- Novi ilirski epigrafski spomenici iz Ridera, GZM, 6, 1951, 49—64.
- Salonitana christiana (III). O salonitanskim primjerima »Crkve bez krova«, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21, Fiskovićev zbornik, Split 1980, 69—84.
- O knidskoj kolonizaciji otoka Korčule, Diadora 9, 1980, 229—250.
- Iz ranije salonitanske graditeljske tradicije, Materijali tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb 1980, 91—99.
- Uz jedan novi izvor o kultu ilirskog Medaura, Gunjačin zbornik, Zagreb 1980, 51—58.
- Neki ikonografski i onomastički aspekti Silvanove »panonsko-iliričke« kultne zajednice, VAMZ, XII—XIII, 1979—80, 105—123.
- O tipologiji novca »kralja Monunija« i pitanju njegova identiteta, Godišnjak, XIX/17, 1981, 97—123.
- Teatar u Saloni s osobitim obzirom na neke njegove kompozicijske i tehničke karakteristike, Antički teatar na tlu Jugoslavije, Novi Sad 1981, 73—88.
- Dacico-Illyrica, Neki aspekti ilirske kolonizacije Dacije u svjetlu natpisa na ceratama iz Alburnusa, Rad JAZU, XX, Zagreb 1981, 21—37.
- Iliri između barbarskog i helenskog svijeta. Rad JAZU, XX, Zagreb 1981, 1019.
- O nekim zanemarenim komponentama kod »japodskih urni«, VAMZ, XV, 1982, 1—10.
- Prilog nekim neriješenim pitanjima ilirske numografije, Numizmatičke vijesti, XXX/37, Zagreb 1983, 6—15.
- Salona »Quadrata«. Salonitanski oppidum (Caes., b.c. III, 9) u svjetlu novih istraživanja, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, 49, Zagreb 1983, 529—545.
- Umjetnost Ilira u antičko doba, Simpozij »Duhovna kultura Ilira«, Posebna izdanja ANUBiH, knj. LXVII, Sarajevo 1984, 65—80.

- Question de la chronologie de développement des basiliques doubles de Salone, VAHD, 77, 1984, 175—186.
 Za potpunu bibliografiju do 1984, vidi VAMZ, XVI—XVII, 1983—84, 4—13.
- Novi prilozi pitanju Rhedon-emisija lješke kovnice, VAMZ, XVIII, 1985, 45—56.
- M. Pompeius Silvanus, Statthalter der Provinz Dalmatien, in einer neugefundenen salonitanischen Bauinschrift, Lebendige Altertumswissenschaft, Festgabe Herman Vetters, Wien 1985, 151—154.
- Ad Polyb. XXVIII 8, 9 (... καὶ τρίτον τὸν Ἰλλυρίον...), Festschrift für Arthur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres, Im Selbstverlag der Österr. Gesellschaft für Archäol., Wien 1985, 507—517.

RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante

- Tri brončane statuete Silvana s područja Delmata, VAMZ, 8, 1974, 29—43.
- O jednoj glavi »Kourosa« iz Dubrovnika, VAMZ, XII—XIII, 1979—80, 181—196.
- Mramorna statua Dijane iz Siska, VAMZ, XIV, 1981, 73—83.
- Dvije brončane statuete Jupitera iz Siska, VAMZ, XV, 1982, 29—38.
- Uz dva Silvanova svetišta u okolici Salone, ARR, VIII—IX, 1982, 121—40.

SELEM, Petar

- Egipatska božanstva u Arheološkom muzeju u Splitu, VAHD, 61, 1959, 94—110.
- Stanje istraživanja sfinga carske palače u Splitu, Acta praehistorica et antiqua—Miscellanea G. Novak dicata, Zagreb 1970, 639—656.
- Boginja s tisuću imena, Hrvatski znanstveni zbornik, sv. 1, 1971, 291—332.
- Egipatski bogovi u rimskom Iliriku, Godišnjak, 7, 1972, 5—104.
- Mithrin kult u Panoniji, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 8, Zagreb 1976, 5—63.
- Les religions orientales dans la Pannonie romaine — partie en Yougoslavie, Etudes preliminaires aux religions orientales dans l'Empire romaine, tome 85, Brill, Leiden 1980, str. XV + 293 + XLIV table.
- Mitraizam Dalmacije i Panonije u svjetlu novih istraživanja, Historijski zbornik, 39, Zagreb 1986, 173—204.

SOKAČ-ŠTIMAC, Dubravka — BULAT, Mirko

- Rimska nekropola na Treštanovačkoj Gradini, Prvi rezultati arheoloških istraživanja, Požeški zbornik, 4, Slavonska Požega 1974, 115—140.

STIPČEVIĆ, Aleksandar

- Iliri, Povijest, život, kultura, Školska knjiga, Zagreb 1974, 246 str.
- Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji, Poseb. izd. ANUBiH, knj. XXVI, tom I, II, Sarajevo 1977.

SUIĆ, Mate

- Izvještaj o arheološkim iskapanjima u Zadru, Ljetopis, 55, 1946—48, 199—221.
- Liburnski nadgrobni spomenik, VAHD, 53, 1950—51, 59—97.
- Iskapanje rimske ville u Maloj Proversu, VAHD, 54, 1952, 174—88.
- Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, 1, 1955, 1—36.
- Granice Liburnije kroz stoljeća, Radovi Instituta JAZU, Zadar, 2, 1955, 273—296.

- O granicama Autarijata, Istorijski zapisi, 10, Cetinje 1957, br. 1—2, 115—24.
- Novo o Kairosu, VAHD, 56—59, 1954—57, 1—5.
- Novija arheološko-topografska istraživanja antičkog Jadera, Zbornik Instituta za hist. nauke Zadar, 2, 1956—57, 13—50.
- Kasnoantička enofora iz Burnuma, Diadora, 1, 1959, 95—106.
- Pravni položaj grčkih gradova u Manijskom zaljevu za rimske vladavine, Diadora, 1, 1959, 147—74.
- Arheološka istraživanja u Mulinama na otoku Ugljanu, Ljetopis, 64, 1960, 230—49.
- Municipium Varvariae, Diadora, 2, 1960—61, 179—98.
- Prolegomena urbanizmu antičke Liburnije, Radovi Filoz. fak. Zadar, 2, 1960—61, 82—94.
- Orijentalni kultovi u antičkom Zadru, Diadora, 3, 1965, 91—128.
- Autohtoni elementi u urbanizmu antičkih gradova našeg Primorja, Godišnjak, 1, 1965, 163—78.
- Nin u antici, Nin, Zadar 1968, 35—52.
- Bribir (Varvaria) u antici, Starohrvatska prosvjeta, 10, 1968, 217—34.
- Antički Nin (Aenona) i njegovi spomenici, Radovi Instituta JAZU Zadar, 16—17, 1969, 61—104.
- Noviji natpisi iz Burnuma, Diadora, 5, 1970, 93—130.
- Derniers résultats des recherches sur la constitution municipale de la Salone antique, Disputationes Salonitanae 1970, Split 1975, 31—37.
- Kouřkum (Ptol., 16, 6), Radovi Filozof. fak. Zadar, 6, 1964/65—1966/67, 37—44.
- Zadarski otoci u antici, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar 1974, 47—64.
- Il Capitolium di Zadar: Sviluppo e rapporto col nesso urbano, Atti del Convegno internazionale per il XIX centenario della dedicazione del »Capitolium« e per il 150° anniversario della sua scoperta. Brescia, 27—30 settembre 1973, Ateneo di Brescia 1975, 141—144.
- Obrambeni sustav i prospekt antičkog Zadra s kopnene strane, Radovi Filoz. fak. Zadar, 14—15, 1975/76, 533—54.
- Lukanov Iader (IV 405) — rijeka Jadro ili grad Zadar, Diadora, 8, 1975, 5—28.
- Pharos — Hvar — Quara, Živa antika, XXVII, 1977, 161—70.
- Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb 1976.
- Grgi Novaku — in memoriam, Grga Novak 1888—1978, izd. JAZU, Zagreb 1979, 49—61.
- Zadar u starom vijeku, Prošlost Zadra I, Zadar 1981, izdanje Filozofski fakultet Zadar, posebna izdanja, 393 str. + XXXVIII tabli.
- Hijeronim Stridonjanin — građanin Tarsatike, Rad JAZU, knj. XXIV Razr. za društv. znanosti, Zagreb 1986, 213—278.
- Vidi potpunu bibliografiju u Diadora, 9, 1980, 37—44.

ŠARIĆ, Ivan

- Kamene urne u Lici, Lika, Otočac, 21—23. IX 1974, HAD, sv. 1, Split 1975, 57—74.
- Japodske urne u Lici, VAMZ, 9, 1975, 23—32.
- Antičko nalazište u Novačkoj, Podravski zbornik 79, 141—155.
- Antičko naselje u Petrijancu, HAD, sv. 2, Zagreb 1978, 177—196.
- Kamenolomi gdje su se u rimsko vrijeme izrađivali sarkofazi, VAMZ, XV, 1982, 43—51.
- Rimski brončani materijal izvađen iz rijeke Kupe kod Karlovca, Arheol. istraž. na karlovačkom i sisačkom području, izd. HAD-a, sv. 10, Zagreb 1986, 69—90.

ŠARIĆ-ŠEGVIĆ, Marina

- Kupinovik, Dol — Otok Hvar — villa rustica, Arheološki pregled, 20, 1978, 82—85.
- Rimski grob u Topuskom, VAMZ, XII—XIII, 1979—80, 125—147.
- Stanovništvo otoka Cresa i Lošinja u vrijeme ranoga Carstva, Arheol. istr. na Cresu i Lošinja, izd. HAD-a, sv. 7, Zagreb 1982, 53—60.
- Žrtvenik Libera i Libere u Topuskom, VAMZ, XIV, 1981, 67—71.
- Ponovo o rimskom grobu u Topuskom, VAMZ, XVI—XVII, 1983—84, 167—173.
- Antički kultovi u Sisku i Topuskome, Arheol. istraž. na karlovačkom sisačkom području, izd. HAD-a, sv. 10, Zagreb 1986, 95—102.

SEPER, Mirko

- Antikne geme-amuleti nazvane gnostičkim gemama, VAHD, 22—23, 1941—42, 5—53.
- Nekoliko novih rimskih nalaza u Hrvatskoj, VHAD, 22—23, 1941—42, 1—12.
- Jedan nalaz keramike iz Siska, Arheološki vestnik, 5, 1954, 305—19.
- Rimski kola iz Poljanca kod Ludbrega, ARR, 2, 1962, 335—428.

ŠMALCELJ, Marija

- Antičke metalne svjetiljke iz Vinkovaca, OA, 6, 1966, 39—48.

SONJE, Ante

- Nalaz rimskog natpisa na Caski kod Novalje na otoku Pagu, Živa antika, 8, 1958, sv. 2, 311—22.
- Nepoznati rimski natpisi iz sjevernog dijela otoka Paga, Živa antika, 11, 1961, sv. 1, 133—39.
- Antički natpisi nađeni u Poreštini poslije Drugog svjetskog rata, Živa antika, 12, 1962, sv. 1, 157—64.
- Comitium Coloniae Juliae Parentium, Živa antika, 15, 1965, sv. 2, 397—404.
- Il complesso della prima basilica nella zona della basilica Eufrasiana di Parenzo, ATTI del VII Congresso Internazionale di Archeologia Cristiana, Ravenna 23—30 Sett. 1962, Città del Vaticano, 1965, 799—806.
- Novo nađeni antički natpisi u Poreštini, Arheološki Vestnik, 19, 1968, 433—443.
- Contributo alla soluzione della problematica del complesso della Basilica Eufrasiana di Parenzo, Felix Ravenna, 46(97), 1968, 27—65.
- Arheološka istraživanja na području Eufrazijske bazilike u Poreču, Jadranski zbornik, 7, 1966—69, 249—87.
- Predeufrazijske bazilike u Poreču, Zbornik Poreštine, 1, 1971, 219—312.
- Sarcophagi paleocristiani dell'Istria, Actas del VIII Congreso Internacional de Arqueologia Cristiana, Barcelona 5—11 octubre 1969, Città del Vaticano — Barcelona, 1972.
- Biskupski dvor građevnog sklopa Eufrazijske bazilike u Poreču, Peristil, Zbornik radova za povijest umjetnosti, XXV, Zagreb 1982, 5—32.
- I mosaici parietali del complesso architettonico della basilica eufrasiana di Parenzo, Atti del Centro storico di Rovigno, XIII, 1982—83, 65—138.
- Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Rijeka 1981, 196 str.
- Crkvena arhitektura zapadne Istre, izd. »Kršć. sadašnjost«, Zagreb — Pazin 1982, 325 str.

- Neki novi nalazi na području Eufrazijeve bazilike u Poreču, *Jadranski zbornik*, sv. 12, 1982—85, Pula—Rijeka 1985, 339—36.

TOMIČIĆ, Željko

- Ludbrek — rimsko naselje, *Arheološki pregled*, 8, 1966, 116—20.
- Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Međimurju, *VAMZ*, XV, 1982, 15—25.

VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka

- Rimski koštani predmeti iz Osijeka u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *OZ*, 2—3, 1948, 36—47.
- Mala antikna glava iz Siska, *Muzeji*, 7, 1952, 60—65.
- Četiri rimska portreta, *Peristil*, 2, 1957, 39—44.
- Obilježje i kronologija grobova novootkrivene antikne nekropole u Držičevoj ulici u Zagrebu, *Iz staroga i novog Zagreba*, II, Zagreb, 1960, 29—46.
- Neki novi podaci iz Varaždinskih toplica o životu u pozadini panonskog limesa, *Limes u Jugoslaviji*, 1, Beograd 1961, 47—49.
- Neka obilježja ranocarске keramike u jugozapadnoj Panoniji, *Starinar*, n.s. 13—14, 1962—63, 89—112.
- Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa, *VAMZ*, 3, 1968, 75—101.
- Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba, *Arheološki vestnik*, 19, 1968, 509—521.
- Istraživanja u Vinkovcima 1966. godine, *VAMZ*, 4, 1970, 159—76.
Beitrag zur Problematik der keramischen Werkstätten in Südbanonen in der römischen Kaiserzeit, AI, 11, 1970, 29—44.
- Karakter rimske keramike južne Panonije i problematika njene tipologije i kronologije, *Radovi sa Simpozijuma »Hronološka i tipološka determinacija rimske keramike u Jugoslaviji«*, Zenica 1971, 93—115.
- Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *VAMZ*, 5, 1971, 97—182.
- Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *VAMZ*, 6—7, 1972—73, 75—127.
- Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *TAMZ*, 9, 1975, 49—160.
- Elementi ranog kršćanstva u sjevernoj Hrvatskoj, *Arheološki vestnik*, 29, 1978, 588—605.
- Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Varaždin*, 22—25. X 1975, *HAD*, sv. 2, Zagreb 1978, 159—176.

VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka — GORENC, Marcel

- Arheološka istraživanja antiknog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1953—1955. godine, *VAMZ*, 1, 1958, 75—127.
- Istraživanja antiknog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1956. do 1959. godine, *VAMZ*, 2, 1961, 181—223.
- Prilog istraživanju antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu*, Zagreb 1969. 32 str. + 33 sl.
- Završna istraživanja antičkog kupališnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *VAMZ*, 4, 1970, 121—157.

- V. Damevska, Crnofiguralne vaze iz zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu, VAMZ, XII—XIII, 1979—80, 203—210.
- sa V. Damevska, Apulske vaze Gnathia stila u Arheološkom muzeju u Zagrebu, VAMZ, XV, 1982, 97—129.
- sa M. Gorenc, Arheološko-urbanistička problematika Ludbrega, VAMZ, XIV, 1981, 85—94.
- Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968—1979. god., VAMZ, XVI—XVII, 1983—1984, 119—165.
- M. Gorenc — B. Vikić, Varaždinske Toplice — Aquae Iasae u antičko doba, Varaždinske Toplice 1980, 39 str.

VIRC, Zlatko

- Rimska brončana plastika u Vinkovačkom muzeju, ARR, 4—5, 1967, 373—81.
- Plandište — novi arheološki lokalitet, Zbornik slavonskih muzeja, 1, 1969, 137—40.
- Urbane faze razvitka Cibala, Materijali, XV, X oKngres arheologa Jugosl., Prilep 1976, Beograd 1978, 87—101.
- Struktura uprave u Cibalama, Arheol. istraž. u istoč. Slavoniji i Baranji, izd. HAD-a, sv. 9, Zagreb 1984, 153—163.

VRŠALOVIĆ, Dasen

- Bilješke sa reambulacije nekih arheoloških spomenika otoka Brača, Brački zbornik, 3, 1957, 88—97.
- Pretpovijest i Stari Vijek, Kulturni spomenici otoka Brača, Brački zbornik, 4, 1960, 72—93.
- Povijest otoka Brača, Brački zbornik, 6, Supetar 1968, 41—55.
- Istraživanja i zaštita podmorskih arheoloških spomenika u SR Hrvatskoj, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1974, 245 str.
- Arheološka istraživanja u podmorju istočnoga Jadrana, Prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici, (doktorska disertacija — rukopis), Zagreb 1979, 596 str. + 133 table + 3 karte.

ZANINOVIĆ, Marin

- O pitanju kopnene veze između dvaju antičkih naselja otoka Hvara, OA, 3, 1958, 5—12.
- Tri antička reljefa s otoka Hvara, OA, 6, 1966, 15—24.
- Delminium. Primjedbe uz lokaciju, VAHD, 63—64, 1961—62, 49—55.
- O naseljenosti otoka Hvara u antičko doba, VAHD, 68, 1966, 195—213.
- Ilirsko pleme Delmati, Godišnjak, 4, 1966, 27—92.
- Ilirsko pleme Delmati, Godišnjak, 5, 1967, 5—101.
- Neki primjeri smještaja antičkih gospodarskih zgrada u obalno-otočkom području Dalmacije, ARR, 4—5, 1967, 357—371.
- Burnum, castellum — municipium, Diadora, 4, 1968, 119—29.
- Limitacija Stonskog polja, Adriatica praehistorica et antiqua — Miscellanea G. Novak dicata, Zagreb 1970, 489—502.
- The Delmatae in Britain, Acta of the Fifth International Congress of Greek and Latin Epigraphy Cambridge 1967, Oxford, Basil Blackwell, 1971, 299—304.
- Rimska vojska u razvitku antike na našoj obali, Materijali, XII, IX Kongres arheologa Jugoslavije, Zadar 1972, Zadar 1976, 169—184.

- Decuriones at Salona, Akten des VI. Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik, München 1972. Vestigia, Beiträge zur alten Geschichte, Bd. 17, München 1973, 499—502.
- Iz starije prošlosti Grablja, Prilog povijesti naselja otoka Hvara, Hvarski zbornik, 1, 1973, 125—143.
- Antička osmatračnica kod Stona, Situla, 14—15, — Opuscula Josepho Kastelic sexagenario dicata, Ljubljana 1974, 163—172.
- Kuvendi i qytetit të Salonës, Gjurmime albanologjike, 2, 1972, Priština 1974, 95—102.
- The Continuation of Autochthonous Settlements in the Graeco — Roman Period in Dalmatia, Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques, Beograd, 9—15 septembre 1971, Tome troisième — Rapports et corapports, Beograd 1973, 185—194.
- Kninsko područje u antici, ARR, 7, 1974, 301—319.
- »Liburna« — Modeli naših brodova, Split 1975, 155—161.
- Antički natpis iz Jurjeva, Senjski zbornik, 6, 1975, 159—166.
- Alcuni esempi della continuità di insediamenti nella regione delmata delle Alpi dinariche, Centro studi e documentazione sull'Italia romana, Atti, vol. VII, 1975—76, Milano 1976, 625—633.
- Delmatsko grčki odnosi na Jadranu, Jadranska obala u protohistoriji, kulturni i etnički problemi, Zagreb 1976, 301—7.
- Iliri i vinova loza, Godišnjak, 13, 1976, 261—72.
- The Economy of Roman Dalmatia, Aufsteig und Niedergang der römischen Welt, II, 6, Principat, Berlin — New York 1977, 767—809.
- Novi prilozi arheološkoj topografiji Hvara, Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, Vodice, 10—13. V 1976, HAD, sv. 3, Split 1978, 49—62.
- Dominik Novak Hvaranin, istraživač kartaških starina u Tunisu, Prilozi povijesti otoka Hvara, 5, Hvar 1978, 136—145.
- On some relations between Anatolia and Dalmatia, Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara — Izmir, 20—30 September 1973, Ankara 1978, 81—93.
- Dionizijska posuda iz Hvara, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21 (= = Fiskovićev zbornik, I), Split 1980, 49—60.
- Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antike, Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Metković, 4—7. listopada 1977, HAD, sv. 5, Split 1980, 173—180.
- Imena po porijeklu, VAHD, 72—73, 1979, 109—120.
- Dva antička natpisa iz Senja, Diadora, 9, 1980, 317—326.
- Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antike, Dolina rijeke Neretve od prethist. do ranog srednj. vijeka, Izd. HAD-a, sv. 5, Split 1980, 173—180.
- Starije građevinske tehnike na Hvaru, Materijali tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb 1980, 19—39.
- Antička naselja ispod Velebita, Senjski zbornik, VIII, 1980, 187—196.
- Antički latinski natpis iz Trpnja, Pelješki zbornik, 1980, 191—195.
- Neki prometni kontinuiteti u srednjoj Dalmaciji, Materijali, XVII, Beograd 1981, 39—51.
- Šime Ljubić — Utemeljitelj Hrvatskog arheološkog društva, Arheol. istr. u Zagrebu i njegovoj okolici, izd. HAD-a, sv. 6, Zagreb 1981, 29—39.
- Siscia u svojim natpisima, publikacija kao gore, 201—208.

- Popravak kule »Tor« nad Jelsom, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 4—5, Zagreb 1978—79, 201—208.
- The New Latin inscription from Pharia, Actes du VIIe Congrès Intern. d'Épigraphie Grecque et Latine, Paris — Bucaresti 1979, 493—495.
- Otoci Kvarnerskog zaljeva — arheološko strateška razmatranja, izd. HAD-a, sv. 7, Zagreb 1982, 43—51.
- Novi latinski natpis iz Dola na otoku Hvaru, ARR, VIII—IX, 1982, 148—149.
- Early Hill-forts on Central Dalmatian islands, Actas Union internacional de ciencias prehistoricas y protohistoricas Mexico D. F., X Congreso, octubre 19—24, 1981, Mexico 1982, 308—315.
- Kult božice Dijane u Senji, Senjski zbornik, IX, 1981—1982, 43—52.
- Nalazi sa Tora kod Jelse kao prilog njegovoj kronologiji, OA, 7, 1982, 61—77.
- The Frontier between Dalmatia and Moesia Superior, Pulpudeva, Sémaines Philipopolitaines de l'histoire et de la culture Thrace, 4, Plovdiv, 3—17 octobre 1980, Sofia 1983, 88—94.
- Greek Land Division at Pharos, AI, 20—21, 1980—81, 91—95.
- Grčka podjela zemljišta u polju antičkog Pharosa, Prilozi povijesti otoka Hvara, VII, Hvar 1983, 3—10.
- Štovanje Libera na istočnom Jadranu, Duhovna kultura Ilira, Poseb. izdanje ANUBiH, LXVII, Sarajevo 1984, 245—252.
- Vojni značaj Tilurija u antici, Cetinska krajina od prethist. do dolaska Turaka, izd. HAD-a, sv. 8, Split 1984, 65—75.
- Stanovništvo Velebitskog Podgorja u antici, Senjski zbornik, 10—11, 1983—84, 29—40.
- Gradina u luci antičkog Pharosa, (Polyb., III, 19), OA, 9, 1984, 35—46.
- Two Illyro-Hellenistic Sites on the island of Hvar (Pharos), Actes du VIIe Congrès de la F.I.E.C., Budapest 1983, 381—384.
- *Prata legionis* u Kosovom polju kraj Knina, OA, 10, 1985, 63—79.
- New Contributions to the Archaeology of Pharos, VAHD, 77, 1984, 93—101.
- Od gradine do castruma na području Delmata, Materijali XXII, Novi Sad 1986, 163—169.
- I Greci e gli Illiri sul Pharos adriatico — 4 — 3 sec. a. Cr., Praktika, tou XII diethonous synedriou klasikes arhaiologias, Athena, 4—10. septembriou 1983, Athena 1985, 306—308.
- Pojava antike u središnjoj Hrvatskoj, Arheol. istraž. na karlovačkom i sisačkom području, izd. HAD-a, sv. 10, Zagreb 1986, 59—67.

ANCIENT ARCHAEOLOGY IN CROATIA

Izidor Kršnjavi, a well known Croatian cultural and political figure, was appointed »associate professor of history and classical art and archaeology« on November 21, 1877. This was the beginning of the study of archaeology and history of art at university level at the Faculty of Philosophy in Zagreb. Josip Brunšmid became a professor of archaeology at the Archaeological Institute founded in 1893, and archaeology has now been taught there for 110 years. The Knin Antiquity Society for the study of Early Croatian Archaeology headed by father Lujo Marun was founded on July 3, 1887. The Croatian Archaeological Society was founded on June 13, 1878 and Šime Ljubić was elected as its President.

This survey of the history of classical archeology in Croatia is devoted to these important anniversaries. Its origins can be traced already to the Middle Ages

in the chronicles written by the Byzantine emperor Constantine Porphyrogenetus and Archdeacon Thomas from Split and others. Croatia is situated at one of the important crossroads of Europe so that many invasions left traces in its archaeological heritage.

Humanism and the Renaissance marked a revival of interest in classical history and its monuments. At the end of the 15th century Marko Marulić (1450—1524), »the father of Croatian literature«, studied the ruins of Salona and gathered inscriptions for his collection. Vinko Pribojević, a Dominican from the island of Hvar, who in 1525 was first to propagate the idea of Pan-Slavism in his speech »De origine successibusque Slavorum«, wrote about the archaeological remains on his island. Ivan Lučić from Trogir wrote the first scientific history of Croatia »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex«, Amstelodami 1666. In his work he made use of much archaeological data and many ancient inscriptions which were later included in Th. Mommsen's *Corpus* of Latin inscriptions. Numerous other Croatian or foreign authors record and describe old monuments in Croatia particularly on its coast, the Scottish architect Robert Adam who in 1765 published in London his famous work on Diocletian's palace in Split being prominent among them.

The first Croatian archaeologist to be fully educated by the standards of his time was Matija Petar Katančić (1750—1825), author of numerous works on archaeology and numismatics of Northern Croatia.

The first archaeological museum was founded in Split in 1821 and exhibited finds from Salona and Diocletian's palace.

Karlo and Francesco Lanza and Francesco Carrara carried out research in Salona during the first half of the 19th century. Sime Ljubić (1822—1896) was a pioneer of archaeology and ancient history, the author of numerous studies on ancient history, archaeology, epigraphy and numismatics, the director of the archaeological museums in Split and Zagreb and a member of the Yugoslav Academy as well as many other European academies and learned societies.

The second half of the 19th and the beginning of the 20th century is marked by the personality of don Frane Bulić (1846—1934) whose research considerably enriched our knowledge of the classical archaeology of Dalmatia and Croatian medieval archaeology. His research of old-Christian basilicas in Salona mark important dates in the development of early-Christian archaeology which gave rise to the organization of the first international congress of early-Christian archaeology in Solin and Split, August 20—23 of 1894.

In northern Croatia we have to mention the outstanding figure of professor Josip Brunšmid, professor of archaeology and director of the Zagreb Archaeological Museum. In many notable studies published in the *Journal of the Croatian Archaeological Society* in the period between 1895 and 1929, he deals with Greek inscriptions and coins in Dalmatia as well as Roman monuments and inscriptions. He was succeeded by Viktor Hoffiller (1877—1954), the author of an excellent study on the arms and equipment of a Roman soldier in the early period of the empire, editor of a collection of inscriptions from Pannonia and Noricum (with B. Saria), director of the Museum after Brunšmid and editor in chief of »Vjesnik«, as well as a long-standing professor of archaeology, epigraphy and numismatics at the Faculty of Philosophy in Zagreb.

In the Split Archaeological Museum Bulić was succeeded by Mihovil Abramić in 1926. In the Kingdom of Yugoslavia the funding of archaeological research was severely reduced so that Abramić had to limit his activity to merely editing the »*Journal of Dalmatian archaeology and history*«, formerly »*Bullettino di archeo-*

logia e storia dalmata», and cataloguing museum material, sculptures, milestones and inscriptions.

The second World war interrupted all archaeological activities and caused great damage to archaeological monuments and collections. Even during the war the people's government defined rules for the protection of monuments. In December 1943 the conference of cultural workers was held on the island Hvar. It was unique in occupied Europe in that it appealed to all individuals and committees for national liberation to try to save as many historical monuments and objects of cultural value as possible despite the destruction caused by the war.

After the liberation, during the post-war years, the damaged monuments and localities, especially those in Split, Zadar, Senj and Pula were restored. Research recommenced in Salona, Varaždinske toplice (Aquae lasae), Osijek (Mursa), Pula and Istria, which was once again united with Croatia and Yugoslavia.

The study of archaeology was introduced at the Faculty of Philosophy in Zadar. A new generation of young experts emerged who spread their research to numerous localities, and the youngest among them studied the material heritage of ancient times, pottery, metal, glass, coins and inscriptions. The underwater explorations of ancient shipwrecks were carried out, and so far more than 300 underwater localities have been registered. Previous archaeological journals have been brought back into publication and new ones have appeared. Museums and scientific institutions, as well as archaeological societies, have begun to issue their own publications. Archaeology has been financed by funds for scientific research of the Socialist Republic of Croatia and individual towns and communities. The building of new roads and railways, and expansion of housing has meant that archaeologists have to carry out protective research which, in turn, has caused the funds for regular excavations to be reduced. However, on the whole, Croatian archaeology has made great steps forward as seen in hundreds of books and studies published at home and abroad, as well as in the wealth of new material in museum collections. The archeological richness of our country and new generations of experts guarantee the further development of this old and popular science in Croatia.